

СВОБОДА НАРОДАМ — СВОБОДА ЛЮДИНІ!

ВІСНИК

THE HERALD

Суспільно-політичний лісатник

ЗМІСТ

	стор.		стор.
Дві дати	1	I. Федорович — А хто ж пантели- чить?	19
I. В-к. — Дуже крутий узвіз	2	Однадцята річниця	22
Є. М. — З нотатника	5	Проф. В. Радзивівич — А сонце вище підплило	24
Доц. Ю. Бобровський — Про „інтер- національний“ склад большевицької партії	7	В. Омельченко — Друзі й вороги „Історії Русів“	26
Два документи	9	Є. Ярвич — Знаменна пропаганда	27
Російський міраж у Франції	11	А. Гончаренко — Перша імені Б. Хмельницького юнацька школа	29
Проф. В. Січинський — Московська „опіка“ українською архітектурою	15	Б. Кононович — В підготовці до від- новлення державності	32
Прищеплють „дружбу“	18		

ВІСНИК
ОРГАН ОРГАНІЗАЦІЇ ОБОРОНИ
ЧОТИРЬОХ СВОБІД УКРАЇНИ

ВІСНИК

Дві дати

(З НАГОДИ 700-ЛІТТЯ ЛЬВОВА І 35-ТИХ РОКОВИН ЛИСТОПАДОВОГО ЧИНУ.)

Відзначаємо 700 ліття города Льва. В народніх переказах розповідається, що король Данило довго роздумував, де б заложити нову столицю - фортецю. На ловах він зустрів бідних пастухів. Один пастушок влучним стрілом забив хижого орла, тоді, коли той намагався вхопити королівського сокола. Король Данило винагородив пастухів, а з сином Львом вийшов на велику гору і сказав йому: „На цьому місці збудую город твого імені. І буде він славен во всі часи”.

Львів пережив багато. Лише 100 років прожило українське місто незалежним від зайнанців життям, але завжди зберігало свою українськість місто Льва. Нераз в критичні часи нашої історії Львів переймав на себе роль всеукраїнського національно-політичного і культурного центру, який наперекір ворожому „не било — нет” стверджував наше національне „були, є і будемо”.

В часи найгірших політичних лихоліть Львів дає докази незламності національного духу в спротиві ворожим окупантійним намірам і затіям. Львів - фортеця тугости західньої вітки українського народу, яка утверджуючи себе, творила разом з Києвом скарби всенационального „я” в культурі, політиці і економіці.

Року 1905 Львів, про який тоді говорили як про місто з українською назвою, польськими вулицями і жидівськими крамницями, відзначає 250 ліття другого походу Богдана Хмельницького. Поляки на своїх сходинах - вічах раділи з своєї перемоги, (хоч війська Хмельницького, як знаємо, відступили на прохання львівського міщанства). А три тисячі українців збираються в Народнім домі, щоб відзначити 250 річницю звільнення від польського гніту. На доповідь редактора „Діла” др. Е. Левицького, який підкреслив визвольне значення походу Богдана Хмельницького до Львова, українці-руси

Роки:	Харків:	Сталіно:	(Донбас)
	було українців	було українців	було українців
1923	122.000	37,9	22.000
1926	160.000	38,3	27.000
1933	330.000	50	86.000
			7 —
			26 —
			32 —

схвалили резолюцію: „Віче львівських русинів, зібране в честь Богдана Хмельницького з нагоди 250 ліття ювілею його приходу під Львів, пересилає закордонним братам слова радості з причини заповіджених конституційних свобод у царстві (Росії), — а разом бажання якнашвидшого здійснення національних змагань”. Відограючи ролю українського національного культурного і політичного центру львовяни-українці мріють про нерозривність з всеукраїнською столицею Києвом. Спільній, нерозривний національний дух, боротьба в минулому і спільні цілі в майбутньому, виходили не з теорії, а з національного єства, з єдності нації, штучно поділеної між двома зайнанціями. Тридцять п'ять років тому в битвах за Львів і Київ українська стихія зустрілась з антинаціональними силами, пляново насадженими окупантами в наших містах. В тих битвах ми зазнали військової поразки. Одною з причин її був неукраїнський характер нашого міста. Так було, але так не буде.

За 35 років що відділяють нас від збройної поразки, істотно змінився характер українського міста. У Львові нині не почуєте польської мови, зрідка де-не-де можна натрапити на руську мову. Те саме і в інших містах Західної України. Ворог наступав на село, намагаючись подолати його національну стихію. Селянство, обороняючи себе, мігрувало до міста. З слізами, з ненавистю до ворога українське селянство перебиралось до міста, осідало в ньому, закріплялось і здобувало його. Чимало в нас на еміграції говорилось про українізацію зверху, національну за формою, забуваючи про українізацію наших міст по суті, яка йшла знизу, від села. За роки невгаваючої війни большевиків проти селянства національний характер наших міст став інший.

Про це говорять цифри:

Запоріжжя:	Дніпропетровськ:
було українців	було українців
1923	12.000
1926	26.500
1933	60.000
	28 —
	47 —
	56 —
	24,500
	83,000
	185,000
	16 —
	36 —
	48 —

I. В-к

ДУЖЕ КРУТИЙ УЗВІЗ

Заголовок позичено з постанову ЦК Комуністичної Партиї Советського Союзу на доповідь М. Хрущова „Про заходи розвитку сільського господарства”. В постановах, видрукуваних в „Правді” на чотирьох сторінках за 13. вересня так і написано: „Забезпечити крутий підйом всіх галузей сільського господарства”, бо, як сказав Хрущов у своїй доповіді, „комуністичне суспільство не може бути побудоване без достатку хліба, м'яса, молока, овочів і інших продуктів.” А „советська країна (імперія) певно крокує вперед до комунізму” - такий заключний акорд постанов ЦК. Виходить, що за соціалізму можна було обходитись без достатку хліба й м'яса, а за

комунізму, до якого прямує імперія, без тих речей не можна. В постановах, про які йде мова, показано справжню дійсність, банкротство імперського сільського господарства. Цифри постанов вказують на Ахілеву п'яту імперії. А що найголовніше, постанови підкреслюють, що ніякого нового курсу економічної політики немає, як немає і зменшення ролі партії, як дехто ворожив.

Постанум стверджує що „рівень виробництва сільсько-господарських продуктів не задовільняє потреб населення в продуктах харчування, а легку і харчову промисловість в сировині”, а ще важливіше, що господарство „не відповідає технічній оснащеності й можливостям, які є в колхозному ладі”. Отож дали техніку, окошарили селянство національних республік і через 20 років ствердили, що на ділі вийшло не так, як плянувалось. Можливості в колхозах були великі, а наслідки наймізерніші. Це важко, бо деякі наші теоретики від сучасного націоналізму, взоруючись на оті „можливості”, задивлені в темпи і цифри, в перебудову природи, проєктують звідціля майбутнє України за зразками сучасної. Може постанови ЦК імперської партії здеруть їхню полулу й допоможуть побачити, що після 20-ти річної жорсткої війни проти національного селянства імперська партія змущена призвати, що не осягла перемоги, не зламала селянської природи. Гуртове, як було, так і лишилось для українського селянства — чортовим. Бо чим же іншим, як не поразкою імперської системи є отє ствердження в постановах, що з тваринництвом катастрофа, картоплі не вистачає, не вистачає сировини для харчової промисловості!

В постановах говориться, що за останні роки „через поганий догляд за скотом продуктивність його надзвичайно низька”... „Колхози несуть великі втрати скоту, а керівники колхозів і місцевих сільсько-господарських органів, замість того, щоб організувати роботу на фермах по вирощуванню усуспільненого скоту, продовжують масово закуповувати скот у колхозників”. Просто кажучи, отє „переоснащене” технікою соціалістичне господарство живилось коровами колхозників. Тому то поголів’я корів, що залишилось в розпорядженні колхозників, зменшилось в порівнанні до 1941 р. на 6,5 міл. голів, а кількість безкорових колхозників після „закупівлі” коров у них, збільшилась на 45%. Держава через свій апарат грабувала корови у селян, щоб сяк-так утримати цифрові показники тваринництва в усуспільненіх господарствах. Найкраще банкротство в тваринництві видно з таблиці, яку навів Хрущов у своїй доповіді (числа подано в мільйонах голів).

ДВІ ДАТИ (Закінч. зі стор. 1)

(Цифри взято з доповіді Касіора на листопадовому постанові ЦК КП(б)У 1933 р.)

Так змінявся національний характер українського міста за 10 років боротьби проти села. Немає сумніву, що останні десятиліття після 33 року не змінили того процесу не в нашу користь, а скоріше навпаки. Недарма ж уряд і партія Сов. Союзу нині мобілізують і відправляють на село „механіків” і „механізаторів сільського господарства”, які приходили після останньої війни до міста. Наступаючи на село ворог, окупант пробує оборонити втрачені позиції в місті. У Львові, Стриєві, Дрогобичі і Ужгороді на вулицях панує українська мова, бо й міста стали характером своїм українськими. В місто прийшли люди з села, вросли в нього, а 35 років тому те місто було їм психологічно незрозумілим, а то й чужим. Прийшла здібніша частина українського села, яка добре розуміє своє національне „Я”. Вони на заводах, у ВУЗах, вони й в установах, обсаджених в горі окупантом. Вони знають „хто, коли і як закув” їх, тому й обурюються Харків’янами і Київ’янами, коли хтось називає їх русскими чи росіянами. Ненавидячи большевицький режим, вони хочуть і прагнуть позбутися опіки „старших братів”, які той режим накинули 35 років тому, після програної нами битви за Київ і Львів.

Українська стихія опановує своє місто, щоб у завтрашніх битвах за українську державу перемогти ворога у Києві й у Львові. І так буде, бо:

„Народ безсмертний переможе в бою
І встане месник із кровавих мук
І знову встане лавово страшною
Мільйон мільйонів мозолистих рук”.
(Із повстанської пісні).

Велика ро- гата худоба	В тому числі корови	Свині	Вівці і кози	Коні
1916 р.	58,4	28,8	23	96,3
1928 р.	66,8	33,2	27	114,6
1941 р.	54,5	27,8	27,5	91,6
1953 р.	56,6	24,3	28,5	109,5
				15,3

Пленум наказав мати в

1954 р. 65,9 29,2 34,5 144 —

За 20 років соціалістичного господарства тваринництво, як бачимо, не досягло дореволюційного рівня в головних галузях. Лише незначне збільшення є свиней і кіз. Треба припустити, що селяни, у яких вічно „закуповували” корів, почали розводити кіз. До соціалізму на Україні говорили, що коза є коровою бідняка, а за імперського соціалізму коза є ознакою заможності. Поголів’я коней, як бачимо, скоротилось в порівнянні з дореволюційними часами на 60%, а проти 1940 року на 27%. Та справа не тільки в кількісних показниках, а й в продуктивності того поголів’я. Постанови пленуму не раз підкреслюють низьку продуктивність тваринництва, а М. Хрущов, цей новий реформатор, просто заявив: „Ми не можемо дальше терпіти того, що ось уже більше 10-ти років надії молока в колхозах не перевищують 1000-1070 літрів від одної корови”. І це сказано після стаханівських удоїв, що про них так багато писала советська преса, рапортів доярок до „батька народів” і цілої невгаваючої бомбастики з цього приводу. Продуктивність корови на половину менша від пересічної продуктивності відсталого господарства! Бо хто ж коли тримав корову, яка дає менше, як 4 літри молока денно? А в соціалістичному господарстві імперії молочна продуктивність корови стала нарівні з продуктивністю кози.

В другому розділі постанов наводяться, як зразки, кілька колхозів і совхозів Костромської, Можайської, Архангельської, Ростовської областей, в яких досягнуто великої продуктивності. Названо і два колхози Полтавщини та Чернігівщини, які, поруч з колхозами Московської області, „на кожні 100 гектарів орної землі одержують по 2—4 тонни свинини живої ваги.” Такі зразки. В дореволюційному відсталому господарстві Полтавщині на 10 гектарів селянин вирощував 3—4 свиней, живої ваги 500 — 800 кгр, з яких 2 обов’язково споживався для себе, а 1—2 продавалося.

В дореволюційній Полтавщині, де свинарство не було ведучою галуззю господарства, на 1 га орної землі селянин вирощував 50 — 80 кг. живої ваги, а тепер, після 30 років імперської уніфікації сільського господарства, лише в поодиноких колхозах, як досягнення, вважається вирощування 20 — 40 кг.

В постановах багато говориться про причини

катастрофального занепаду. Партия була зайнята „всебічним розвитком індустрії й не могла забезпечити розвитку сільського господарства”. Та не в цьому річ. Головною причиною, як то ствердив Пленум, була: „відсутність зацікавленості робітників сільського господарства в його прибутковості, не всі колхозники в повній мірі беруть участь у виробництві, а що більше є багато фактів несвідомого відношення до сінспільному майну.” Ото ж Пленум ствердив, що людина, яку перетворено на соціалістичного робота, механізм, не зацікавлена в розвиткові соціалістичного господарства, відмовляє послухові. Несвідомі колхозники байдуже ставились до сінспільному майна, а на Україні масово „розкрадали” свою землю. З фахівцями сільського господарства стан не кращий: „З 350-ти тисяч фахівців, що мають високу й середню освіту в колхозах працює 18.000, в МТС-50.000,” а решта завантажені в бюрократичній розгалуженні системі сілько - господарських установ Імперії. Вони плянують, контролюють, доглядають, щоб селяни вчасно здавали продукти своєї праці державі. Соціалістична плянова система в Імперії доведена до свого завершення. Дуже влучно про неї говорили українські селяни, коли чинили спротив колхозам: „А в колхозі добре жить — один робить, сто лежить”.

В доповіді Хрущова підкреслено, як велике досягнення те, що Імперія спромоглася забезпечити населення хлібом. А ось з продуктами тваринництва, з овочами, катастрофа! Держава, спираючись на величезну армію фахівців і партійних наглядачів, без сумніву, так само плянувала, контролювала виконання плянів і в цих галузях, але люди колхозів відписували, а картоплі й овочів не садили, а коли й садили, то не для урожаю, а для зведенів; „занизували” норми, не обробляли як слід ґрунт. Засівні площи під овочевими культурами скоротились порівняно з 1940 р. на 250 тисяч гектарів. На Україні зменшилися засіві кукурудзи і знизилися врожаї. Від поганого догляду загибають сади. Те, що катастрофальний стан виявився в галузях, які потребують більшого вкладу праці, свідчить про те, що в соціалістичному господарстві немає кому робити. Спритніше населення, мабуть, імігрувало до міст, а ті, що залишилися, як стверджують постанови „не були заінтересовані в своїй праці.” Пленум імперської партії, в своїх рішучих постановах підкреслює, як досягнення, зрост продуктивності в сільському господарстві, а зокрема в зерновому, утотожнюючи її з товарівістю, хоч це речі ріжні. А промовчується те, що ота продуктивність є наслідком збільшення посівних площ Імперії, а не збільшення врожайності. В порівнянні з 1913 р. площа засіві в Імперії зросла більше як на 30 % і зернове господарство

в умовах загальної деградації сільського господарства, яка триває від колективізації, сяк-так задовольняло потреби на зернові продукти які держава грабувала у селянства. В постановах даються вказівки, як збільшити продуктивність господарства. Деякі публісціти вбачають в тих постановах новий економічний курс, мовляв, партія вирішила дати пільги селянству, вбачають своєрідний НЕП. В теперішніх міроприємствах партії, коли її є щось спільне з НЕПом, який Ленін запровадив після військового комунізму, то хіба політичний сенс і економічні причини. Як тодішній економічний закрут, так і нинішній „крутий узвіз” зумовлені банкротством господарства. Спільним є і те, що ленінська нова економічна політика була політичним засобом зберегти Імперію цілою і нинішні заходи, ініційовані Хрущовим, мають ту саму політичну мету. Що ж до способів, якими плянують тепер ЦК вивести сільське господарство з банкротства, то вони зовсім інші. Інакше й не могло бути, бо ЦК добре знає, що найменше послаблення державного поліційного контролю, чи допущення приватної ініціативи в сільському господарстві загрожує цілості Імперії. Тому то, розробляючи міроприємства для піднесення сільського господарства, ЦК зобовязує „Міністерство сільського господарства її заготовлі, місцеві партійні органи і совєтські органи забезпечити систематичну контролю за найсуворішим виконанням статуту колхозів, не допускати фактів розбазарювання суспільної землі...”, забезпечити активну участь всіх колхозників в усуспільненому виробництві.” Найбільше уваги приділено адміністративно-політичним заходам для скріплення колхозів і МТС, що є імперськими форпостами на теренах національних республік. Тримати корову, чи курку на присадибній ділянці постанови дозволяють, але тільки в межах норм, передбачених статутом колхозу. Держава змушена це робити, бо неспроможна обійтися без цього. Але цей захід є тимчасовий, бо „наступить час, — твердив Хрущов, — коли розвиток суспільного тваринництва досягне такого рівня, що особисті потреби колхозника в продуктах тваринництва будуть цілком задоволені суспільним господарством, і тоді колхозникові не треба буде мати власного скоту”. Нині усуспільнене тваринництво в такому стані, що не може забезпечити елементарних потреб міста і партія змушена дозволити колхозній родині тримати корову, на яку постанови дозволяють видавати 10% соломи й сіна, коли виконано плян скрітування. Ніби стимулюючи розгосподарення на присадибній ділянці в межах статуту колхозу, Хрущов вказує, що „необхідно змінити діючий досі порядок добровільних закупок на контрактації, які дозволяють державі плянувати кількість продукції, що буде попадати на ринок

поза обов'язковими поставками.” Сенс цього промовистий і виразний. Досі селянство якусь мікроскопічно малу кількість продуктів з присадибних ділянок продавало на колхозних базарах. Тепер партія, боячись приватної стихії, плянує ті вольності ліквідувати. Державні заготовувачі законтрактують всі продукти, що їх здобуде селянин на присадибній ділянці, і зобов'язують селянина здати їх державі. Намічаючи крутий узвіз в сільському господарстві, ЦК в Постановах твердить: „Завдання в тому, щоб в найближчі 2 — 3 роки досягти виробництва картоплі й овочів до таких розмірів, які задовольняли б цілком не тільки потреби населення міст, промислових центрів, переробної промисловості, але й потреби тваринництва.”

Постанови імперської партії є указом, за яким мають діяти всі імперські відомства, ведучи наступ на село, щоб вивести сільське господарство з його банкротства. Партия наказує вже в 1954 р. якось перевищити показники 1916 р. Які сили мають це зробити?

„Партія веде”.

Соціалістичний Аракчеєв — Нікіта Хрущов на Пленумі заявив так: „Партія в свій час посилала на село 25.000 робітників, які провели величезну роботу передбудови сільського господарства, крім того в 1933 р. на допомогу колхозам вислано 17.000 партійних робітників для роботи в політичних відділах МТС.. І в теперішніх умовах допомага соціалістичного міста колхозному селові кадрами є одною з найважливіших форм укріплення союзу робітників і селян — нерушимої основи могутності советського суспільства.” Посилання на 1933 і 1921 р. р. дуже знаменне. В ньому відбита суть нинішніх реформ. Не тільки про сільське господарство, як економічну галузь, ідеться, а в першу чергу про політичне скріплення імперії, про ліквідацію отих назовні невидних спротивів в національних республіках, про скріплення обручів імперських. Перший голова большевицького окупаційного уряду на Україні Раковський, який непосередньо здійснював завоювання України, про 20-ті роки писав в „Червоному Шляхові” за 1923 р. так: „Ми, звичайно, й раніше розуміли структуру села й провадили розклад в ньому, але коли в 1919 р. ми опинились серед кулацьких повстань, коли центральна влада не могла добути десяти вагонів хліба з Умані, коли робітнича кляса голодувала, армія голодувала, тоді ми зрозуміли дійсне значення того, що значить мати за собою село. Українське село стало альфою й омегою нашої політики”. З того часу минуло понад 30 років, а відносини в засаді між національним селянством і центральною московською владою не змінились. Тому-то плянуючи крутий узвіз сільського господарства, Хрущов, взоруючись

на роки відкритої війни з селянством, заявив: „Чому б нам не дати заклику від партії, не мобілізувати ліпших 50.000 комуністів і не відрядити їх на посилення роботи на селі?”. Зайво очевидно говорити, яку роботу посилюватиме ота партійна гвардія, дібрана в центрі. Не для вирощування картоплі й телят посилає Москва найкращих партійців в національне село, а для скріплення через них центральної московської влади в союзних республіках. Вони матимуть завдання змусити селянство виконувати накази центральної влади і поборювати націоналізми. Так було в 1921 р. і 1933 р. Так є і тепер, коли мобілізується не 17 чи 25, а 50 тисяч для цієї ж самої мети. В Постановах про це говориться по військовому: „Відібрати її направити на скріплення партійного і советського керівництва найкращих робітників з обласних, краєвих і республіканських організацій” А загальне керівництво діяльності всіх їх покладається на секретаря райкому партії

Як і 1933р. на МТС цині покладається вирішальна роль в тому наступові на село. Досі в МТС був один начальник політичного відділу з його штабом, за Постановами ЦК за МТС закріпляється „група робітників на чолі з секретарем райкому партії, яка має вести політичну роботу в МТС і в колхозах.” Крім цього наказано посилити партійні організації колхозів, МТС і совхозів. Імперія посилює команді кадри, плянуючи черговий наступ на село. На цьому не обмежується адміністраційно-політичні заходи. На допомогу партійним командирам Пленум ЦК велів направити до МТС до весни 1954 р. 100.000 агрономів, зоотехніків „для обслуговування колхозів” та 6500 інженерів і механіків.

Цифри промовисті, вони показують, якої ваги надають отій соціалістичній аракчеївщині, очоленій Хрущовим. Цей третій пляновий наступ, який здійснює Москва на національні республіки, розроблено в постановах ЦК, в законі уряду до деталів. Цього разу імперський штаб подумав навіть про приміщення для отої армії, яку висилає на село. Наказано: „Збудувати її здати в експлуатацію 1954 — 56 рр. 10.800 житлових будинків і 3.000 гуртожитків для них, а крім того щороку видавати 450 млн. карб. кредиту” для отої армії на догідних умовах. А колхозникам-селянам милостиво дозволено „в міру зростання суспільного господарства використати частину прибутків на будівництво дитячих садків, яслів, родильних домів, з тим, щоб створити ліпші умови для праці в колхозному виробництві і активнішої участі в суспільному житті”. Для армії, яку пришеle Хрущов на село наказано будувати будинки, а для селян дозволено, поскільки це треба для роботи, будувати родильні domi та розгорнути соціалістичне змагання серед селянства, щоб якнайбільше

Е.М.

3 НОТАТИКА

22.III.52. Визвольна Війна — 20 рр. робила нас Народом, вирізьблювала з нього — і то в темпі нечуванім — Націю. Війна була перервана, але тому, що розгін її ущух не відразу звільнені енергії безпосередньо пішли в творчість інтелектуальний, зокрема, в мистецьку.

Цим пояснюється відродження („розстріляне“) 1922 — 32 рр. на Батьківщині і — одночасно — цілий ряд фактів і імен на Еміграції. Липинський, Донцов, Дараган, Степан Смаль-Стоцький, Липа, Подебрадська Академія (головне — творчими зусиллями І. Шовгенева, — до речі — батька Олени Теліги), Історично-філологічне Т-во, пionерські праці Б. Щербаківського, хірургічна операція пістряка драгоманівщини, що її виконав (поруч Донцова) малознаний і трагічно неоцінений досі Михайло Мухин. Врешті — відродження Закарпаття, де таку велику (але таку назовні непомітну „інкубаційну“), працю виконали той же Мухин і М. Чирський.

Без Визвольної Війни, без її атмосфери, її промінювання й пізніших „ланцюгових реакцій“ її — не спосіб уявити собі всіх наступних „відроджень“ і „ренесансів“. Це треба собі ясно усвідомити, щоб не робити якихось „по за „візвольно-воєнних“ ілюзій, ілюзій інтелігентсько-найвініх і, остаточно, шкідливих (мовляв, „неминучий історичний процес“ і інші фікції).

витиснути з нього праці для виконання імперських завдань. Тільки чабанів і пастухів колхозних отар поставлено в привileйоване становище. ЦК рекомендує „створити необхідні матеріальні-побутові умови для чабанів і пастухів, забезпечити їх відповідною виробничою одяжею і взуттям.“

Узвіз, на який вирішено витягти сільське господарство, дуже крутий. Заходи для його здійснення намічено рішучі й кардинальні. Ті заходи розкривають силу протиімперського спротиву селянства, який привів до катастрофального стану сільське господарство. Для подолання його і посилається майже 200 тисячна армія з міст. Це новий етап імперської війни з селянством. Цим разом імперія робить рішучу це одну і, напевно, останню спробу вивести сільське господарство з банкрутства, до якого привели попередні імперські заходи. Узвіз дуже крутий! Хоч і велику „рату“ посилає Москва цим разом, щоб вивезти сільське господарство, вона не подолає протиімперського спротиву селянства.

**

„Празька Школа”, якщо скористати з окреслення невдало застосованого лише до поезії, багато зробила не лише в області наук точних, в царині історіософії, в літературі, в пластиці, в музиці, але й — передовсім — в області мислення на тім непомітно - гострім пограниччю, де культура й політика переходять у нас одна в другу. В цім відношенні „Празька Школа” мала значення в сучасній („Прага” тут має лише настільки географічний сенс, що саме в Празі існувало три національні високі школи, що їх склад вийшов на 90% з Армії й Державності, отже визвольних змагань і Визвольної Війни).

„Празька Школа” (інтелектуальний штаб цілої еміграції) впливала й стимулювала культурно-політичне життя Батьківщини. І лише тепер, по чвертьстолітті, стає ясним, якою помилкою була хвиля „поворотів, започаткована М. Грушевським, помилкою передовсім політичною, але — в наслідках — культурною також.

В складній стратегії нашої боротьби, в якій культура й політика так скомпліковано в'яжуться, треба, так само, як у війні, „уміти мати перевагу на найважнішім — в даний момент — відтинку”.

***

Не вірю, щоб півінтелігент (у нас навіть тричі „дипломований”) міг бути політком. Виключене. Наслідком була б перманентна винниченківщина, або й гірше.

Без „матури” навіть і геніяльний ефрейтор нічого конструктивного не вдіє (в певнім сенсі між Гітлером і нашим Махном, що був теж по своєму „геніяльний”, — ріжниці немає). Наполеон „матуру” мав — гарм. школа, математик але й він зробив ряд політичних помилок.

13. VI. 52. Ми у високій мірі народ „несоціяльний”. Все поглинули „родина” й „хата з краю”. Поглинули, певно, дуже віддавна.

Знайти цемент (чи електричність), які з'являвали б „родинно-хатню” комірку в Цілісті — ось завдання. Очевидно — спільність історичних переживань, отже історична пам'ять (така — до недавна — міцна, напр. у поляків).

Можливо, винятково-жорстокий, сов. період нашої історії щось тут змінить, як що той період національно витримаємо докінця.

9. VIII. 52. Багато говориться про народобивство („геносід”) тепер, вже по II. світовій війні, ц. т., коли нещадне й пляноване нищення нашого народу вже має тридцятип'ятирічну давність.

Але мало хто, навіть і серед земляків, зупиняється і зупиняється над націовбивством, що його практикує Москва стільки часу і то різними способами. Не згадую тут про імена недавні (Зеров, М. Куліш, В. Підмогильний, Л.

Курбас, Антоненко-Давидович, Косинка і багато інших, убитих фізично, морально вбиті ще живуть...). Хочу пригадати такий „синодик”: 1) Г. Чупринка (поет) — розстріляний р. 1922., 2) Мурашко (малір), 3) Єфименкова (учена), 4) Стешенко (учений) — вбиті серед дня „невідомими бандитами”, всі р. 1917., 5) Леонтович (музик) — убитий в домі батьків, „подорожним”, що попросився переноочувати” р. 1920.

Дуже підозріло вмерли: 1) Проф. М. Туган-Барановський — в потязі, під час подорожі до Парижу, де мав представляти нашу Державу на Мировій Конференції 1918 р.; 2) Ю. Нарбут (геніяльний графік, ректор Київської Академії Мистецтва) р. 1920. По недавній війні викрадений 1) серед білого дня у Відні, полковник нашої Армії — Василь Вишіваний (б. архікнязь Вільгельм Габсбург) і 2) Віктор Петров (історик культури, видатний письменник і учений) в таємничий спосіб у Мюнхені 1949 р.

Цей „синодик”, очевидно, дуже неповний... Але про нього варто пам'ятати.

***

Трохи монументальних цитат: „Чим же захиститись нам, що протиставити проти багнета? — Розуміється, в гарячі голови перш усього кидається відповідь: Проти ваших багнетів ми поставимо наші... Ах та проклята віра в багнети! Яка то поверховна думка. Не своєї армії нам треба, а знищення всякої постійної армії взагалі!”. В. Винниченко „Робітница Газета” Київ, 18. квітня р. 1917.

А от з „геніяльного” віршованого твору духовного татка покоління, що було „змушене” творити державість:

Гей, Українець просить немного:

Волі для рідної мови!

Но (Sic!) не лише він ко всій Русі (?)

I к всім слав'янам любови.

(М. Драгоманов „Пісня Київського Слав'янина.”)

Не даром Ленін сказав був Затонському (для передачі Винниченку): „Ми ім дві мови дамо, хай лише визнають союзницьку владу” (ц. т. зверхність Москви).

Так, „марксист” Ленін (вихований, до речі, на „Vom Kriege” Клявзевіца) був політик, а Винниченко ж був „Горким для хахлів”, а Драгоманов... Ні, ліпше поставити три крапки...

27. IX. 53. Наше покоління, крім геройчної симфонії 1918 - 20 р. р. пережило тяжку психічну травму пекучого розчарування: свідомості стражданого безповоротно часу й свідомості своєї обеззброєності. Тимто це покоління все повертається в думках до минулого (яке в своїй яскравості видається лише вчорашнім) і мірилом того минулого міряє сучасне. Не дивно, що добре люди заразовують нас до „минулії епохи”, вам, мовляв, нічого в сучасності робити... Можливо, що в цім є якийсь

Доц. Ю. Бобровський.

ПРО „ІНТЕРНАЦІОНАЛЬНИЙ” СКЛАД БОЛЬШЕВИЦЬКОЇ ПАРТІЇ

(З книжки „Шляхи до перемоги над СССР і світовим комунізмом”, — що незабаром вийде друком.)

Московські еміграційні „антибольшевики” твердять, що большевизм є виключно інтернаціональне явище, а большевицька партія являє собою злочинну зграю міжнародного комунізму.

На доказ своїх тверджень вони наводять прізвища провідних членів большевицької партії, — Сталін (грузин), Мельников (москаль), Каганович (жид), Коротченко (українець) і т. д., і це, на іхню думку, має бути доказ.

„Твердження” московських еміграційних „антибольшевиків” вважаємо невірними і тенденційними, тому наводимо цифрові дані про керівний склад большевицької партії, щоб показати, як справді є з її „інтернаціональним” складом.

За кілька місяців перед большевицькою революцією, 26. липня — 3. серпня 1917 року, відбувся VI З'їзд большевицької партії, на якому було 128 делегатів з рішальним голосом, що репрезентували 240.000 членів большевицької партії.

Членство большевицької партії — 240.000, розподілялось на той час по Московській Імперії так:

Всього членів большевицької	
партії	240.000 — 100 %
1) Московські етнографічні землі	(40 губ.) 201.221 — 83,1%

побутовий („обивательський”) сенс і якась „практична” рација. Так, дійсно, багато в сучасному нас разить і відштовхує: і в мистецтві, і в культурі, і - може найбільше - в політиці. Ми були виховані на іншій етици ѹ естетиці, навіть льогіці.

І все ж, видається нам, що де-які основні аксіоми життєвих і історичних законів лишаються в силі і в цій розтерзаній, двозначній, зубожілій духові і „душевбогій” (мовляв Шевченко) добі.

Наші „традиційні” політики, напр., періодично повторюються, бо джерело їх у віддавна затрачений здібності політично думати. Тому шильди, етикетки, псевдоніми і т.п. ми назагал беремо за чисту монету й насьогоднія. Тому є брак найелементарнішого мірила: „Добре” і „Зле”. І тому дуже часто, навіть фахові, наші політики „на малоє се великоє мовлять” (це між іншим цитата з „Слова о Полку”, отже з XII століття), не кажучи вже про „се моє”, а „то моє же” (*ibidem*).

З них: в 12 Центр. промислових губ.	106.076 —
в 28 хліборобських губ.,	
губ. промислу	95.145 —
2) Україна (12 губ)	14.317 — 6 %
З них: у містах	10.992 —
а в селах	3.325 —
3) Інші гноблені Москвою народи	
	24.462 — 10,9%

Брошура „Всеросійський перепис членів РКП 1922 року”, з якої взято ці цифри, не подає національного складу большевицької партії безпосередньо. Фактично москалі в большевицькій партії того часу складали більше, як 83,1%, бо на землях Москвою гноблених народів більша частина большевицької партії складалась теж з москалів. Цікаво відмітити, що промислові й сільські губернії московських етнографічних земель мали майже однакову кількість членів партії (промислові 106.076 членів, сільські — 95.145 членів), а на Україні 75% членів партії були в містах і тільки 25% в селах.

На VII З'їзді большевицької партії, що відбувся в березні 1918 року, „інтернаціональний” склад делегатів з'їзу виглядав так:

На 29 делегатів з вирішальним голосом були надіслані представники партії від організацій: Петрограду — 10, Москви — 7, Уралу — 4, Донбасу — 3, Далекого Сходу — 1, Сибіру — 1, Фінляндії — 1, Литви — 1, Саратовської Обл. — 1.

Про що свідчать вище наведені дані „стенографічного звіту VII з'їзду” большевицької партії? Вони свідчать про те, що:

1. Від етнографічних земель, Москвою гноблених народів, був лише 1 делегат від Литви, і то мабуть не литовець.

2. Петроград і Москва дали 17 делегатів на 29 членів з'їзду.

VIII з'їзд большевицької партії відбувся 18-23 березня 1919 року.

За даними „Короткого Курсу Історії ВКП(б)” на з'їзді було делегатів з рішальним голосом 301, а за даними „Стенографічного звіту” про VIII з'їзд большевицької партії з рішальним голосом було 305 делегатів, які за національним складом розподілялись так:

1. Москалі	— 190	— 62,3%
2. Жиди	— 49	— 16,0%
3. Лотині	— 21	— 7,0%
4. Українці	— 11	— 3,6%
5. Поляки	— 10	— 3,2%
6. Литовці	— 5	— 1,6%
7. Білоруси	— 2	— 0,7%

8. Естонці	—	3	—	1,0%
9. Вірмени	—	4	—	1,4%
10. Грузини	—	3	—	1,0%
11. Фіни	—	3	—	1,0%
12. Французи	—	1	—	0,3%
13. Німці	—	1	—	0,3%
14. Татари	—	1	—	0,3%
15. Зиряни	—	1	—	0,3%
<hr/>		разом 305 — 100,0%		

IX з'їзд большевицької партії відбувся в березні (відкрився 29.III. 1920 року).

За даними „Стенографічного звіту” про IX з'їзд большевицької партії з 554 делегатів з рішальним голосом виповнили анкету 530 делегатів. Національний склад делегатів з'їзду такий:

1. Москалі	—	372	—	70,2%
2. Жиди	—	77	—	14,5%
3. Лотиші	—	32	—	6,0%
4. Українці	—	16	—	3,0%
5. Білоруси	—	10	—	1,8%
6. Поляки	—	8	—	1,5%
7. Татари	—	4	—	0,8%
8. Естонці	—	3	—	0,6%
9. Вірмени	—	2	—	0,4%
10. Чуваші	—	1	—	0,2%
11. Німці	—	1	—	0,2%
12. Греки	—	1	—	0,2%
13. Литовці	—	1	—	0,2%
14. Молдав.	—	1	—	0,2%
15. Мендерян.	—	1	—	0,2%
<hr/>		разом 530 — 100,0%		

X З'їзд большевицької партії відбувся 8-16 березня 1921 року. На з'їзді було присутніх 694 делегати з рішальним голосом і 294 з дорадчим голосом. Анкету виповнило 690 з рішальним голосом і 248 з дорадчим.

Національний склад делегатів з'їзду за „Стенографічним звітом” виглядав так:

		з ріш. гол.		з дор. гол.	
1. Москалі		494	71,5%	144	58,1%
2. Жиди		94	13,6%	52	21,0%
3. Татари:		15	2,2%	4	1,6%
1) Туркестан		0	0,0%	0	0,0%
2) Казакські		3	0,4%	3	1,2%
і Крим		4	0,6%	3	1,2%
3) Русські		8	1,2%	4	1,6%
4. Грузини		35	5,1%	5	2,0%
5. Вірмени		9	1,3%	0	0,0%
6. Латиші		28	4,1%	33	13,3%
7. Киргизи					
8. Інші					
Разом		690	100,0%	248	100,0%

Комуністів української національності на з'їзді зовсім не було.

XI З'їзд большевицької партії відбувся в березні (відкрився 27.III) 1922 р. На з'їзді було

присутніх 522 делегати з рішальним голосом і 165 з дорадчим.

Згідно з статистичними даними „Стенографічного звіту” XI з'їзу делегати за національним складом належали до:

	з ріш. гол.	з дор. гол.
1. Москалів	341	65,3%
2. Жидів	77	14,8%
3. Татарів	10	1,9%
4. Вірменів	12	2,3%
5. Грузинів	9	1,7%
6. Лотишів	18	3,7%
7. Киргизів	8	1,5%
8. Інших	44	8,4%
9. Не вказ.	2	0,4%
разом	522	100,3%
	165	100,0%

Комуністів української національності на з'їзді не було зовсім. Але в таблиці обліку з'їзу в точці 15 під наголовком „Установи, що надіслали на з'їзд своїх представників”, зазначено, що від 29 губерній Центральної Росії (московських етнографічних земель — Ю. Б.) на з'їзд було надіслано 153 делегати з рішальним і 16 з дорадчим голосом, а від України було 67 з рішальним і 13 з дорадчим голосом. Отже Україна на з'їзді була заступлена делегатами не українцями, а москалями і частинно жителями.

Москалів делегатів на з'їзді було 341 з рішальним голосом і 103 з дорадчим, а московські центральні губерні заступали 153 делегати з рішальним і 16 з дорадчим голосом; Останні 188 делегатів з рішальним і 87 з дорадчим голосом репрезентували терени поневолені Москвою.

Після XI з'їзу большевики в своїх стенографічних звітах з'їздів вже не подають національного складу делегатів; тому доводиться шукати посередніх джерел, які характеризували „інтернаціональний” склад большевицької партії.

В стенографічному звіті XIV партійної конференції, яка відбулася в квітні 1925 року зазначено, що на цій конференції число „націоналів” збільшилось в порівнянні з їх числом на січневій (XIII-їй) партійній конференції 1924 р. і що відсоток українців збільшився з 2,3% до 8,4%, а білоруси і узбеки, які на січневій конференції не мали жодного делегата з рішальним голосом, на XIV конференції мали по 2,3% делегатів з рішальним голосом.

XIV з'їзд большевицької партії відбувся 18-31. XII. 1925 року. Даних про національний склад делегатів з'їзу не подано. Але в книжці „Партія в цифровому наслідку”, яку видав статистичний відділ ЦК ВКП(б) в 1925 році, між іншим, сказано:

„До складу РКП входять представники понад ста національностей, з яких більшість за національним походженням складають росіяни (москалі — Ю. Б.). Їх у партії в цілому біля 535.068 душ, або 72,2%, тобто вони складають майже три чверти всього складу РКП. Є організацій, де вони складають від 86 до 96 відсотків.

Більш компактною масою росіяни (москалі — Ю. Б.) входять до організацій центральних губерній РСФСР (88,9%), Північно-зах. область (82,0%), Урало-область (95,6%), Північно-Кавказький Край (81,2%), Сибір (89,0%), ДВО (82,2%) і Крим (72,1%). Між останніми організаціями є такі, де цілком з зрозумілих причин, росіяни становлять лише від 4 - 30%; наприклад в Кара-Киргизії (20,5%), в Комі (Зирянській) області (15,6%), Чувашській (23,8%), Білоруській (21,9%), Вірменській (3,4%), Грузії (12,3%), де російське (московське — Ю. Б.) населення складає дуже незначний відсоток. В останніх організаціях % росіян (москалів — Ю. Б.) коливається між 40 — 70.

Слідуюча за росіянами по кількості група комуністів — українців, число яких в цілому складі партії наближається до 52.000, або 7%. Також за переписом 1922 року вони по кількості в РКП посідали друге місце. Серед членів партії вони тоді складали 5,9%. Найвищий % українців — партійців скупчено в партійних організаціях України, де вони складають 36, 9%, посідаючи й тут друге за кількістю місце після росіян, яких в цілому складі організації на Україні — 43,4%.

.... третє по кількості місце в РКП за національним походженням посідають жиди. Їх у всьому складі партії біля 28.900 душ, або 3,9%... Жиди комуністи розпорощені по всіх районах СССР, але їх значна більшість на Україні, де

вони складають 11,8% загальної маси членів і кандидатів українських організацій (особливо в Київській, Одеській, Харківській, Катеринославській), в Білорусії (23,4%) і в Гомельській губерні, тобто головним чином в межах бувшої „черті оседlostі“ (стор. 86-87).

XV з'їзд большевицької партії відбувся в грудні 1927 року. Даних про національний склад делегатів з'їзду не подано. Але статистичний відділ ЦК ВКП(б) видав в 1927 році книжку „Всесоюзний партійний перепис 1927 року“, в якій подає, що на той час ВКП(б) складалось з 132 національностей.

Ми не будемо перечисляти всіх 132 національностей, наведемо лише більші з них:

Національність. Членів ВКП (б) Кандидатів

1. Москалі	515.546	66,7%	227.621	61,4%
2. Українці	83.211	10,8%	50.819	13,0%
3. Жиди	37.655	4,9%	11.856	3,0%
4. Білоруси	24.790	3,2%		
5. Вірмени	12.392	1,6%		
6. Грузини	10.289	1,3%		
7. Татари	8.985	1,2%		
8. Узбеки	6.724	0,8%		
9. Лотиші	11.680	1,5%		
10. Поляки	9.370	1,2%		
11. Казахи	6.201	0,8%		
12. Турки	6.883	0,9%		
13. Німці	3.832	0,5%		
14. Естонці	3.128	0,4%		
15. Туркмени	1.146	0,1%		
16. Литовці	2.313	0,3%		
17. Киргизи	1.458	0,2%		
18. Інші і 115	27.617	3,6%		
	разом	773.220	100%	

Так виглядає „інтернаціональний“ склад большевицької партії.

До джерел державницької думки

ДВА ДОКУМЕНТИ

Царювання Анни не вважається близкучим періодом в історії Росії. Але цей період цікавий поглибленою боротьбою Росії проти України. Ідучи по слідом за політикою Петра, племінниця Анна приділяє найбільше уваги в своїй політиці Україні, намагаючись переломити відношення українців до великоросів і Росії. Найголовнішим в тій політиці було: ліквідувати історичні українські форми державного життя, перекреслити національний уклад і навернути український народ до „виконання указів російських“. Скориставшись з смерті гетьмана Данила Апостола (17 січня 1734 р.) Анна без офіційного указу скасовує гетьманство, після чого

Україна попадає в повну адміністративну залежність від Москви. Царський резидент кн. Шаховський з двома москалями та трьома старшинами на чолі з генеральним обозним Лизогубом перейняли всі справи гетьманського уряду.

З документів які подаються нижче, бачимо, що поруч з губернатором, якого призначувано в Москві, як господаря, велику і вирішальну роль в управлінні Україною відограє генерал-губернатор. Він дбає про точне виконання законів і розпоряджень найвищого уряду, він виконує обов'язки „государевого заступника“ і відповідає тільки перед верховною владою.

(В нинішній більшевицькій системі подібними функціями наділено генерального секретаря ком-партії на Україні).

Обсадивши вищий державний адміністративний апарат великоросами після полтавської катастрофи, Росія починає обсаджувати міські самоуправи „добрими, вірними і непідозрілими великоросами”. Іде боротьба двох зasadничо відмінних державних укладів.

Справа про обрання війта в Києві р. 1734

Року 1734 київські міщани обрали на війта Кузьму Кричевця. Ці вибори мала затвердити імператриця. Імператриця Анна поставилася до цих виборів з підозрою: народного обранця не затвердила; в указі Сенатові з цього приводу рекомендувала постаратися про обрання на війта „добру й не підозрілу людину, а при тому особливо до тамошнього губернатора вислати таємний наказ, щоб він того вибору особисто доглянув і якомога подбав, щоб на ту війтську рангу обрали й атестували з природніх великоросійських людей, які нині в Києві, як міщани, перебувають. Добру, вірну і непідозрілу людину”.

В силу цього указу імператриці з 5 вересня 1734 року переведено повторні вибори в Києві. При виборах був присутній київський губернатор Шереметєв і представник київського генерал-губернатора Вайтбаха — полковник Шипов: обидва вони „під закриттям розвідували, хто б міг знайтися з росіян (себто великоросів) придатний” на посаду війта, але безуспішно: „Жадного придатних до того з росіян не знайшлося”; довелося спинитися на малоросові Павлові Войничеві, справу про обрання якого вислано було в Сенат. Сенат був незадоволений з подання київського губернатора й генерал-губернатора і вислав справу на перевірку до князя Шаховського. І тільки тоді, коли прийшлося остаточно переконатися в неможливості знайти з-поміж київських міщан війта-великороса, імператриця 2 березня 1735 року погодилася затвердити на посаді київського війта Павла Войнича.

(Московський Архів Міністерства Юстиції, ч. 6/116. „Киевская Старина”, жовтень 1905 року).

З наведеного документу бачимо, яке колosalне напнняття існувало 200 років тому у відносинах України до Росії. Цариця і Сенат слідкують за тим, щоб на київського війта було обрано людину з „великоросійських людей, які тоді яко міщани в Києві перебували”. Боротьба за ту посаду триває більше року між киянами та сенатом і царицею. Не важко уявити, як мали бути з'єднані київські міщани в тій боротьбі, щоб протиставитись „розвідванням” генерал-губернатора і губернатора, які розшу-

кували і підставляли кандидата великороса замість кандидатури українця. Імперська зцентралізована система, абсолютистична машина, зустріла в київських виборах єдинодушний спротив київської громади і змушенна була поступитись. Національний інстинкт киян цього разу переміг.

В Москві розуміли силу традицій, національної злотованості українського населення, знали що „обсадження, адміністративних посад” ще не гарантує перемоги, бо народ український „як вовки дивився” на оті заходи верховної влади. Уряд Анни розробляє систему міроприємств для наступу на етнічно-побутовий уклад населення, щоб за допомогою їх зліквідувати національну відрубність українців.

Адміністративного тиску було замало для цього, тому цариця найтаємніше указує стосувати „пристойне умовляння”, щоб змусити українців родичатися з великоросійськими підданцями. Як бачимо з указу, населення уникало родичатися з „великоросійськими государевими підданцями”, але споріднювалося з смоленцями (білорусами) та іншими зарубежними мешканцями.

Указ імператриці Анни Іванівни правителеві Малоросії князеві Шаховському про шлюби малоросів

Найтаємніше до князя Шаховського.

Понеже ми переконалися, що смоленська шляхта з малоросійськими мешканцями споріднююється і з обох сторін синів женять і дочок видають, що видається противним нашому інтересові, а за пристойніше і корисніше вважається, щоб той малоросійський народ охоту мав споріднюватися і родичатися з нашим великоросійським народом, як було особливим наміром їх до того привести блаженної і високодостойної пам'яті государя дяді нашого (себто імператора Петра Первого), того ради наказуємо вам, щоб ви умілістю вашою секретно під чукою особливо трудилися малоросіян від спорідненості з смолянами та поляками її з іншими зарубіжними мешканцями відвертати а спонукати їх і в умілій спосіб родичати з великоросіянами, і пристойними умовляннями, щоб вони родичалися і споріднювалися більше з нашими великоросійськими підданцями, і це тримати в таємниці.

Анна, генваря 31-го 1734 року. (Московський Архів, Міністерства Юстиції, ч.79/1806, „Киевская Старина”, 1905 р. Жовтень).

Укази, видані Анною, цікаві з багатьох міркувань. Царський уряд визнає, що українці є цілком окремий народ, етнічно й психологічно відрізний від великоросів. І в отій відрубності царська Росія бачила найбільшу небезпеку в

РОСІЙСЬКИЙ МІРАЖ У ФРАНЦІЇ

Загал знає, що цариця Катерина II обробила французьку опінію XVIII в., фахівцям відомі всі стежки цієї обробки, а проте лише тепер, після того, як „російська небезпека” постукала в саме вікно Франції, знайшовся французький дослідник, що схотів підійти якомога ближче до того, як „російський міраж” опанував французьку еліту XVIII в.

Маємо на увазі твір, що саме недавно вийшов з друку: Albert Lortholary. *Le Mirage Russe en France au XVIII siecle* (1951). Boivin et Cie. Ber 8°, стор. 409.

Отже, розгорнемо цю грубу книжку... В ній 135 стор., самих лише приміток і бібліографічних вказівок, які мають свідчити про те, що автор писав свою працю за першоджерелами. Зрештою, знавець XVIII в., ознайомившись зі змістом, не матиме щодо цього найменшого сумніву.

Для французького читача кінця XVIII в. Московщина — ще не є Росія, — це країна десь у кінці світу, де ніколи не буває сонця. Там живуть якісь дикини, з східними звичаями, що розмовляють невідомою мовою. Для францзуза кінця XVII в. москалі є ще варвари, що мало відрізняються від ляпляндців. Єзуїт Авріль, що відвідав Московщину в кінці XVII в., вважає москалів „страшними розпусниками”, що позбавлені правдивого релігійного почуття. Інший автор пише про них: „Вони є неотесані й грубі, без ніякої чесності, це — зіпсований народ, без віри, без закону, без сумління, ското-

ложі та заплямлені без кінця-краю іншими пороками й звірствами”

Для француза de la Neuville, що відвідав Москву 1689 р. як амбасадор польського короля (той самий, що 1704 р. навідав Мазепу в Батурині), москалі є варвари, підозрілі, жорстокі, скотоложці, грубі, скупі, боягузи, неотесані, брудні, обжери...

Коли цар Петро I виявив бажання 1697 р. приїхати до Парижу. Люї XIV знаходить спосіб знеохотити його. Це бо є „варвар”, і московський представник у Парижі Матвеев скажеться, що французький двір „мало зважає на нас і на наші справи”. Вістку про Полтаву зустріли у Франції з недовір'ям, бо „цілий тутешній народ є ворожий до Росії”, — пише аж 1711 р. Волков, новий царський амбасадор у Парижі. Тому він запропонував цареві спосіб змінити таку думку, спосіб, що дав близкучі наслідки, а саме... підкупити редакторів газет...

7-го травня 1717 р. цар Петро прибув, нарешті, до Парижу, де широка опінія не була прихильна до нього: він є „дріб’язковий” і „скупий”. Не краща була думка в оточенні тодішнього регента Франції, князя Орлеанського: цар Петро „є народжений, щоб бути лише боцманом на голяндському кораблі”. Отже, ця візита царя Петра не була щаслива. Париж бачив у першому російському імператорові лише „дикуна”. Парижани навіть не знали добре, як його на ім’я, дехто називає його „Dimitrius Alexouis”.

Але потрохи французька опінія починає зважати на доконані факти: цар Петро панує в Росії й панує, як необмежений володар. Тому 1725 р., коли він помер, журнал *Memoires de Trevoux* присвячує довгий некролог загаслому „геніальному цареві” й вихвалює Петербург, „одне з світових чудес”.

В листопаді 1725 р. Академія Наук у Парижі доручає своєму секретареві, відомому Фонтенелеві, зложили панагірік умерлому цареві, що від 1717 р. був паризьким „академіком”. Фонтенелів панагірік, зручно написаний, був поверховний, і, є підстава гадати, що в його складанні брала участь російська амбасада в Парижі. Всі ті страхіття, що їх вчинив цар Петро (покарання стрільців, сина...), про все це Фонтенель згадує досить глухо.

У своїй першій історичній праці, „Історія Карла XII” (1731 р.), у цій праці молодих років, Вольтер закидає цареві Петрові його відступність і взагалі пише про особу царя з помітною іронією. Але вже й тут, через свій війовничий антиклерикалізм, Вольтер не може приховати свого співчуття до боротьби Петра проти „забобонів” і до його релігійних реформ;

ДВА ДОКУМЕНТИ

своїй політиці підкорення української нації. Адміністративні заходи і ціла система, якою намагався царський уряд породичати, український народ з великоросійським, і розчинити окремішню націю, має дуже багато спільногого з теперішньою більшевицькою системою заходів в національному питанні, в якій оте намовлення замінено невгаваючою пропагандою про „єдність і дружбу з старшими братами”. Методи і форми змінилися, а суть лишилася, бо народня гуща так само, як і двісті років тому, не піддається на теперішні умовлення. Одна ілюстрація. Десять років тому довелося зустрітись з тим в трьох селах Дніпропетровщини. В селах мешкали великоросси, оселені здається за часів Потьомкіна, і степовики-українці. Селяни розповідали, що, при організації колхозів, влада намагалася перемінати, створити господарське споріднення. Вперто оборонялися від переміщення селян і владі довелося творити колхози за національним поділом.

коротко кажучи, Вольтер робить з царя Петра „філософа” в тому розумінні слова, що його мало воно у XVIII віці.

Як тільки Єлісавета, „Рідна донька Петра Великого”, зробилася російською імператрицею, Вольтер починає поважно думати про те, щоб стати істориком царя Петра. Сам Вольтер пізніше (1766 р.) визнав, що рр. 1744 — 1745 він поводився, як „досконалій облесник”.

Через французького амбасадора в Росії, Вольтер підносить Єлісаветі свою „Анріяду” й пише 16-го червня 1745 р.: „Кілька років тому я написав „Історію Карла XII”, але там є кілька помилок... Майже теперішній задум... написати „Історію Петра Великого”. Майже рік минув без відповіді... Сьогодні не можна без усмішки читати тодішні листи Вольтера, де він висловлює свою нетерплячість.

Нарешті, на початку 1757 р., російський амбасадор у Парижі запропонував Вольтерові, в імені Шувалова, нового фаворита імператриці Єлісавети, написати історію Петра Великого. „Ви пропонуєте мені те, що я бажав уже 30 років” — швидко відповів Вольтер у лютому 1757 р. Проте обережний Вольтер, не зважаючи на запрошення цариці Єлісавети, не їде до Петербургу, а воліє залишитися в своїй швайцарській оселі... Отже, реаліст Вольтер виявився сильніший за Вольтера „філософа”: в глибині ствоєї душі він мало вірить „московським Лікургам”. Той, хто найбільше причинився до думки, що Росія не відрізняється від Європи, сам не вірить в це, а тим найвінним, що мріяли про Росію (такі були вже в XVIII віці!), він спокійнісінько писав: „Звичаї там такі ж важкі, як і клімат; заздрість до чужинців — скрайня, деспотизм — безмежний, суспільство — нікчемне”. (Лист з 30-го червня 1760 р.).

Як саме Вольтер писав свою „Історію Петра Великого”, його сварка з петербурзькими цензорами, — все це докладно оповів, за невиданими документами, згаслий російський історик Шмурло в праці „Вольтер и его книга о Петре Великом” (Прага, 1929).

Як тільки вийшов перший том праці про Петра Великого, Фрідріх Великий пише до Вольтера: „Я не читатиму історії цих варварів; я хотів би навіть не знати, що вони живуть на нашій півкулі...”. Але Вольтер заперечує думку пруського короля, бо тоді він почував себе „натуруалізованим росіянином” (лист з червня 1760 р.). Другий том „Історії Петра Великого” вийшов аж 1763 р., коли на троні Романових сиділа вже Катерина II.

Як же стрінула цей Вольтерів твір французька еліта?

„О, Боже мій, цей восьмий том Вольтера, (що містить „Історію Росії”) викликає огиду

низотністю й плюгавством своїх похвал. Дійсно варто мати щорічну ренту в 100.000 ліврів, жити у вільній країні й написати таку історію!” (д’Алямбер; лист 25-го липня 1763 р. до Mlle de Lespinasse).

Руссо вельми критично поставився до Вольтерового твору, він взагалі мав великі застереження щодо царя Петра та росіян, і з-під його пера вийшли такі рядки: „Російська імперія схоже підкорити Європу й сама буде підкорена. Татари, її підданці, або її сусіди, стануть за господарів Росії й нас. Ця революція здається мені неминучою. Усі королі Європи спільно працюють, щоб її пришвидшити”. („Contrat social”).

Також із застереженням поставилися до нового героя Вольтерової „історії” Маблі, Кондіяк, Мірабо, що різко закидає Вольтерові його помилки й підлесливість, та навіть бере під сумнів титул царя Петра „Великий”. Навіть Грімм, вірний агент Катерини II, і той знайшов у першому томі Вольтерового твору підлесливість, недостойну „старого вільного швайцарця”...

У Петербурзі мріяли про велетенський пам'ятник, але цього не знайшли у Вольтеровій „Історії Петра Великого”, тому, власне, царський уряд ніколи не переклав цього твору на російську мову.

Тепер, коли історик посідає величезну документацію щодо творчості Вольтера, бачимо, як він цілій час викручувався, щоб, з одного боку не розгнівати петербурзького двору, а, з другого, щоб не збезчестити свого літературного імені...

Однак, як би там не було, Вольтер перший створив міт царя Петра, міт новітнього Лікурга. Не зважаючи на всі застереження певної еліти, що про них ми згадували вище, для більшості французької опінії версія Вольтера зробилася аксіомою, як це видко хоч би з тогочасних віршів і п'єс.

Катерина II негайно зрозуміла велике значення пропаганди в Європі. Не російська опінія, що її просто не існувало тоді, цікавила Катерину, а європейська. А тому, що в Європі XVIII в. перед вела французька опінія, Катерина рішуче звертається до неї. Вихована французькою гувернанткою, цариця навіть твердить, що вона є „північна галлійка”. Майже до кінця свого життя вона гратиме ролю „філософа” й навіть „ресурсубліканця” для Заходу. Ще 1789 р. Катерина II писатиме: „...Моя душа завжди була широ республіканська”...

Другого таки дня після того, як колишня німецька княжна перевернулася в російську імператрицю, вона запитала Бретейя, французького амбасадора в Росії, чи він не знає особисто Вольтера, чи він не може „висвітлити” йому „липневі події”, й інспірує листа своєму

секретареві, женевцеві Пікте (Pictet) про події, що привели її до трону.

Вольтера не важко було переконати. Віддині він завжди називає Катерину „моєю” імператрицею. Останні роки свого життя, Вольтер стає за „лицаря” Катерини й у всіх своїх листах до останньої голосить про те, що вона є „чудо”. Цікаво, що в листуванні російської імператриці їй Вольтера найменше місце займають суто літературні питання. Воно й зrozуміло. Катерина шукала зовсім ішого, а саме — прихилити на свій бік опінію енциклопедистів. Саме з цією метою вона купує за 15.000 ліврів книгозбірню Дідро, причому французький письменник, залишаючись до кінця свого життя за господаря своєї книгозбірні, мав діставати ще 1.000 ліврів винагороди річно.

Такий крок російської цариці спровів велике враження у Франції. Не кажучи вже про самого Дідро, всі „філософи” виголошуують осанну російській цариці. „Це від неї, й лише від неї. Дідро одержав нагороду за свою довгу працю”, твердить Мармонтель. Вольтер твердить, що Катерина зробилася „справжньою добродійкою Європи”. (Лист з 1766 р.).

Нема чого й казати, що „дедикації” цариці аж рясніють у Франції. Ль'Аржен („Histoire de l'Esprit humain” 1765-1768), Аккарія де Серіон („Interets des nations de l'Europe”, 1767), кавалер де Шатоврон („Ecole de l'administration maritime... 1765)... Отже, Грімм мав цілковиту рацію, пишучи до Катерини II: „Всі, що пле-кають літературу і мислять, незалежно від місця їх проживання в Європі, вважали себе за ваших підданих”. Росія стає за нове Ельдорадо для письменників Франції”, Ельдорадо, що *risum teneatis* — є одночасно „країна світла”, в тому значенні, яке у XVIII в. надавали цьому слову.

Свій наказ Комісії 1766 р., що мала виробляти новий кодекс, Катерина пише для Західу: вона наказує перекласти цей наказ мовами латинською, французькою, німецькою...

Річ ясна, що „філософи” у Франції зустріли з захопленням новий твір російської цариці. Загальна думка: „Наказ є європейська подія. Він свідчить, що віддині, завдяки Катерині II, Росія є „вільна країна”. Вольтер спокійнесько твердить: „Справедливість і людяність водили первом цариці”; за Фальконетом, наказ є „архітвір розуму й людяності”, а Мерсьє в захваті писав: „Кайдани, що обтяжували землероба, розірвані: він піdnіс голову і з радістю побачив себе рівним серед людей”...

Але ось з'являються важливі питання європейської політики: поділ Польщі їй перша російсько-турецька війна. Ніколи, здається, російський „міраж” не грав такої ролі у Франції, як за тих часів.

Обережна цариця ще 1767 р. надсилає Воль-

терові свій „маніфест про чвари в Польщі”. Відповіль Вольтера мусіла підбадьорити царицю: „Оце внерше вживають найвищої влади, щоб установити свободу сумління. Це най-величиніша доба з усіх, що я знаю в сучасній історії”.

„Зводять наклеп на російську імператрицю, — твердить Вольтер у листі до Гельвеція, — коли кажуть, що вона підтримує дисидентів у Польщі, щоб лише захопити кілька провінцій цієї республіки. Вона присяглася, що не хоче жодного клаптика землі, й все, що вона робить, — це лише для того, щоб здобути славу встановлення віротерпимості”. Більше того, на замовлення Катерини II, за її документами, Вольтер складає 1767 р. „Історичний напис про церковні суперечки в Польщі” *Essai histrique sur les dissensions des eglises de Pologne*) напис, що його мали поширювати в самій Польщі. Для тогочасного Вольтера, Катерина — це „опікунка людства” й що „зовсім справедливо, як папа православ'я, втручається силою в католицьку країну. *Discours aux confederes catholiques de Kaminieck*). Коли ж збентежена Європа дізналася про поділ Польщі, Вольтер, не вагаючися, плескає цьому злочинові, вітає царицю та обливає помяями барських конфедератів.

Таке саме було ставлення Вольтера під час першої російсько-турецької війни. Він, що раніше писав про турків у пристойніших тонах, тепер розглядає їх, як особистих ворогів, як „сором Європи”. В своїму захопленні Вольтер просто блузить, виголошуочи літанії цариці: „*The Catharinam laudamus, te dominom confitemur*”. Для нього Катерина є „північна зірка”, а султан Мустафа „свіння півмісяця”.

Нема чого й казати, що Катерина зрадила такому прихильникові й не забарилася використати Вольтерівську думку проти туркофільської опінії в Європі, ну й проти ворожої їй французької офіційної політики. Вольтер за 1.000 царських дукатів пише в „*Merkure de France*” та в „*Merkure historique et politique*” голосну протитурецьку статтю „*Tocsin des rois*” де називає Катерину не більше й не менше, як „Петербурзькою Богоматір'ю”

Вольтерові додержує кроку Дідро, що спокійнесько писав 1769 р. до Фальконета: „Як хочете, щоб я стрибав з радощів, подайте мені негайно вістку про винищення 50.000 чи 60.000 турків”.

Але Польща їй Туреччина були лише окремі епізоди в культі Катерини, що його проголосили „філософи” в Парижі: Катерина, в їхньому змалюванні, це — Солон і Лікург; її військові кампанії — це хрестові походи; її вороги — це вороги „поступу”. Вона є втіленням віротерпимості й людяності. Дідро пише: „Наука, мистецтво, смак і мудрість підносяться

до півночі (тобто до Росії), а варварство зі своїм почтом сходить на південь" (до Франції).

Смерть Вольтера (1774) була за новий привід для Катерини збагатити свою легенду. Вона купує за чималі гроши книгозбірню французького письменника і стає ніби протекторкою літератури у Франції.

Але, — спитає читач, — яке було особисте зайомство „філософів” з Росією Катерини II? Спершу поїхав туди, 1762 р., Бернарден де Сен-П'єр, що вважав, у Парижі, царицю за одне з семи чудес світу. Катерина приймає його спершу дуже добре й призначає на посаду інженера, але він не забуває піднести Катерині свій проект ідеальної республіки. Нараз, 1764 р., Бернарден де Сен-П'єр залишає царську імперію і повертається глибоко розчарований... Москалі — „підступні, грубі, вони поважають лише тих, кого бояться”. Росія — „військова потуга, що спирається на дисципліну й на кількість, на релігійну віру, що її не змогли підірвати ні запроваджені ні пробувані реформи, це на тому полягає сила цієї імперії, яку колись „так зневажали, а сьогодні так бояться”. І сьогодні можна з користю прочитати його „уваги” (*observations*) про Росію, що з'явилися друком лише 1818 р.

Після Бернардена де Сен-П'єра, подався в Росію 1767 р. Лемерсьє де ля Рів'єр, правник і знатець фінансових справ, щоб працювати там „на користь людству й підданим імператриці”. Він приїхав до Петербургу в жовтні 1767 р., а в березні 1768 р. вже залишив Росію, де ніколи ніхто з ним не радився. Чому? Фізіократ Лемерсьє образив російське самолюбство. Він поважно поставився до своєї ролі й — *horribile dictu* — „відважився” давати поради цариці. Остання ж, — як твердив слушно 1767 р. французький міністер закордонних справ Шуазель, — „скликаючи правників з різних країн Європи, шукала радше обожувачів, а не співробітників”.

Отже, можна собі уявити гнів Катерини II, коли 1768 р. з'явилася „Подорж у Сибіру” (*Voyage en Sibérie*), абата Шаппа.

Вчений астроном, абат і академік, Шапп д'Отрош (*chapre d'Huteroche*) зробив наукову подорож до Тобольську. В Росії він був лише 15 місяців (1761-1762) з них сім — у Петербурзі. Його враження? Неосвічене духівництво, загрузле в пороках; підкупне судівництво; деспотичні губернатори; брак народної освіти; жалюгідне населення, що живе в страшенному скученні і що його десяткують заразні хвороби; кріпацтво, жодної свободи. („Ніхто не сміє думати в Росії”). Шаппа вражали „недовір’я, в якому живуть в Росії, і цілковите мовчання народу про все, що може мати якесь відношення до уряду”.

Цариця Катерина до кінця свого життя не

могла без обурення чути про книгу французького абата, „паскудного наклепника”. Вона навіть написала твір: *L'Antidote, ou Examens d'un mauvais livre superbement imprime, intitule Voyage en Sibérie* (1770), що мав спростовувати „брехню” французького астронома.

Нарешті, сам Дідро, після довгих вагань, поїхав до Росії (1773). Катерина зустріла Дідро урочисто й нагородила його. З нею французький „філософ” розмовляв про все цілком вільно, але, очевидчика, самодержавна Катерина, що її тільки забавляли розмови з Дідро, залишилася глуха до його проповіді свободи й не могла спокійно слухати твердження, що в Росії „в умах є познаки панічного страху”. Тоді навіть трохи наївний Дідро зрозумів що компліменти цариці тільки свідчили про невдачу його проповіді.

Французька революція поклала кінець російському міражеві у Франції. Але раніш, ніж згадати про цю революцію, Льортолярі робить в своїй книзі деякі висновки, що їх варто тут коротко подати.

Катерина, знаменита комедіянтка, дбала лише про свою рекламу в Європі, що й пояснює цілу її діяльність у Франції у XVIII ст. Значна меншість йому не піддалася. Проте, цікаво, що частина французької опінії була під впливом рос. міражу тільки меншість йому не піддалася. Проте, цікаво, що в своєму приватному листуванні з інтимними друзями сам Вольтер, чиї русофільські вибрики ми бачили вище, не робив собі ілюзій щодо дійсного стану Росії.

З виbuchом французької революції німкеня Катерина, що в своїй душі була завжди галлофобка, розпочинає переслідування французів у Росії й готовиться до збройної інтервенції, але смерть (1796) перешкодила їй виконати цей замір що його здійснив уже її син і наступник Павло.

Зрозуміло, що тепер у Парижі колишня „Північна Семіраміда” стає „Північною Мессаліною” і справжнім despotом.

Ось так сумно скінчився „роман” російської цариці з французькою передовою опінією, що з нього якнайкраще скористалася Катерина: він зробив її величезну пропаганду й був тим чинником, що, так би мовити, шахував офіційну французьку політику, ворожу до Росії, що захищала проти Росії Туреччину, Польщу, Швецію й — додамо — пильно слідкувала за українським визвольним рухом. Щождо „філософів”, якщо не числити матеріальних здобутків, вони в духовій ділянці мало що вигралі від свого „роману” з російською імператрицею...

Такі є найголовніші моменти багатоючої праці Льортолярі. Шкода тільки, що автор не додав короткого розділу про офіційну політику Франції у XVIII в., це, безперечно, ще країще відтіnilo б змальованій „російський міраж”.

В окупованій Україні

В. Січинський

МОСКОВСЬКА „ОПІКА” УКРАЇНСЬКОЮ АРХІТЕКТУРОЮ

Інтерес, який виявляє Москва до малознаних її окупованих земель, позначився також в галузі мистецтва й архітектури. Поруч з різними статтями в часописах і пресі, з'явилися окремі видання й розвідки московських авторів. До більших таких видань належить книжка С. В. Безсонова: „Архітектура Западної України”, видання „Академії Архітектури ССРСР” (Москва, 1946, ст. 96, 160). Книжка поділена на три розділи, кожний починається досить обширним історичним вступом, що безпосередньо не мають відношення до мистецтвознавчої праці, але мають чисто-агітаційне значення, в стилі найбільш реакційних, „допотопних” поглядів московської історії царських часів. Отже, виявляється, що на Волині і Галичині живуть „слав'яне”, які мали тісний культурний зв’язок з „іншими народами східної Європи”, за те цей галицький, близче неозначені національності,

Поминувши деяку багатомовність автора (деякі тексти, що не є невидані, можна було б скротити), поминувши те, що автор, на нашу думку, помиляється, коли твердить в кінці своєї праці, що деспотизм Катерини II спричинився у Франції до деспотичної тенденції спершу в якобінців а потім у Наполеона, мусимо тут, однаке, зупинитися на тоні обговореної праці. Цей тон — якийсь іронічний, поблажливий. Автор часто-густо надто легко говорить про те духове спустошення, що його заподіяв „російський міраж” поміж „філософами”.

Адже ж жертвами, вільними чи невільними, того „міражу” стали люди, що ввійшли в світову історію й що їх імена загал у цілому світі звик шанувати... Прочитавши книжку французького дослідника, читач 1952 р. з сумом, а не раз і з обуренням, дивитиметься на тих „філософів” XVIII ст., що так легко перевернулися в трабантів російського деспотизму. Тому й іронія автора здається нам мало відповідною до змісту його праці, де на кожній сторінці бачимо видатних людей, що, через своє противерковне наставлення, а також і матеріальні причини, шукали свого ідеалу в... російській імператриці.

Така іронія здається нам особливо недореченою, коли зважити, що й тепер існують у Франції деякі „філософи”, які в своєму ставленні до сучасних можновладців Росії — СРСР, наслідують своїх славних попередників, збаламучених або куплених звеличників російського деспотизму...

(„Україна” ч. 7, 1952)

нарід мав зовсім слабий зв’язок з Західньою Європою, а навіть з західними слов’янами!...

Жонглючи словами „Русь”, „руssкий” і „Россія”, автор робить вигляд, що і та „галіцька” архітектура властиво російська. Натомість автор ніде не говорить про український народ, українську творчість, українських мистців, український стиль, заступаючи їх „невтральним” поняттям „славянське мистецтво”, „національний славянський елемент”, або просто „місцеві особливості”, „местний смак”. А що би мова Галицько-Волинського літопису надто не нагадувала „місцеву” мову, подає тексти в перекладі на сучасну московську мову.

Сама праця, як мистецтвознавча студія дієве своєю примітивністю послуговуючись старазвіттою описовою методою, без ширших мистецтвознавчих екскурсів, без аналізу архітектурних форм і конструктивних особливостей, без порівнюючої стилістичної аналізи. Читач має враження, що за останніх пів століття не сталося жадного поступу в дослідчій праці, методології мистецтвознавства, способу писання і графічному оформленні. Автор, Безсонов, послуговується літературою кінця XIX поч. ХХ стол., виключно в російській мові, літературою зовсім застарілою, часто не документованою і поверховою. В літературі предмету не подає жадної назви праць, що писалися латиною, просто для автора така література не існує! Це явище загально-поширене у виданнях московських „Академій”, результатом чого праці „академіків” виглядають дуже убого, як найбільш відсталі, як переспівання, компіляції примітивних писань ще царських часів. В літературі предмету на 50 праць російською мовою, зазначено лише 14 праць українською мовою. Однаке ці українські праці майже не використані в тексті, а як раз ті новіші українські досліди дають новий документальний матеріал про архітектуру Західної України. Наслідком такого легковажного ставлення до „чужоземної” літератури, у Безсонова є сила фактичних помилок в датах, роках, століттях, назвах і цілих окресленнях типів будов, стилістичних особливостей, авторів творів, так, наприклад, заложення Львова датує XII стол. (ст. 8), коли має бути рік 1252. З пам’яток архітектури Волині старокняжих часів розглядає лише соборну церкву у Володимирі і церкву в Обручі, з низкою помилок, почерпнутих з російської літератури XIX ст. Про Галич каже, що там розкопано лише „кілька храмів”, тоді, як має бути 28. Зовсім нічого нема про найстаршу будову м. Львова церкву св. Миколи поч. XIV століття! У висновках про архітектуру Західно-україн-

ських Земель старокняжих часів, як і треба було сподіватися, каже, що „Галицька архітектура свідчить про значну близість до ... суздальського-владімірської архітектури, а навіть робить таке „відкриття”: „Дуже близько стоять Покрова на Керлі і Дмитрівський Собор до Галицьких храмів Спаса, Пантелеймона та ін. „(ст. 21). Але в чому ця спорідненість, автор з обережності, не каже. Вежу в Камінці на Берестейщині автор називає „Кременеца Литовського”. Відому гравюру Львова у виданні „Civitates orbis Terrarum”, яку також з обережності не цитує, бо ж вона латинською мовою, Безсонов датує 1585 р., коли має бути рік 1617. Церкву св. Василя в с. Зимне коло Володимира на Волині, Безсонов датує XV - XVI ст., тоді, як за найновішими докладними дослідами Рачинського, Волинського і автора цих рядків, походить з XII - XIII ст.

Про найвизначніші будови доби Ренесансу у Львові, як Братська (Успенська) Церква і Трьохсвятительська каплиця, що визнані світовою літературою, а навіть польськими авторами, як оригінальні твори, що відбивають українські стилістичні риси, Безсонов пише: „це несомненно древне-русской прийом строителя”. А що все таки треба якось окреслити особливості цієї архітектури, то московський автор послуговується „богоспасаемым” туманним означенням „славянська” („Башня Корнекта заслуживает по своим национальным славянским элементам особенного внимания”). Далі довідуємося, що стиль Бароко у Львові близько стойть „к русскому Растреллі” (ст. 65). Помимо того, що „рускость” Растреллі дуже сумнівна, ні інші рококові будови Львова не належать до тої відміни стилістичних особливостей занесених італійськими та іншими майстрами з Західної Європи до Петербургу.

Будівничим Св. Юра, Безносов, за старими джерелами, вважає Де Вітте Між тим за новішими дослідами Маньковського і в монографії автора цих рядків про Св. Юр (Львів, 1934, ст. 138) подані документальні матеріали про архітектора Меретика, як авгора катедральної церкви Св. Юра.

Автор все таки не може зовсім поминути впливу української архітектури на московську і праці українських і білоруських майстрів у Москві. Навіть признає „многоярусні” храми Московщини „черезвичайно близки по силуету и композиции храмам Галицкой Земли”. Але не зовсім обізнаний читач з писань Безсонова не може належно зрозуміти, як вплив українського мистецтва, скоріше навіть сприйме, як „спорідненість”, а то і „вищість старшого брата”.

Про українське дерев'яне будівництво, що також світова література признала, як оригі-

нальний витвір українського народу, Безсонов так само, як і про муровану архітектуру, пише, як „местный вкус, местные черты”, при тім перекручуючи географічні назви на „местную” московську мову. Цей огляд автор робить за застарілими оглядами в історії російського мистецтва I. Трабара (1913 р.), з новіших українських праць використовуючи лише деякі ілюстрації - обміри, звичайно, не вказуючи джерела і авторів. До речі, всі ілюстрації книжки це давно відомі репродукції зі старих російських видань або старі львівські фотографії, репродуковані дуже слабою графічною технікою.

На загал огляд написано дуже сухо, не цікаво, без ніякої любові, а тим більше захоплення до пам'яток архітектури. Дуже рідко взагалі вказується на їх цінність, красу, гармонію форм.

Чи таке ставлення до пам'яток архітектури і ціла „старозавітна” описова метода належить до „передової” маркско-ленинської методології? Але погляньмо до видань тої самої Академії Архітектури ССР, які торкаються московської архітектури: „Пам'ятники русской архитектуры” (а чому не „Пам'ятники Восточной РССР”?) В цьому виданні нема ніяких марксистських екскурсій, як це вимагається для всіх київських видань, нема апінатяку про церкву, як „опію народу”, тут всі пам'ятки церковної архітектури такі самі любі і милі московські душі, як всі інші твори „цивільної” і „колхозної” архітектури. Наприклад, там пишуть: „Церковь Вознесения гениальное творение русского зодчества, сооружена в 1532 г. в селе Коломенском под Москвой в б. Царской Усадьбе”... Тут же йдуть недоречні дифірамби про імперіялістичні забаганки московських князів і царів. Злочинний підступ, обманство, крівава розправа з вільними містами, країнами й народами, що їх Москва загарбувала, та приносила всім сусіднім народом рабство і поневолення, в цьому „мистецтвознавчому” виданні трактується, як явище позитивне, як „процесс обединения страны вокруг Московского княжества” і „создание русского национального государства”. Тоді, мовляв, „національний под'єм викликає к жизни ідею „Москва — третій Рим”, согласно которой великая русская держава являється наследницей исчезнувшей православной Византии”. Таке маячення „марксистських мистецтвознавців” нічим не відрізняється від довоєній російських „художників”, але сучасні совєтські автори, безсумнівно більш, розверзані і зовсім не криються зі своїм шовінізмом.

Присвоюючи собі чужі пам'ятки культури і мистецтва, ці автори представляють цілу монголікову боротьбу українського народу за волю і незалежність, як... заслугу Москви. Напри-

клад, в праці В. Т. Пущато. „Очерки по истории Галицко-Волинской Руси”, вид. Академії Наук СССР, Ленінград 1950, на стор. 305 в заключенні читаємо, що історія Галицько-Волинської держави має „всемирно-историческое значение борьбы русского народа за свою независимость”.

На прикінці книжки Безсонова читаемо таке курйозне побажання автора, щоби вивчення і охорону пам'яток архітектури й мистецтва Західної України передали на себе советські вчені, архітектори і „художники”, як „один з видів братньої помочі”. Українці Західно-українських земель дуже добре знають, як ця „братня поміч” виглядала на Україні Придніпрянській! З наказу Москви були на Україні розібрани і зрівняні з землею сотні найцінніших пам'яток української архітектури, починаючи з пам'яток XI століття, численні музеїні та інші мистецькі збірки, розграбовані й знівеченні, дорогоцінні вироби зі шляхотних металів розпродано в Західній Європі, решту перетоплено й знищено. Тепер таким цинічним способом пропонують таку саму „братську поміч” для дорогоцінних пам'яток Волині й Галичини, які досі були поза межами досягнення Москви!

Якщо хтось зауважить, що московська руйницика „робота” переводилася лише в добу т.зв. „воєнного комунізму” і 30-тих років, то про сучасний стан свідчать останні факти і видання. Відношення советських чинників до пам'яток московських і українських зовсім відмінне. Коли в Києві в 1934 році Сов. влада підмінуvalа й зруйнуvalа пам'ятку архітектури світового значення — Михайлівський Золотоверхий монастир перших років XII століття, та інші численні храми, як шкідливі пам'ятки „релігійного культу”, то в Москві преспокійно стояли храм Св. Василія XVI ст. та всі інші храми, і це не вважалось московськими комуністами, як „релігійний забобон”, „опіюм народу”.

Коли на Україні були поруйновані всі пам'ятки по українських гетьманах, що звичайно були людьми високо-культурними, лицарськими то в Петербурзі і Москві позалишали всі пам'ятники царів — найбільших тиранів, самодурів і блазнів, яких світ перед тим не зінав.

Як відомо, під час останньої війни найбільш було зруйновано пам'яток архітектури саме на Україні. Але Москва не спішиться з їх реставруванням і охороною, за те пам'ятки архітектури на московських землях почали інтенсивно реставрувати, зокрема церкви, вже в 1946 р. Про це можемо довідатись у виданні „Практика реставрационных работ”, Госуд. Изд. Архитектуры и градостроительства” 1950. До речі, в тих реставраційних працях московських пам'яток беруть участь такі „рускі люди”, як

Ю. Крушельницький, Е. Домбровська, Л. Шульяк та інші „інородці”. Очевидно байдужість Москви до реставраційних праць на Україні, викликала рефлекс навіть в советських часописах на Україні. Наприклад було вже кілька дописів про брак реставраційних праць в Чернігові, де найбільше поруйновано дорогоцінних пам'яток, далі про Львів (залишена на призволяще знаменита бойківська церква з Кривки) та інші міста цілої України.

Так в дійсності виглядає „братня поміч”!

Щоби заспокоїти українців про цей невідповідний спосіб трактування українських пам'яток архітектури, в советській пресі на Україні і США з'явилася стаття офіційної особи Є. Горбенка з таким голосним титулом „Начальник Відділу охорони пам'яток Управління в справах архітектури при Раді Міністрів Української РСР”. Стаття має наголовок „Охорона пам'яток архітектури Української Радянської Соц. Республіки” і починається такою курйозною заявою, що мовляв, „Комуністична Партия і Радянський Уряд, починаючи з перших років Рад. влади, всіляко піклувалися про охорону культурного надбання народів СРСР”... „Начальник” Є. Горбенко робить огляд тих історичних пам'яток української архітектури, починаючи з княжих часів, але ані словом не згадує тих пам'яток, які були розібрани й знищені з наказу тої самої комуністичної партії і сов. влади з Москви! Просто, так дорогоцінні будови, як Михайлівський Золотоверхий монастир в Києві початку XII стол., або будови, фундовані гетьманом І. Мазепою в Київі та численні інші перлини української архітектури не існували і не існують! За те говориться довго, хоч і з помилками, про нищення українських пам'яток німецькими фашистами в роках 1941-1945, нараховуючи знищених всього „347 пам'яток архітектури на Україні... або частинно зруйновані в наслідок варварського ставлення до них окупантів”. Ми могли би подати ще цілий ряд інших пам'яток, знищених німцями, які фігурують у начальника відділу охорони пам'яток, як існуючі! Наприклад, нам відомо, що німці під час відступу спалили Славнозвісну Запорізьку катедру в Новоселиці (переіменовану Москвою на „Новомосковськ”!). Якщо наші відомості не правдиві, то очевидно ми були би дуже тому раді. Все таки радимо начальникові Є. Горбенкові не писати своїх статей в своєму кабінеті, а таки потрудитися та оглянути ті дорогоцінні пам'ятки на місцях, а при тім зробити з них бодай фахові пляни та інші обміри. Тоді справді культурний світ пerekонається про справжнє „піклування” архітектурними пам'ятками.

Що ж в дійсності зроблено для охорони тих

пам'яток? За відомостями Є. Горбенка, після II. світ. війни відновлено в Києві: Університет, Марійську палату, „ряд пам'яток Київо-Печерської Лаври”, Кирилівську церкву, Андріївську, дзвіницю Св. Софії і „ряд інших пам'яток”. Як бачимо, цей „ряд” пам'яток належить переважно до ужиткових будинків, а всі разом - до новіших часів, коли вже в меншій мірі виявлялася українська творчість і переважала московська інтузія. Не кажемо вже про „ряд інших пам'яток”, бо навіть сам керівник тої славнозвісної охорони не згадує жандного іншого міста на Україні, жадної пам'ятки української архітектури поза Києвом, якаб була справді відновлена совєтською „охороною”.

ПРИЩЕПЛЮЮТЬ „ДРУЖБУ”

Нью-Йорський „Геральд Трибюн” вмістив серію статей п-ні Пірлі Места, в яких бувша американська амбасадорка в Люксембурзі розповідає про свої відвідини України. П-ні Места знала, що українці є окремішня нація, „але я не здавала собі справи, що вони (українці) вважають за обиду, як їх назвати росіянами,” — пише авторка. В Харкові й Києві на її запити: „Чи ви росіяни?... Ці з обуренням, наче б їх хто вдарив в лиці, відповідали: „Росіяни! ні, ні — українці!, українці!” Така дійсність. І вона найбільше непокоїть і завдає клопоту московському центрові. Над переборенням отого ні, ні, щоб замінити його на так, так і працює вся адміністративна політична московська система. Мистецтво, виконуючи соціальні замовлення Москви, у відповідних мистецьких формах працює над тим. На сторінках „Вісника” загадувалося, як в творчому натхненні „могилу Кочубея й Іскри поет замисленій найшов”. — (Рильський). Щоб ствердiti через них, що „Дніпро ріці Москві був братом, е — і вічно буде”.

Тій же темі присвячена п'еса Л. Дмитренка „Навіки разом”, яка другий рік не сходить із сцени Дніпропетровського й інших театрів. Сюжет твору не складний. Історичні факти, відповідно до замовлення, викривлено. Дієві особи: генеральний писар — Виговський, полковник — Лісницький, полковник — Пушкар, вдова по гетьманові — Ганна Хмельницька, кошовий — Сірко, запорожець — Хрін, кобзар та інші. Дія відбувається незабаром після смерті Хмельницького, коли Україна, а найбільше козацтво зрозуміло й побачило, якого „рівноправного, дбровільного союзника вибрано”. На фоні отого невдоволення, загального протесту проти Росії, автор намагається провести ідею одвічної єдності з Росією, яку вкладено в заголовок п'еси „Навіки разом”. Генеральний писар Виговський, Миргородський полковник Лісницький та інші патріоти, зображені „рівноправністю” союзу з Москвою, зброяють спіл, щоб прогнати московські війська і розірвати „союз” поки не пізно. Автор п'еси не пожалів для них брудних фарб. Виговський у автора, пройнятий пінавистю до українського народу і все думає, якби продати свій народ чужинцям.

Лісницький, як і належить за теперішнimi вказівками, слуга Ватикану, чернець Данило, — звичайний шпигун. В одній сцені, коли Лісницький не згоджується з ним, він погрожує донести „нашому орденові” і тоді Лісницький погоджується.

Цим „зрадником” ідеї „Навіки разом”, автор протиставить полтавського полковника Пушкаря, Ганну Хмельницьку, кошового Сірка, запорожця Хріна та кобзаря, якого Виговський закував у кайдани за те, що він говорив „правду про Росію”. Вони підіймають повстання проти Виговського, їм приходить на допомогу московська рать і Росія перемагає. Такий сюжет.

П'еса, либо їй, користується успіхом у глядачів. Крім спеціальної реклами, якою популяризують її, має, очевидно, велике значення і притягальна романтика часів козацтва. Москва бойтися тіні Хмельницького, козацького духу і намагається через художні образи на сцені, притягти любов до „старшого брата” і накинути свою ідею „Навіки разом”. Український глядач дивиться і по своєму те сприймає, робить свої висновки.

М.П.

„ВЕЛИКІ” ПЛЯНИ В ПРАКТИЦІ.

Радянська Україна від 12 вересня цього року пише:

„Рада міністрів УССР і ЦК КПУ прийняли постанову, в якій відмічається, що успішне проведення зимівлі худоби має велике значення в дальшому розвитку громадського тваринництва.

Проте підготовка до зимівлі худоби в багатьох колгозах республіки проходить незадовільно. Керівники партійних, радянських і сільсько-господарських органів ряду областей і особливо Чернігівської, Сумської та Житомирської не зробили необхідних висновків з допущених серйозних помилок у проведенні зимівлі в 1952 році і, не зважаючи на наявність в цьому році великих можливостей для повного і своєчасного забезпечення худоби на зиму кормами, незадовільно організували роботу по заготівлі грубих і соковитих кормів. У колгозах цих областей ще не скoshено десятки тисяч гектарів сіна сіяних трав, природніх сіно-жатій і отави, в той же час грубих кормів заготовлено лише 41-50 процентів передбаченої пляном кількості.

В колгозах Дніпропетровської області на 5 вересня ц.р. лишилась незаскліпана солома на площі 142 тис. гектарів, Запорізької 104 тис. Херсонської 87 тис. Колгози Київської області виконали плян силосування на 44%, а Кам'янець-Подільської — лише на 18%. В постановах наказано силосувати бадилля кукурудзі, стовбури санянинків огудину — все, що лишилось на полі, аби плян виконати. Чи здійснить імперський уряд на таких кормах заповіджене збільшення заготівлі м'яса, молока, вовни на 40-50% в 1954 році? Ні.

·····
Принциповість в боротьбі за Українську Державу — найважливіший елемент українського націоналізму.

З супільно політичного життя

I. Федорович

А ХТО Ж ПАНТЕЛИЧИТЬ?

Допомога одного другому в нашому скиタルчому житті, річ преважна. Про це не треба ні доводити, ні переконувати. Та часто буває так, що словом допомога зловживають, жонглюють ним де треба і де не треба. Загально знаним звичаєвим правом, чи неписаним моральним законом української громади завжди було допомагати тому, хто попав у біду, але не підяючи тим; робити добре діло для ближнього й близких так, щоб вони навіть і не знали хто це робить. Так подавана допомога не ущемляє того, кому її робиться, а в спільноті витворює моральну злотованість. За наших часів дуже часто ті речі ставляться інакше. Наголошується не моральна сторона, не почуття братерства, а показова, статистична. При такій постановці, при надмірному підкресленні зовнішньої ефективності, губиться морально-етичний сенс, допомоги його заступають голі, бездушні показники.

Припадково мені довелося довідатись про організацію допомоги у жидів. На тутешній землі, як відомо, вони є в країному стані, ніж ми, ніяк не можуть нарікати на злі обставини тут. А між тим злотованість своїх, оте почуття окремішності, кровної єдності, зберігається у них в усій силі. Мій знайомий жид розповідав, що кожного місяця мешканці жидів певного району Нью-Йорку збираються і обговорюють як у кого з них ідуть справи. Тим, які занепадають допомагають всі в міру спроможності кожного. Про допомогу не говориться, а її дається й робиться. А що найважливіше, не вважається це милостинею і не підкреслюється того, а це вважається звичаєвою засадою спільноти. На Україні братерське почуття до близких і ближнього теж було у великий пошані. Звичаєвим правом було допомогти привезти ліс на хату, поставити її на сохи, допомогти вдові посіяти й зібрати хліб. Писаного закону не було, а був моральний закон громади. Силу отих не писаних законів, чи звичаєвих норм, вироблених в історичній боротьбі, дуже добре відчули нові окупанти України-большевики. Тому-то вони в своїх окупантійних міроприємствах найбільше уваги приділяють на те, щоб зруйнувати громаду, як органічно - структуральну частину національної спільноти. Розклад, атомізація національної громади на різні товариства, інспіровані окупантами, стали першою тактичною зброю в боротьбі московських большевиків проти української духовності. Спільноту, у якої зруйновано її органічно-національну структуру, можна уподобити до розпиленого ґрунту. Вітер вивіває

його, доці вимиває, і зерно, посіяне в такий ґрунт, не приносить доброго врожаю. Хлібороби добре знають, що значить структура ґрунту і пильно дбають про її збереження, обробляючи ґрунт.

Коли говоримо про наші змагання й хочемо допомогти нації в боротьбі за її національний ідеал, не можемо легковажити структури національної спільноти на чужині. На сторінках української преси в Америці доводиться зустрічати слово громада тоді, коли говориться про вкладки, коли преса хоче підкреслити перед спільнотою важливість датків на певні цілі. Коли ж іде про репрезентацію, про вирішення тих, або інших загально-громадських національних справ, які мають значення для цілої спільноти, тоді громад немає, їх заступають і про все вирішують представники, часто існуючих на папері, товариств. Так вже в нас повелоя, що ми, організовуючи супільне життя в Америці, хотіли бачити якнайбільше товариств і їхньою кількістю досі міряли ступінь нашої національної організованості. В статуту УККА подано 50 організацій, які є членами Українського Конгресового Комітету, а льокальних організацій, з яких складаються філії УККА, є, либо 700. В тому спискові показано не всі організації, яких натворили ті, що хотіли диференціювати спільноту, щоб за допомогою діференціації зберегти за собою впливи в репрезентації. Не показано, між іншим товариства сприяння Нац. Раді, яке разом з Фінансовим Комітетом збирає державну позику, національний даток постійно, систематично, намагаючись грати ролю державних урядників. Не знаю, чому автори конституції УККА не внесли цього товариства до списку членів, адже в-ряди-годи воно видає комунікати, вияснення, які нічого не вяснюють. Може тому, щоб не показувати громадянству, що воно подвійно платить на державну репрезентацію. Вона сама збирає державну позику, а екзекутива УККА окремо приділяє для Центру львину долю з народнього фонду.

Та як-би то не було товариств - членів УККА є дуже багато, а платників народнього фонду, як-то виявилось в звітах екзекутиви на Краєвій Раді, є всього на всього 13 тисяч. Навіть більша половина філій УККА не платила встановленої вкладки. Говоримо й пишемо про допомогу на національні цілі, звертаємося до почувань, а не бачимо, що структура супільного життя побудована так, що вона стає на перешкоді громадянствові чесно виконувати свої обов'язки перед спільнотою. Спробую це довести.

Правильник УККА, розісланий до всіх філій, приписує, що „у кожній місцевості, де є три або більше українських організацій, що є членами УККА, можна засновувати відділ УККА з їх представників”, а в § 12 „екзекутива відділу” говориться, що „екзекутиви відділу складаються з 7, 9, 11, 13 залежно від місцевих потреб”. Контрольна комісія відділу „складається з 3,-5 членів, залежно від місцевих відносин і потреб.” Отже кожний відділ УККА має набирати з представників різних товариств не менше 10 членів. За правильником кожна організація, що налічує в себе від 20 до 100 членів висилає одного представника на установчі збори відділу, а яка має понад 100 посилає двох. Відділ, щоб існувати має, згідно з правильником, укомплектуватись щонайменше з 10 членів. А щоб набрати їх треба: або мати в даній місцевості 5 товариств, які мають понад 100 членів, або 10 товариств, які мають бодай по 20 членів, які надіслали по одному представникові і вони б себе самі обрали репрезентувати громаду на даному терені.

Оскільки в кожній місцевості, де проживають тисячі українців, рідко є товариства, що налічують сотні членів, то організатори пішли шляхом атомізації, творення як найбільшої кількості товариств. І натворили їх сотні в окремих містах, то байдуже, що вони без членів. Така практика вигідна для тих, що в атомізації спільноти бачать вияви модерної демократії - правоорядку. Вона вигідна тому, що юридичним платником Народного фонду є не члени організації, а вся організація. Заснувалось, десь товариство „Вивчення каналів на Марсі” з двадцятьма членами і воно, внісши 10 доларів за всіх своїх членів до Народного фонду, тим самим набирає права репрезентувати і заступати інтереси цілої громади разом з такими ж товариствами в даній місцевості. Бо, згідно з правильником, отак створена екзекутива УККА зобов’язана „репрезентувати українську американську громаду на терені свого діяння”. А де громада? Про неї забуто в правильникові, її перекреслено. Про неї згадується в § 15 правильника, в тому випадкові, коли в якісь місцевості диференціатори не натворили отих товариств без членів, тоді тільки можуть 20 громадян українців оформити українську громаду, яка виконуватиме функції Відділу УККА. В цьому випадкові членами громади можуть бути тільки ті, що вплатили національний даток. В першому, так би мовити узагальненому генеральному пляні, за всіх членів народний фонд виплачує товариство, а в другому, коли йдеться про громаду, яка захоче себе оформити філією УККА, народний фонд платить кожна фізична особа. Все подумано та, щоб зліквідувати громаду, а її заступити окремими репрезентантами товариств і організацій — часто фік-

тивних. Воно і дешевше, і певніше, що збережеться дожivotність репрезентації.

Справедливо кажемо, що нація є у війні проти московсько-большевицької окупації. Знаємо, що імперські сили тут добре працюють, щоб розсадити еміграційну спільноту знутра, а чомусь узаконюємо такі антигромадські конструкції, які дають змогу ворогам це робити найлегше. Досить захотити 20 емігрантів, що прибули з України, хоч і вважають себе „істинно русськими людьми”, створити з себе якесь товариство, спонукати його стати членом філії УККА і, згідно з правильником, таке товариство стає репрезентантом національної громади, хоч створене воно може бути для диверсії в українській спільноті. Коротко: Конструкція нашої суспільно-політичної репрезентації дає змогу найлекше робити диверсії знутра. А національна громада, що найбільше зберігає в собі національний інстинкт, не має змоги протиставитись такій диверсії, бо її усунуто, про неї згадується тільки тоді, коли треба платити датки до народного фонду.

Після нарад Краєвої Ради УККА, на яких велика частина учасників висловилась за те, щоб припинити виплату на ДЦ, який не репрезентує цілої української еміграції, а зужити ті кошти на національно-політичні потреби в інтересах визволення України, Редакція „Свободи” в передовій „Завжди нагла справа” вбачила в цих домаганнях „ізоляціоністичні тенденції”. Важко повірити, щоб досвідчений редактор „Свободи” не розумів, що він у згаданій статті персоначив тверезі і розважні голоси багатьох приявних на Краєвій Раді, які, шукаючи шляхів поміщення впливів до Народного фонду, домагалися не відзначати додатковими асигнуваннями ДЦ і, обходячи те, що ділити спільноту, цементувати її на спільніх національно-політичних завданнях. Одним із таких завдань є допомога потребуючим братам. Але не Центрів, який ні перед ким не звітується за витрачені громадські кошти, а в політичній практиці намагається наблизитись до стратегії російських єдинонеділимських демократів. В згаданій передовій написано, що „такі другорядні питання хто, коли, як і кому повинен допомагати, то буде цілком безпредметним, якщо не буде чим допомагати.” Чи другорядне то питання? Думаю, що ні. Саме про оте кому і на що говорили представники платників народного фонду на Краєвій Раді. На „наукову артилерію”, про яку говорив проф. Смаль-Стоцький і інші, всі з одушевленням хотіли її зобов’язувалися платити, щоб розбудовувати її, а на політику ДЦ, і представники якого стрибнули на російську непередрішенську стратегію, не хочучи і не будуть платити. І нічого не вдієш, скільки б екзекутивних збирщиків не виділяли.

Редакція „Свободи” добре розуміє, що „на

таке загрозливе заноситься", але причину того бачить в тому, що „спантеличина тими суперечностями (хто, коли, як і кому - Ред.), громада починає чим раз більше втрачати почуття свого обов'язку допомоги." А хто ж її пантеличить? Чи не ті, що атомізують громаду через творення чисельних товариств, щоб через них здобути аритметичну більшість в УККА для підтримки фондами ДЦ, у якого що не крок, то все виходить на зворот? Редакція „Свободи" в тих пересторогах, які були на Краївій Раді чомусь побачила „ізоляціоністичні тенденції". Більше того, вона твердить, що в тих тенденціях „треба добавити, чи не найбільшу ідейну кризу нашого громадянства, яка загрожує всьому нашему правопорядкові та й самому існуванню нашої спільноти, як окремої етнічної групи." Сказано сильно, аж надто! Ідейна криза громадянства загрожує правопорядкові! Заялжене в нас оте слово „правопорядок" далі нікуди. Редактор „Свободи" мабуть пам'ятає, як було з правопорядком на Краївій Раді. Блюстителі свого групового правопорядку, побачивши, що більшість дискутантів обороняє громадський принцип організації спільноти і додмагається не витрачати народнього фонду на ДЦ, а повернути його на політичні, національні й культурні потреби, що допомагають і допоможуть визвольній боротьбі, заявили, що вони вступили в УККА з умовою, що він обов'язково підтримуватиме ДЦ. Натяк промовистий: Коли не дасте грошей, то ми виступимо. Так же було Пане Редакторе? „Свобода", мабуть за браком місяця не згадала про ту багатозначну заяву представників соціалістичного Робітничого Союзу і СУНД-у, а твердить, що в усьому винні „наші європейські брати, які часто справляють враження, що вони не знають що роблять." Чи не пора б уже пізнавати братів не за територією, з якої вони прибули і не за часом прибути, а за їхніми ділами, поступованням, ідейно-політичним наставленням і роботою в громадах. Такий підхід допомагатиме витворювати політичне єдномисліє і братолюбіє, до чого закликав Шевченко: А як він картав оте хахлацьке „і ми — не ми, і я — не я."

Говорім ясно: допомога тим, що боряться і воюють за визволення України від окупанта, це наш святий обов'язок. Творім національно-політичну й культурну зброю, яка допомагає в нинішній боротьбі й допоможе ліквідувати наслідки, які виплекував окупант останні 30 років на Україні. Про це виразно говорили ті, що боряться в Україні, в своїм „Зверненні Воюючої України". Підтримка братів, що є в скрутному стані річ самозрозуміла. Це все не викликає жадного пантеличения серед громади. Воно починається тоді, коли громадянство закликають допомагати установам, люди яких виломлюються з загально-національного фронту

До Краєвої Ради Українського Конгресового Комітету.

20 червня ц.р., коли Політична Рада вдруге розглядала справу приділення „Держ. Центрові" 10 тисяч доларів з Нар. Фонду, я від ООЧСУ вніс умотивовану заяву, в якій пропонувалося припинити видавати з Нар. Фонду на репрезентації, а зуживати ті суми на національно-політичні цілі в інтересах визволення Української Держави.

В тій заяві вказувалося на те, що члени ВО зігнорувавши позиції українських політичних установ і організацій, схвалені 27 грудня 1952 р., в переговорах з КЦАБ відступили від державницьких принципів і виломились з національно-самостійницького фронту.

Тоді 12-ма голосами проти 11-ти Рада Директорів УККА ухвалила приділити 10 тисяч доларів ДЦ і 10 тисяч УГВР. Така ухвала викликала протест 9-ти членів Політичної Ради, які підтримують ДЦ, і вони залишили засідання. Після того, на домагання представників Укр. Роб. Союзу, Екзекутива УКК ухвалила признати для ДЦ додатково 2 тисячі доларів, мовляв „для святого спокою", як то було сказано на засіданні Ради Директорів. Протести 6-ох членів Політичної Ради проти такого рішення не були узгляднені і Рада Директорів більшістю голосів 11 вересня затвердила ухвалу Екзекутиви.

Українська соціалістична преса в Америці (Народня Воля, Листи до приятелів) поспішила цю ухвалу на світлі так, що УКК виправив помилку допущену на засіданні 20 червня, і, приділивши для ДЦ додатково 2 тисячі доларів, визнала Центр єдиноуправненим заступати інтереси українського народу.

Ухвала Екзекутиви УКК, схвалена більшістю голосів Ради Директорів, дає підставу твердити, що УКК поволі перетворюється з громадсько-політичної репрезентації українців в Америці на політичний інструмент ДЦ, в якому об'єднано лише п'ять політичних організацій, що не відзеркалюють поглядів і настроїв української спільноти. Політичні організації революційного фронту, політичні консервативні сили, громадські установи, пер-

(Закінчення на 22 стор.)

і своїми вчинками, чи потягненнями перекреслють визвольно-самостійницьку стратегію, поєднуючи її статутово з імперськими завданнями. і скільки б не говорили про правопорядок люди, які намагаються накинути спільноті вузьпартийний свій центр, який заперечує і не визнає організованої політичної боротьби в Україні, скільки б не намагалися люди з табору правопорядку підкорити національні інтереси спільноти вузькопартійним, нічого доброго з того не вийде. Спільнота знає, що її зобов'язують ухвали 5. Конгресу, а в них сказано: „Суперечки про питання майбутнього внутрішнього устрою України і її соціально-економічного ладу повинні бути відложені до вирішення законодатному зборові відновленої незалежної Української Держави".

ковні об'єднання, що об'єднують поважні сили української спільноти в Америці, не підтримують і не поділяють політики, ні стратегії, ні вузько партійної конструкції теперішнього т. зв. Держ. Центру, а вони є в поважній більшості жертвенними платниками Народного Фонду.

Вважаю за свій обов'язок від організації, яку я тут заступаю, звернути увагу Краєвої Ради на те, що ухвали Ради Директорів УККА є суперечними з резолюціями 5-того Конгресу і вони матимуть негативні наслідки.

Ці ухвали не змінюють національного єдиномислія української спільноти, а посилюють її двоподіл і негативно відіб'ються на впливові пожертві до Народного Фонду.

5-тий Конгрес українців в Америці висловив домагання до ДЦ поробити відповідні заходи до об'єднання українських політичних і громадських сил на широкій національній базі. Досі ДЦ тих заходів не робив. На впаки, на нараді 24 квітня політичних установ і організацій, представники ДЦ заявили ультимативно, що „консолідація може бути здійснена на основі двох моментів: 1) на базі Центру УНРеспубліки, як останньої суверенної влади в Україні, 2) беручи під увагу засади паритету, на яку спирається структура УНРади (Укр. Інф. Бюро 1.5.1953 р.).

Поминаючи політичну недоцільність тих вимог, їх ультимативний тон, нічим неоправданий з української політичної рації, говорить про небажання т. зв. ДЦентру найти плятформу для единого національного фронту. Пункт перший тих вимог є суперечний з другого частиною резолюції 5-го Конгресу українців в Америці.

Більше того, представники ВО почали переговори про співпрацю з КЦАБ, увійшли до т. зв. Міщаної Комісії, виробили і схвалили непередрішенський статут МАКЦу, який в принципові заперечує існування Української Державності, та немає й натяку на „позитивне ставлення до боротьби за державну самостійність України”, як того вимагають позиції 27 грудня 52 року.

Член фракції ОУН в Національній Раді О. Бойдунік в матеріалах, опублікованих 20 вересня в „Українському Слові” підтверджує, що схвалений в Мішаній Комісії, за участю членів ВО пікліливий для українського визволення статут МАКЦ ще й досі президія УНРади не уневажлила і не відкинула, бо три фракції (УСП, УНДС, і УНДО) „вимагали одобрення предложеного статуту”, навіть після того, як Американський Комітет Визволення повідомив, що він не визнає ні КЦАБ, ні МАКЦ.

Незаперечним є, що представники ВО, схваляючи статут МАКЦу, підтримали російські єдинонеділімські кола, які протидіяли і поборювали акцію УКК в підтримці резолюції Сміта про налагодження дипломатичних відносин з Україною-державою. Заманені російською імперською стратегією в МАКЦ, представники ВО, схваливши його статут, нанесли поважну шкоду українській визвольній справі і досі не мали відваги сказати правду про свою некорисну для українського визволення роботу.

Фінансуючи установу, люди якої потрапляють вести некорисну для українських визвольних інтересів роботу,

ОДИНАДЦЯТА РІЧНИЦЯ

Представники урядів великих держав радяться, розважають над тим: — має чи не має Советський Союз водневу та атомову зброю. Дехто натякає про пакти неагресії. А українське підпілля, спираючись на спротив нації живе й бореться. Одинацяту річницю постання УПА українська спільнота в ЗДА, в містах свого поселення, відзначила урочистими сходинами-академіями. Ініціативу на відзначення цієї дати взяло на себе Т-во б. вояків УПА, яке видало святочну відзнаку, поширювану в більших українських громадах ЗДА під час свят.

На академії в Нью-Йорку ред. Качмар в святочній промові подав генетичний зв'язок теперешньої революційно-візвольної боротьби, яку започаткувала УПА, заініційована організованим революційним націоналізмом, з попередньою боротьбою українського народу за державну незалежність. Дух легендарних лицарів що пробралися з Придніпров'я в Карпати втілився в збройну національну силу нації, яка спирається на упівську зброю, готує націю до слушного виришного бою. Художня частина академії в Нью-Йорку не гармонізувала з глибоко змістовою доповіддю.

На високому політичному й художньому рівню відбулася академія в Філадельфії. Спогади і аналіз старшини УПА Крука, доповнiv коротким словом гість із Лондону Гетьманнич Данило, який в короткому зверненні до всіх присутніх закликав вслушуватися і приглядатися до процесів, що відбуваються на Україні, доповнюючи її революційно-візвольну боротьбу своїми ділами тут.

В одинадцяту річницю УПА чуємо, що повстанський рух поширюється далі на захід, в якому московські большевики приборкали і уярмили волю. „Ді Ноє Цайтунг” повідомляє про криваві зутички німецьких партизан зsovетськими військами та народнью поліцією. В багатьох зутичках повстанці перемогли і розгромили московсько-большевицькі загони. Партизани здобули багато зброї. До

УКК тим підтримує ту роботу, а цим самим він перестає бути тим, для чого є покликаний і чим має бути.

Тому від імені організації, яку я тут заступаю, прошу Краєву Раду застановитися поважно над тим і припинити фінансування т. зв. ДЦ, бо воно не в інтересах української визвольної політики, воно не відповідає резолюціям 5-го Конгресу українців в Америці і неминучу приведе до зменшення впливів до Народного фонду.

Кошти, які досі витрачалися з Народного Фонду на репрезентації, пропоную призначити на національно-політичні потреби, що допомагають боротьбі українського народу за державну незалежність і політичну волю, як того вимагають ухвали 5-го Конгресу окреслені в розділах. „Рятування української культури — наш великий обов'язок” та „Суспільно-політичні завдання УКК”. Нью Йорк, 10 жовтня 1953.

Член Політичної Ради УКК,
Голова ГУ ООСУ:
проф. І. Вовчук.

них перейшов начальник советської повітряної бази коло Ляйпцигу. Діють не тільки німецькі партизани, а й чеські та словацькі, які перейшли кордони Східної Німеччини. Либонь в західному секторі Берліну було чути стрілянина. Советське окупаційне командування збільшує військові залоги в промислових центрах.

Дух лицарів Української Повстанської Армії вітає над окупованою большевиками Європою.

Сокіл-

СВЯТО УПА В НЮАРКУ

В порозумінні з Українським Громадським Комітетом Співпраці Організації м. Нюарку й околиці, місцевий відділ Організації Оборони Чотирьох Свобід України відзначив одинадцяті роковини збройної боротьби УПА святочною академією. Треба з признанням підкреслити, що й цим разом Управа цього відділу ООЧСУ відійшла від втертих шаблонів при влаштуванні того рода імпрез, та надала їй оригінальні прикмети геройчного театру. Заслуга у цьому молодого духом учасника І-их визвольних змагань, голови І-ого Відділу ООЧСУ Юрія Кононіва, який м. і. у цьому році відзначатиме 25-ліття своєї діяльності на театральній ниві. Голова відділу п. Кононів уміє поодинокі точки програми так змістово підобрati та пов'язати в одну цілість, так по мистецькі i сценічно оформити, що глядачі не втомлені глибоко переживають кожну сцену, кожний образ на сцені. Такі імпрези в мистецькому оформленні виконують своє виховне завдання, бо захоплюють, зворушують та викликають глибокі рефлексії та до краю болюче питання, чим же ми тут у вільній країні сплачуємо свій довг сути проти наших батьків та матерів, братів та сестер, наших друзів, що там залишені нами караються гірко, та не каються перед жорстоким ворогом. Чим втримо слізозу нашої матері, що ми робимо, щоб і батько наш міг ще втішитися „сонцем волі золотим”, якими ділами своїми загріємо, захотимо тих, що не випускають з втомлених рук тяжкої зброї щоб здобути Українську Державу. Чи часом не захоплені дозвіллям тут, ми себе не звільнюємо з обов'язків супроти країни, з якої ми вийшли, з відповідальності яку брали на себе, йдучи на вигнання?

Академія для відзначення 11-их роковин боротьби УПА, яка відбулася в першу неділю після Свята Покрови — Покровительки УПА, 18. жовтня ц.р., належить до імпрез, про які не можна сказати, що маємо їх уже за багато. Розпочато її відспівуванням американського та українського гімну у виконанні мішаного хору „Заграва” під управою Романа Набережного. Коротке, глибоко змістовне святочне слово сказав ред. В. Давиденко Бандурини В. Юркевич і Р. Левицький виконали повстанські пісні, які присутні гаряче сприйняли. Не менш гаряче присутні нагородили бурхливими оплесками виступ мішаного квартету у супроводі бандур (Галина Хамула — soprano, Іванна Кононів — alt, Володимир Юркевич tenor, Роман Левицький — bass), який виконав в'язанку народних та повстанських пісень. Академію закінчено Інценізацією „Екран Минулого, Сучасного і Придешнього” (Ігора Шанковського) та могутнім „Не пора, не пора”. З сухого перечислення поодиноких точок не можна уявити собі цього настрою, що його вони

викликали. Щоб його відчути, треба було бути. Переважно молодь виповнила простору залю „Української Централі”. Вдаряла в очі мала присутність старших побратимів по зброї і відсутність „Табору Правопорядку” який збирається спасати Україну своїм „Центром”. Нас виховували, щоб і героїзм ворога вміти вшанувати. Невже ж геройчна Українська Повстанська Армія у цих „латрютів” заслужила собі, щоб роковини її збройної боротьби вшанувати „покером” у своєму клубі? Хай пізніше і не дивуються, що громадянство їх відповідно „привітає”! Так і мимоволі насувається анальгія 30-их років в Західній Україні з „їх проблемою „батьки та діти”, коли „батьки” не вважали доцільним приходити на імпрези „дітей”, відмежовуючись від них китайським муром. Чи не пора, щоб уже раз шляхетні пориви молоді знайшли зрозуміння і у тих, які вважають себе „батьками народу”?

В. Б.

ПОЛІТИЧНЕ ВІЧЕ ООЧСУ В КАРТЕРЕТИ, Н. ДЖ.

У суботу, 24. жовтня 1953 р. у залі православної громади відбулося політичне віче, яке скликала Управа 9-ого Відділу Організації Оборони Чотирьох Свобід України. Головним доповідачем був п. Володимир Боровик, член Головної Управи ООЧСУ, який виголосив доповідь на тему: „Марево нової переяславської умови”.

З'ясувавши трагічні наслідки переяславської умови з віроломним російським союзником, прелегент звернув увагу на намагання вчораших та сьогодніших володарів Кремля зв'язати долю українського народу з долею російського „старшого брата” на віки вічні. Ті самі намагання обсервуюмо і на сіміграції. Тут не менш грізною від п'ятої кольони червоної Москви є шоста кольона білої Москви. Обидві стали на сторожі неподільності російської імперії. Агенти одної та другої кольони втискуються в урядові кола та всілякі півурядові, чи приватні комітети. Їхні експерти намагаються вtokмачити, що українці не бажають собі суверенної держави, що українці національно несвідомі ітп. нісенітниці. Тому і не диво, що Американський Комітет для визволення народів Росії (але не від Росії), що пізніше, під тиском одностайного самостійницького фронту, переіменував себе на Комітет визволення від большевизму, стоять дальше на позиціях збереження імперії, обстоює лише зміну режиму, а не змагає до розвалу російської тюрми народів та побудови вільних держав вільних народів на етнографічних засадах.

Становище Американського Комітету зустріло однозначний монолітний фронт усіх самостійницьких політичних організацій, який зафіксував у спільній декларації з дня 27. грудня 1952 р. Ця однодушність та рішуча постава змінила українські позиції на світовій арені.

На жаль, не довго збережене одноцілість самостійницького фронту. Кола УНРади пішли всуперед моральним зобов'язанням з дня 27. грудня 1952 р. і повели переговори з російськими єдинонеділіміцями. Вони інформують українську громадськість, що здобули визначний успіх для української справи, а „Новое Русское Слово” радіє, що сьогоднішнім російським партнерам вдалося

роздіти одностайний український фронт та зліквідувати можливість створення окремого центру неросійських народів.

Затаювання статуту МАКЦ перед українською суспільністю, яка довідується про нього з чужої преси, недоговорення та часті суперечності в заявах представників УНРади, ВО та Т-ств сприяння УНРаді зраджують важливі занепокоєння серед громадянства, яке бачить, що не все є так, як це повинно бути.

Цим справам присвячено також багато часу у дискусії, у висліді схвалено одноголосно резолюції, в яких підтримується становище конференції голів ООЧСУ та вимагається від УНР уневажити свої зобов'язання перед Макцом. У резолюціях осуджується шкідливу акцію УНРади, яка зводить українську визвольну справу на манівці та вимагається від УКК припинити всяку допомогу УНРаді.

О.Г.

ВІДДІЛ ООЧСУ В ПІТСБУРЗІ

ООЧСУ-івська громада в Пітсбурзі поживлює і узмістовлює свою громадсько-політичну роботу. Активно працюючи разом з іншими товариствами в філії УККА, відділ ініціює і докладає сил для організації національних свят і академій. При Відділі організовано хор. Після відповідної підготовки, Відділ організував в суботу, 17 жовтня, політичне віче в м. Арнольд, а в неділю, 18. жовтня в Пітсбурзі. В Арнольд проживає чимало

українців старшої еміграції які, ставши добрими американськими громадянами, не втратили любові й національного сентименту до України. Зібравшись на вічі, вони з великим зацікавленням слухали доповідь „Ми і Україна”. Геройчна боротьба УПА, глибокий національний спротив, яким перейнята нація проти іншіших московських імперських заходів, про що говоріз доповідач, перенесли багатьох присутніх на склони на землю — Батьківщину, з якої вони кілька десятків років тому прибули сюди. Прості, щирі, непосередні запити доповідачеві, в яких вичувалася глибина любові до своєї Землі, створили приятну атмосферу для виміну думок.

В неділю Пітсбурзька українська громада, біля 300 осіб, заслухавши доповідь „Про політичні манівці емігранції”, по діловому і змістовно дискутувала над тим, якими шляхами маємо йти, що і як робити, щоб облегчити нації перемогу в її боротьбі за визволення від большевизму і від Росії. Голова Головної Управи ООЧСУ І. Вовчук, подавши аналізу процесів, що відбуваються в Україні, накреслив дві лінії імперської політики Москви: комуністичної і антикомуністичної, які однаково намагаються утримати Україну в складі імперії. Манівці емігранції доповідач подав в спробах представників ВО поєднати українську самостійницьку політику з політикою російських імперіялістів-антibольшевиків, що зводить нашу боротьбу за державну незалежність до боротьби проти режиму. Вимін думок проходив в діловій приятній атмосфері.

І.Х.

Проф. В. Радзикевич.

А СОНЦЕ ВИЩЕ ПІДПЛИЛО

З приводу книжки Олега Лисяка: „За стрілецький звичай”. (Роман. — Видання Братства кол. вояків Української Дивізії. Редакція Володимира Державіна, Мюнхен, 1953. Стр. 341).

„А сонце вище підплило і хмари ті озолотило”... Мимохіть нагадуються повиці слова із байки Евгена Гребінки, якими поет висловив думку, що добре, чесне ідейне діло залишиться гарним і чесним, не зважаючи - на те, що різні хмари непорозумінь, невиправданих підозрінь, зависті, страху чи свідомої злоби раді б його прitemнити.

Довкола Української Дивізії від самих її початків клубились такі темні хмари неохоти, непорозуміння, може й страху, може індивідуальної самооборони, може для заспокоєння власного сумління, що намагалися її заслонити, прitemнити ідейні поривання багатьох тисяч і української молоді, і старшого громадянства.

Тимчасом Українська Дивізія гідно й чесно виконала свій обов'язок, який на себе прийняла, захищаючи українську землю від черво-

них московських наїзників під Бродами і воюючи проти них на інших теренах воєнних дій. Пройшла таку воєнну спробу, скривавилась у такому кривавому кужлі, що раз на завжди займе почесне місце в історії боротьби українського народу за свою Державу. Сьогодні не має вже сумнівів, що на сторінках історії України, (а історія велике слово, каже автор нашого роману), на сторінках історії самостійницьких змагань українського народу поруч Конотопу, Полтави, Крут яснimi буквами записані будуть Броди і всі інші повні твердої волі й жертовного героїзму бої української Дивізії. Книжка Лисяка, це саме така книжка, яку треба було написати. Добре, що вона з'явилася, розвіяла остаточно мряковиння й ясно висвітила правду, що єдиною метою членів Української Дивізії була боротьба за Українську Незалежну Державу. Ціна повісти тим більша, що вийшла з під пера очевидця, людини, яка не тільки пройшла крізь усі дошкульні методи твердого військового вишколу та всі боєві перстені, але також крізь плутанину всіх тих

сумнівів, затривожень і розчарувань, що йшли крок у крок за Українською Дивізією.

Свій задум, генезу повісті в сильних словах насвітлив автор у передмові. „Мамі скажіть! — просив товариш зброї, вмираючи на полі бою. Чуєте... мамі скажіть. Правда, скажете”. „Я — говорить автор — обіцяв, я дав приречення вмираючому, якого ім'я пропало у вирі бойових подій і післявоєнного мряковиння. Я обіцяв сказати матері. Я мушу сказати його мамі, сказати матерям усіх моїх поляглих товаришів. Даного приречення умираючим треба дотримати. Тому написана ця книжка”...

Вірний приреченню автор розказує в повісті про всі найважливіші переживання стрільців Української Дивізії від початків її формування „великої години”, про тяжкі хвилини, звязані з тяжким військовим вишколом у різних військових таборах („Залізо кується”), про страхіття брідського вогняного кола, про тяжкі бої з партизанами на Словаччині і в Югославії, про кінцеві воєнні дії і життя в таборах воєннополонених. Ці всі події нашли в повісті повний і ясний вираз, глибоке, вдумливе і всестороннє насвітлення в переживаннях головних персонажів: отже активного підпільника — інтелігента Богдана Гарана, вихованця львівських передмість — Базилька Баліцького, сина гуцульських полонин Юри Барилляка, колишнього спортсмена хорунжого — Романа Денисюка, колишнього матроса Чорноморської флоти — „Турка” Олександра Остапченка та багатьох інших старших і молодших членів Дивізії. Ілюстрація цих переживань думками, словами і розмовами поодиноких членів Дивізії, які вийшли з посеред різних кіл українського народу - це найцінніша сторінка повісті, як достовірного історичного документу.

Чому вступали люди в ряди Української Дивізії, хоч знали, що „нам не подорожі з ними”. „Ось, коби вже своє вісько! - мигнула думка в Богдана Гарана” і не тільки йому одному присвічувала думка про потребу української сили „хто буде мати залізо в руці і знатиме, що з ним діяти, — каже Юра Піддубний, - то”... Інших вела сюди „червона-калиночка романтична традиція”, - ще інших наказ Приводу Підпілля, або бажання рятувати життя перед нагінкою гештапо. „А зрештою не забувай, каже Юрко Піддубний, до одного з товаришів, що багато прийшло з думкою, щоб трохи побути, ханути кріс і вирвати в ліс.” Цей живий контакт Української Дивізії з „лісом” існував, — як виказує автор на низці фактів, весь час і довів до того, що після ліквідації Української Дивізії багато її бійців перейшло до УПА.

Правильно, докладно й вірно насвітлив автор також взаємні відносини українців і німців, їх взаємну нехіть, обопільне недовір’я, що приймало нераз дуже гострі форми й доводило до

прикрих конфліктів (розділи „Коров’яча афера”, „Під волос”).

Але повість „За стрілецький звичай” має не тільки вартість достовірної й вичерпної хроніки ясних і темних хвилин у житті Української Дивізії. Повість Лисяка є також літературним твором непересічної літературної цінності. Автор будує його стилем Гемарка, пересуваючи перед очима читача хронологічним ладом ряд образів, що в'яжуть однією провідною думкою в гарно викінчену, повну життєвої правди, гармонійну цілість. У скорому темпі пересуваються і чергаються образи виставки „Батурина”, спортивних змагань у Львові, від’їзу Дивізії у вишкільні табори, сцена з військового життя в таборах, на вишколі, образи пекельного перстеня під Бродами, тяжких боїв із партизанами на Словаччині, непосильного перемаршу Дивізії в Югославію, боїв у гірських проваллях, кінцевого відвороту армії й полон. Пов’язує поодинокі сцени з собою тонко вплетена історія кохання одного з героїв і його подружжя.

Деякі моменти в повісті вдають великою драматичною напругою, хоч автор говорить про них не силуваним, простим ладом, свідомо чехтуючи засобами афектації, патосу, яким легко можна було піддатися. До таких моментів належить - напр. хвилина, коли Юра Барилляк розказує про свій сон „Неня силимиси”..., або хвилина зустрічі Богдана Гарана з дружиною у Мюнхені. Навіть прояви великого й безсумнівного героїзму, напр. коли на полі бою падає Олександр Остапченко, чи коли Юра Барилляк не відступає раненого Гарана, або коли Базилько Баліцький вивозить із під бомбових ударів у Кракові дружину Гарана, описує автор так, якби це були події буденні, природні, звичайні. Герої, що ці дії довершують, не бачать у них нічого незвичайного. Вирятувавши при великих зусиллях дружину товариша з поля бою, Базилько Баліцький вдоволено роздумує голосно: „Заробив єсть того папіроса, Базильку... Ніхто не скаже ще, же ти не єст колега...” Такі приклади з товариського життя, щирої дружби, — це найкращі спогади для всіх членів Дивізії, спогади, які велять Гаранові на запитання, чи жалує, що поступив до Української Дивізії, відповісти: — „Як хто мене запитав би, чи я повернувся б до тих років, чи хотів би пережити ще раз те, що ми перейшли все, і Броди, і Фельдбах, велиki й малі діла, біле й чорне, а таки й відступити, полон і наругу, все, все!... Я сказав би: — Так, я сто разів хотів би пережити те саме, і це сотий раз я поступив би так само, як і перше! Пішов би разом з Юрієм, Юрком, Остапченком, Темаком, Базилем і всіма тими, що перейшли шлях, чи залишились на ньому”...

Закінчує автор свій роман описом несподіваної зустрічі стрілецьів Дивізії в Лондоні з

колишнім товарищем зброй Анатолем Рудичем, що приїздить сюди вже як Корінь, командир УПА.

„Але ж справжнього — каже автор — за-кінчення для них, для Богданів Гаранів, Романів Денисюків, Анатолів Рудичів і як вони ще там дійсно звались — ще немає. Їх шлях іще відкритий. Вони ще ждуть. Ждуть між мрячними вересами англійських фарм, ждуть у передмістях Менчестеру, в кам'яних кентонах нью-йорського Менгетену, під тропічним сонцем Аделяїди, чи Мелборну, в західній дільниці Торонта, у Вінніпезі, в Буенос-Айрес, чи в Мюнхені.

Вони ждуть. Вони чекають на хвилину, коли наказ, коли команда скне їх знову в одну родину... Вони чекають аби залізним кроком пройти поруч могил своїх друзів, поруч гробів тих,

від яких ніхто не мав більшої любові"... („Замість закінчення”).

Можна б мати деякі застереження до мови повісті, яка в діалогах і розмовах ущерб виповнена не тільки говірковими формами; провінціоналізмами, польонізмами, німецькими зворотами; але й вульгаризмами, кріпкими невибагливими й невибірливими вояцькими словами, які витискають на уста срільця втома, недоспані ночі, гнів пересердя, голод, спрага, — гранати, бомби, бойовий вогонь. Але саме ця „вояцька” мова скрізь старанно узгіднена з вдачею постатей, їх характеристикою, надає більшої життєвої правди і постатям, і малюнкам.

Вітаємо ширу нову українську повість і Автора. Гідно виконав він свій обов’язок супроти українського громадянства не тільки на полі бою із крісом у руках, але й на літературному полі з добрим пером у руках.-

Василь Омельченко.

ДРУЗІ Й ВОРОГИ „ІСТОРІЇ РУСІВ”

Кожна відзначна людина має своїх друзів і ворогів. Кожний відзначний твір, — ще й твір національно-політичного характеру — також має і друзів і ворогів. Саме до таких творів належить славнозвісна „Історія Русів”, про яку проф. Дмитро Дорошенко сказав, що „ні одна книга не мала у свій час такого впливу на розвиток української національної думки, як „Кобзар” Шевченка та „Історія Русів” I).

Хто-ж її друзі і хто вороги?

Друзі „Історії Русів” — то насамперед кілька поколінь українських націоналістів, яких чаравав цей твір „несмертельностю героїчної традиції великої, вічно живої нації (слова О. Ольжича)2).

То Тарас Шевченко, Микола Гоголь і багато інших українських письменників, що їх творчість натхнена була „Історією Русів”. То українська історіографія, яка вже понад сто років вивчає цей вікопомний твір. Над „Історією Русів” працювали такі українські вчені, як Осип Бодянський (перший видавець цього твору р. 1846), Михайло Максимович, Михайло Драгоманів, Олександер Лазаревський, Василь Горленко, Дмитро Дорошенко, Михайло Слабченко, Андрій Яковлев, Михайло Возняк, Ілько Борщак, Олександер Оглоблин, Борис Крупницький та інші.

За сто років праці українських вчених над „Історією Русів” наша історична наука, хоч і не знайшла ще справжнього автора цього твору, зате чимало вивчила цей пам’ятник, його походження, його джерела, його ідеологію, національно-політичне оточення, в якому з’явився він, час і місце його написання, його 125-літній непромінальний вплив на українську історіографію, літературу й українську політичну думку.

Більш того в процесі дослідження „Історії Русів” відкрито — вивчено багато важливих моментів з історії

української національно-визвольної думки, й боротьби ді угрої половини XVIII і початку XIX ст., що дає можливість українській історіографії встановити послідовний, безперервний розвиток української національної ідеї від часів Богдана Хмельницького.

Друзі „Історії Русів” — це зрештою ті дуже нечисленні чужинці (навіть москалі, досить згадати поета Кіндрата Рилеєва), які спромоглися піднести до визнання прав українського народу на повну національну свободу й державну самостійність та відчули глибоку правду української національної ідеї.

А вороги „Історії Русів”?

Іх ніколи не бракувало, передусім серед наших східних і західних сусідів. Московський історик Г. Карпов писав р. 1870, що „Історія Русів” „може фальшивими творами зайняти найгірше місце” 3). Польський вчений Людвік Яновський, який свого часу працював над „Історією Русів”, писав 1910 р.: „Історія Русів” — „це є звичайний фабрикат найбезсоромніших наклепів і нотарічних брехень, говорячи докладно, немає в цій „історії” слова правди, тільки сполучування повидумуваних небилиць, вона відзначається специфічним забарвленням сліпої ненависті до Польщі й оббрізкує болотом усе її минуле” 4).

В останніх роках маємо справжній похід проти „Історії Русів”, який іде з різних, як не-українських, так і ніби-то українських джерел.

Якийсь Н. Ільянов у московському журналі „Возрожденіє” (за ред. С. Мельгунова, Париж, 1950), пише про „Історію Русів”: „нині, коли ми читаемо в самостійницькій пресі на адресу русских „Каті”! Ви нас за ребра вішали при Катерині II, ви руйнували нашу батьківщину і вбивали немовлят”! — в цьому чути ті „мерзоти” і „нелюдяність”, якими повна „Історія Русів” і

які зумисно там зібрані, щоб викликати ненависть до русского народу. Досить було переглянути самостійницькі газети, щоб побачити, що „Історія Русів” не здана до архіву, але продовжує постачати своїм багажем брехень і наклепів самостійницьку пропаганду”. Далі Ільников радить росіянам: „хто хоче пізнати справжнє лице українського сепаратизму з його чузоземною ідеиною зброєю з низькими причинами, що Його викликають, з брехнею, безсилою люття, з безглазими, протирічними історичним фактам обґрунтованням самостійництва — той повинен ознайомитись з „Історією Русів”. 5)

Російський автор закликає москалів вивчати „Історію Русів”, а деякі українські „патріоти” закликають українців здати її до архіву. Ось, приміром, Роман Млиновецький у своїй „Історії українського народу” (Нариси з політичної історії), (1946 р.), відмовляє авторові „Історії Русов” українського націоналізму. Він пише „Коли й можна говорити про „національну гордість” автора тої „історії” („Історії Русов”), то ... була це своєрідна „гордість” вірного пса, який мав невдячного пана, що не вмів оцінити Його заслуги належно і помічав їх тільки деколи та дякував „чаркою горілки”, але на жаль автора того „історичного документу” надто скоро той пан забував за ці заслуги (стр. 207). 6)

А нещодавно невідомий автор фейлетону в газеті „Українські Вісти” (Новий Ульм, Німеччина) висміював українських вчених, які займаються на еміграції дослідженням „Історії Русів”. На думку автора фейлетону такі проблеми „можна розробляти за всяких політичних систем і всяких умов”. 7). Дотепний фейлетоніст „упустив з ока”, що за останніх 25 років під советами не з'явилася жадна праця, присвячена „Історії Русів”.

Не дивно. Бо мав повну рацію проф. Леонід Білецький, відомий історик української літератури, коли писав в одній статті про „Історію Русів”: „Я довше спинився на цій пам'ятці, щоб наочно показати, яку колosalну національну й політичну вартість для нас, українців, має цей твір. Глибока патріотична ідея, безмежна відданість українській нації, висока національна, політична й державна свідомість, — ось, що світиться з кожної сторінки цього знаменитого твору.” 8).

Сучасне українство замало знає „Історію Русів”. Видання Бодянського давно стало великою рідкістю. Головне, досі бракувало українського видання цього твору. Нещодавно, проф. Володимир Дорошенко в одній із своїх статей писав: „Наші наукові установи повинні б спромогтися на видання знаменитої „Історії Русів”, користаючи з перебування в ЗДА такого знавця того часу, як проф. Ол. Оглоблин.” 9).

За цю справу взялося Видавництво ООЧСУ, й не забаром перше українське видання „Історії Русів” побачить світ. Це буде гарний дарунок друзям „Історії Русів” і гідна відсіч її ворогам.

1) Цитуємо за статтею проф. О. Оглоблина: „Етичні й

політичні засади „Історії Русів”. — „Вісник”, 1953, ч. 2(56), стр. 17.

2) Передмова до збірки „Золоте слово” (Вибір з історичних джерел), упорядкував Д. Кардаш, Прага, 1941. стр. 5.

3) Цитуємо за книгою др. М. Возняка „Псевдо-Конинський і Псевдо-Полетика) „Історія Русов у літературі й науці”, Львів-Київ, 1939, стр. 46.

4) Там-же стр. 81.

5) „Возрожденіє” тетрадь IX, Париж, 1950 р. стр. 188 -191.

6) Роман Млиновецький „Історія українського народу” (Нариси з політичної історії). Вид. „Українська Наукова Бібліотека”, 1946 р. стр. 207.

7) „Українські Вісти” ч. 54 (725), 5. 8. 1953 р.

8) Вступне слово дозірки „Золоте Слово”, Прага, 1941, стр. 11.

9) Вол. Дорошенко „Кремлею в камінь (Ще на тему яких видань нам греба під цю пору)”. „Свобода”, 12. 2. 1953. ч. 41.

Евген Ярвич

ЗНАМЕННА ПРОПАГАНДА

В останніх роках з'явилися на тутешньому книгарському ринку — і в публічних бібліотеках книжки із сателітської Польщі. Це переважно мемуаристика із часів пімецько-гітлерівської окупації земель б. Польщі. Автори цих книжок, поляки або євреї — між ними дехто навіть з літературним стажем. В них споминах вплетено багато ненависті до українців.

Візьмім для прикладу лише кілька книжок і постараїмося їх проаналізувати та навести найцікавіші в них для нас місця. Автор: Станіслав Подлевський. Наголовок книжки „Перемарш крізь пекло” — дні заглади староміської дільниці у Варшаві. Том I і II. Видано у 1949 р. у Варшаві.

У другому томі тієї книжки на ст. 133-ї автор пише: „Власівці й Українці, коли опанують якийсь шпиталь — гвалтують санітарок, мordують ранених та лікарів, підпалиють шпитальні будинки”.

В іншому місці (ст. 263) автор пише: „Молодий есесман, українець, здоганяє зв'язкову Гелену Зубовіч, горючими очима оцінює її красу й відзвивається до неї так (по українськи!): „с таким лицом даліше не пайдьош!” — А коли хтось каже, що вона хвора, — то цей „українець” відповідає: „все ваші женщіни й девушки больные!” На пропозицію, щоб взял годинник, а дівчину пустив вільною, — есесман-українець реплює: „да... не нужно, много етого у меня, — мне она нужна!”

Ось вам „українець” — та тут автор перебрав, — його „українець” говорить... по русски,

В тій-же книжці вичислені такі німецькі формациї, що брали участь в ліквідації польського варшавського повстання: німецькі поліційні резерви з Познаня, бригада

С. С. Дірлевангера, формації російських козаків — ген. Власова, регулярні відділи Вермахту, бригади ген. Камінського, б. російською старшини.

Керівником акцій був генерал поліції Ерік фон дем Бах Залевскі, — той самий, який під час нюриберзького процесу німецьких воєнних злочинців у своїх зізнаннях заявив, що його предки були поляки, а мати полька.

Теж і генерал С. С. Камінський, командант бригади був напівпольського походження; його батько був поляк. Він був в Р. О. А. ген. Власова, а отісля став самостійним командантом бригади. Хоч доведено і стверджено, що в ліквідації Варшавського повстання жаден український відділ, самостійно чи в складі вичислених формаций, участі не брав, антиукраїнська пропаганда в сателітській Польщі приписує українцям жорстокості, які допускали гітлерівці й власівці. Цenzура Берута це одобрює і підтримує.

Ось друга книжка, видана науковим „Католицьким“ Товариством люблинського Університету, як зазначено „за матеріяльною допомогою його Еміненції кс. Кардинала Гльонда, примаса Польщі (?). Видана у Люблині 1948 р. Назва книжки: „Урядові протоколи зізнань в справі німецьких злочинів у Люблині“.

Тут старим, випробованим у польській дипломатії способом, приписується українцям участь у жидівській погромницькій акції. Але в протоколах зізнань свідків, де називається поіменно всіх тих, що брали провідну участь у ліквідації люблинського гета, не подається ні одного українського прізвища. Говориться про ніби-то українських тюремних сторожів — Азанова (!) і Лярона (!), які ніби-то били в'язнів на замку, однаке вже самі їх прізвища кажуть, що то були не українці, а русі. Говориться про злочини українців, але переслухувані свідки зізнають, що не можуть подати ні одного прізвища тих українців.

Рівночасно автори книжки вичислюють між жертвами, які впали в тюрмі у Люблені від німецьких куль, прізвища таких в'язнів: Степан Панченко, Іван Ярошенко, Петро Бондаренко, Володимир Шкарупа, і т. д., і т. д.” — При описі в'язничної келії на 126-ій стор. пишеться про те, що найдено на стіні келії такий многомовний напис: „Боже Великий, Єдиний, — нам Україну хорони!”

Те все доказує, що жертвами німецько-гітлерівського режиму у Люблині, були поляки, жиди і українці.

В книжці згадується у одному місці про дії власівців у Люблині. Тож цілком певне, що як попередно так і в тій книжці приписується жорстокості відділів ген. Власова — на рахунок українців. Це є очевидним нонсенсом і наклепом. У дальших розділах тієї книжки, на ст. 227-ій читаємо про те, як гітлерівські лікарі в конц. таборі в Равенсбрік виконали експериментальні операції на трьох в'язніх — українках, — та про те, що дві українки були вбиті німецькими гітлерівськими лікарями на операційнім столі.

В цій книжці, виданій Науковим „Католицьким“ Товариством Люблинського Університету читаємо такий характеристичний зворот (ст. 112): „Передімною — своєдіна Польща, нині, завтра, — за кілька годин буде вже

у Люблині побідна, червона Армія!“ Тут вже хіба коментарі про католицизм книжки зайві.

Перед нами ще одна книжка, п. н. „Велика тінь“, автора Євого Нітляковського, видання — Варшава 1946 р. Що кілька стрічок є тут мова про... українців. Ось перан з його оповідання (ст. 233).

„Цілий дім обставлено густим кордоном німців і власівців.... Ограбовані через українців людей піддавано поліційній контролі документів. Ось п'яні українці ведуть жінок на розпусту. „Хаді!“ — вперто по раз сотний причає п'яній українець лежачу Янку. — А потім цей власовець кличе своїх товарінів: „Хадіте ребята сюда“

Маємо тут ще один наявний доказ польського баламутства, яке звірську поведінку власівця, який говорить русскою мовою, намагаються приписати українцям. Авторам цих мемуарів чайже не випадає обвинувачувати братній руський народ, з якого постали відділи Руської Освободітельної Армії (Р.О.А.), ген. Власова, — так отже вони приписують жорстокості українцям, — бо це безпечніше й, напевно, пройде через большевицько-польську цензуру. — „Не гонорово, але здрово“. — по старій максимі Сенкевичівського героя — Загуби.

Таких і подібних „творів“ авторів із сателітської Польщі можна вичислити чимало. Всі вони друкуються за апробацією польсько-большевицького уряду під патронатом червоної Москви. А користь з тих „творів“ має червона Москва, яка рада б представити українців перед світом, як співучасників гітлерівських злочинів, — як народ без етики й моралі.

Знаменною є стаття, яка з'явилася 11 серпня ц. р. у тутешньому польському щоденнику „Нови Свят“ ч. 186 п. н.: „Різня населення Волі через німців в часі варшавського повстання“. Написано її на основі книжки п. н. : „Німецький злочин у Варшаві“. (Вид. Західного Інституту, Познань, 1946 р.), отже друкованої у совітській Польщі.

У тій статті „Нови Свят“ наводить такі уступи із „Протоколів“: „Дня 3. серпня прибули до Вольського шпиталю німці й видалили наказ опустити шпиталь. Виведено на екзекуцію уставляючи нас у брамі у дванаадцятьки. Українці стрілом з близька вбивали виходчих. При мені розтріляно біля 500 осіб“. — Або таке: „Німці дали повстанцям лопати і казали їм копати діл на 5 метрів. По викопанні долу приведено по 25 повстанців з піднесеними руками, уставляючи їх лицями до долу і українці стрілом з револьверів, з заду у карк — їх забивали. Так розстріляно кілька сотень людей....

Нас не дивує те, що „Нови Свят“ помістив цю статтю, бо цей часопис веде по своєму протиукраїнську лінію. Іноді читаємо у ньому статті, в яких закликається поляків до об'єднання з українцями, до забуття старих ураз, до толерантності і співпраці, — а разом з тим помінуються „листи читачів“ і статті, звернені проти українців, повні ненависті до них.

У цьому випадкові цікавим є те, що матеріяли до згаданої статті передав Об'єднаній Польській Пресі в Америці — Заряд Округи Армії Крайовій у ЗІА, отже, установа, яка повинна стояти чітко на протикомуністич-

них позиціях і приймати критично ті всі інформації, що їх друкується у сателітській Польщі. А коли Заряд Округи А. К. в ЗДА передав матеріал із тієї книжки для публікації Об'єднаній Польській Пресі в Америці, — то це означає, що у шуканих способів поширювання ненависті до українців та їх оклеветуванні подали собі руки польські комуністи з польськими націоналістами.

Доказом цього може бути ще один „твір” б. міністра польського підпільного уряду в р. 1945 др. З. Сшипуловського п. н. „Інвітейшен ту Москву”, що з'явився у англійській і польській мові („В завершенні дзейові”) в р. 1951, у якому цей ендецький політик і діяч наводить подібні випадки „українських злочинів” під час варшавського повстання, де відділи „дикої української дивізії СС” відралися до домів, виганяли їх мешканців на подвір'я і їх масово мордували”. (?!. Хоч на сторінках Польського журналу „Культура” в свій час старшина дивізії „Галичина” др. Л. Ортинський обґрунтовано довів, що дивізія участі у ліквідації варшавського повстання не брала.

До цієї книжки у англ. виданні поміщено вступне слово англ. письменника й історика Тревер-Ропера, — а викликала усюду понад 120 рецензій і статей не лише у пресі англійській та американській, але і в пресі інших народів Європи.

Ми навели уривки тільки з кількох книжок. Найдете в тутешніх публічних бібліотеках десятки таких творів.

Відкидаючи з найглибшим обуренням і відразою україножерні наклени авторів тих „споминів” — радимо, щоб їх автори пошукали співучасників гітлерівських злочинів в Польщі, передусім в рядах власного суспільства. Бо фактом є, що в т. зв. Ген. Губернатортстві (Польщі під нацистівським режимом) співпрацювали з німецькою владою: польська поліція, поляки затруднені в Гестапо, Кріпо, Баншузі, жидівська міліція та відділи російських

добровольців Русской Освободительной Армии (Р.О.А.) ген. Власова.

У творі, із цього боку „залізної заслони „польсько-американського публіциста Болеслава Вежбянського п. н. „Польонія загранічна в латах 1939-1946”, Лондон, 1946 р. на сторінках 16-17 читаємо таке: „для об'єктивного суду в справі поляків у Німеччині в часі війни належить не поминати факт, що у відділах Гестапо, а навіть у військових формacіях партійних, як дивізії СС, які між іншим провадили вигублювання людності польської та жидівської був певний відсоток пруських мазурів, чи слонязків (отже поляків — примітка автора статті). Те було вислідом свідомого затримання через німців душ населення польського походження”. В теперішній Польщі переведено дуже багато процесів проти польських „фольксдойчів”, поляків з Гестапа, Кріпа, Баншузі та польської поліції, але в книжках з сателітської Польщі і тутешніх публікаціях систематично говориться про „українські злочини”. Стара то метода, удосконалена тепер у школі „старшого брата”.

Нашим обов'язком є відкидати кalamуть польської пропаганди. Польська брехня побудована на хитких нотах, байдуже, хто її поширює — чи поляки зі сателітської Польщі, — чи тутешні „кресові рицеже”.

У сучасну пору, — коли Україна і Польща є під кривавим напуванням, — московської деспотії із Кремля, — польські націоналісти, особливо ті з А. К. повинні шукати спільні мови з усіма поневоленими Москвою народами і спільніх доріг для повалення російської комуністичної тиранії. А коли воїни, спираючись на перекручені і неправдиві твердження, ведуть запеклу протиукраїнську пропаганду, гадаючи, що це поможе в зреалізуванні їх територіальних аспірацій на українські землі, — тоді воїни глибоко помилуються. Бо хто сіє вітер — той збиратиме бурю!

Сот. А. Гончаренко.
(був. командант Куріння Школи)

ПЕРША ІМЕНІ Б. ХМЕЛЬНИЦЬКОГО ЮНАЦЬКА ШКОЛА

В березні 1953 р. сповнилось 36 років з дня українізації „І-ої Київської Школи прапорщиків”, яка, переборовши всі перепони зі сторони командантів Київської Військової Округи генерала Квецінського, а пізніше полк. Оберучева, зайніяла будинок на Печерську — Константинівської Юнацької Школи зі всім устаткуванням.

Тимчасовий уряд Керенського, забороняючи українізацію всієї школи, погодився на українізацію лише 1-ої сотні другої школи прапорщиків при залишенні старого командного складу в українській сотні. Старшин — українців у школі було 5 на загальне число 26. Начальником школи був полковник Хлопіцький, поляк, років 66, який до нашої справи поставився дуже серйозно і, помимо заборони Командантів

Округи, згодився на призначення 5 старшин українців до нашої сотні та доручив авторові цих рядків підшукати українських старшин та старатися про їх перенесення до нашої школи. Ці справи полагоджувались через нашого військового секретаря при Центральній Раді С. Петлюру. Військовий секретарят хоч і перевував у Київ, але влади і апарату на переведення укарінізації військових частин або формування нових частин для Укр. Армії ще не мав, — все робилось так би мовити, революційно.

В квітні 1917 р. 1-ша сотня (українська), — в складі 150 юнаків, нормально продовжувала свій вишкіл, маючи свою уніформу. Про українізацію школи було прихильно подано в українській і негативно в московській пре-

сі, а у щоденнику „Киевлянин” був навіть за-
кид військовій Команді Округи, яка допусти-
ла таку сувалю у себе під боком.

Цей розголос у пресі дійшов до Військових
Шкіл Росії, в яких навчались юнаки українці,
і до Військового Генерального Секретаріату
почали приїздити представники тих шкіл з до-
маганням, українізувати в Києві військові шко-
ли всіх родів зброй і стягнути до них всіх українців з військових шкіл Росії. Очевидно, думка
була дуже добра і не нова для нашого Військо-
вого Секретаріату, але не так легко було все це перевести в життя.

Військовий Секретаріят дав вказівки щоб
юнаки прибули до Києва на Всеукраїнський
Військово-Юнацький З'їзд, який в кінці квітня
1917 р. відбувся в Києві. Провадив З'їзд автор
цих спогадів. На з'їзд прибув і Військовий
Секретар С. Петлюра з полковником Павлен-
ком. Військовий Секретар привітав З'їзд та
закликав усіх юнаків пильно вчитись, щоб по
закінченні шкіл, вони віддали свої знання і
працю для своєї Батьківщини. З'їзд схвалив
постанову, в якій домагався від Військового
Секретаріату вжити рішучих заходів перед
Тимчасовим Урядом у Петрограді про негайне
перенесення з Військових шкіл Росії всіх юна-
ків українців до Києва, за винятком тих, яким
залишилось лише скласти іспити. З'їзд домагався
революційно перевести українізацію та
створити Українську Армію, призначаючи до
неї з військових українських шкіл. Всі ці ре-
золюції я передав генералові Іваніву та полк.
Пількевичу, які починали наладнювати працю
в Секретаріаті.

Цей рух юнаків (все це була молодь не тільки з середньою освітою, але також і слухачі
Університетів) вимагав і відповідної Централь-
ної Установи при Військовому Секретаріаті,
яка провадила б так важну діяльність — підго-
тування старшинських кадрів для Української
Армії. Для організації цієї Установи був при-
значений Отаман Арсен Чернявський, людина
з університетською освітою, але не військовик.
Йому я запропонував поїхати до полковника
Астафієва, мого професора ще з Чугуївської
Військової Школи з 1910 р. Отаман А. Черняв-
ський погодився і ми за годину були у полк.
Астафієва. Після привітання й вяснення мети
нашого приїзду, полковник сказав: „От я ціле
життя мріяв про Україну, а вона тут тобі під
носом”. Згодився обійтися пост головного Начальника Військових Шкіл України. Полковник
Астафіїв скінчив Військову Академію і був величним знавцем військового діла. Пізніше його
іменовано було генерал-хорунжим. Отже спра-
ва підготовки старшин була в певних руках.

За старанням Військової Управи ми діста-
вали для школи деякі підручники в українській
мові. А в між часі революційний рух на те-

рені бувшої Російської Імперії починав кри-
зваві розправи з контрреволюцією і революція
з безкровної переходила в жорстоку боротьбу
за владу. Большевики оголосили „мир хижинам, а війну палацам” і це консеквентно пре-
реводили в життя не так на території Москов-
щини, як у під'яремних народів.

Очевидно така ситуація приспішувала про-
цес Національного Відродження України, а се-
ред військовиків зростало домагання — ство-
рити свою власну Армію. Для цього відбува-
лися військові З'їзди у Києві, куди прибува-
ли делегати українці зі всіх частин Російської
Армії.

З-їй Військовий З'їзд відбувся в будинку
Оперного Театру в Києві, а для забезпечення
 нормальніх нарад З'їзду на протязі трьох днів
 Військова Управа покликала нашу школу для
 охорони З'їзду. Військовий З'їзд у своїх ре-
 золюціях звертався до Центральної Ради з до-
маганням не оглядатися на ріжні дозволи Тим-
часового Уряду Керенського, а дбати про фор-
мування своєї Армії.

В липні 1917 р. був призначений Командантом
 Військової Округи полк. Павленко, який пе-
 ребрав владу при допомозі Юнацької Школи. Полковник зарядив військове поготівля Школи та наказав у повному бойовому виряді прийти до Штабу Округи. Школа ще була на Лук'янів-
ці, тож мasherувала на Банкову вулицю, де був Штаб Округи, в повному бойовому порядку через місто і тільки перед полуноччю обсадила район Штабу Округи. Полк. Павленко наказав мені бути при ньому. Охорона Штабу не відважилася захищати його, і ми без бою обсадили всі необхідні об'єкти. Так військову владу Округи перебрав український командант полк. Павленко.

В наслідок переговорів нашого Секретаріату Тимчасовий Уряд надіслав, ніби для своїх російських частин, на місце ген. Квенцінського полк. Оберучева, який дався незабаром пізнати, як найгірший україножер, що почав поборювати українізацію та формування нових українських частин. Часто уживав провокаційних заходів, як то було з полком Полуботківців.

Ще до його приїзду Юнацька Школа перебрала будинок Константинівської Військової Військової Школи. Негайно ж були прийняті до школи юнаки-українці зі всіх російських шкіл, яких тоді в Києві було: піхотних 6, 1 інженерна та 1 артилерійська. З цього моменту в будинку Константинівської Школи на Печерську і постала Перша Військова імені Гетьмана Богдана Хмельницького Юнацька Школа, в складі 4 сотень по 150 юнаків — разом 600 юнаків. Було два курси: старший і молодший. Муштрових старшин було 26, професорів (старшин генерального штабу) — 10, один лікар і

два старшини господарської частини та один священник.

Добір професорського складу і надання направлених до дальшого навчання, відбувалися згідно з наказом Головної Військової Управи — і здавалось, нормальному ходові праць по навчанню вже нічого більше не перешкоджало. Та, на жаль, так не сталося.

Згодом на місце полковника Хлопіцького був призначений Начальником Школи полк. Скорина, старшина Генерального Штабу — латиш, а за політичним переконанням, як про це пізніше ми довідалися — большевик. Людина досить хитра, він старався юнакам в досить лагідній формі, впоїти співпрацю з большевиками, йти разом з ними і т. і., все находив спільні інтереси, які виключали боротьбу з большевиками.

Я, як командант куреня, безпосередньо підлягав полку. Скорині та був його заступником. Очевидно про це все, я два рази мав розмови з ним, в яких звернув увагу на нашу вікову боротьбу з москалями, та попередив, що коли він не змінить свого наставлення, то я змушенний буду в його присутності скласти рапорта Начальникові Військової Головної Управи про наші розходження в поглядах на большевиків. Він на це не погодився. Тоді я про все зголосив до Військової Управи. Було передовано слідство і на місце звільненого полку. Скорини, був призначений начальником Школою кап. генерального штабу Носенко.

Виклади в школі на молодшім курсі відбувались переважно укарінською мовою, а на старшім курсі російською, через брак відповідних підручників. Спеціальна комісія, складена з професорів української мови та військовиків, при Військовій Управі складала підручники для військових шкіл.

В серпні 1917 р. до Києва прибула антанська місія, очолена французьким генералом. Як почеши варту було вислано одну чоту юнаків, яка зробила своїм виглядом добре враження на представників місії антанти.

Юнаки добре вив'язувались при іспитах, які переводив професорський склад школи після кожних шести-тижневих викладів. Практичні вправи переводились щоденно муштровим командним складом. При всіх практичних навчаннях поза будинком школи, чи то збірно всіх сотень школи, чи поодиноких відділів, муштрова старшина тримала взірцевий військовий, статутово вимаганий лад, на що злісно-заздрісно дивились москалі, яких не мало було в Києві. Школа містилась на Печерську (дільниця міста Києва), а там було декілька фабрик, а найближче до школи був арсенал. Дуже часто юнакам, які проходили біля цих об'єктів, доводилося чути голоси: „буржуазна Центральна Рада готує собі охорону”, „це все панські си-

ни, хочуть повернути собі старий лад” і т. п.

Юнаци були свідомі завдань, що стояли перед ними і наполегливо готувались з честю виконати їх.

Одного разу командир першої сотні зголосив, що в його сотні виявився юнак комуніст, про це його повідомили самі ж юнаци.

Для перевірки я визначив комісію, яка все-бічно дослідила справу, і юнака довелося звільнити зі школи. На підставі цього факту, як також і багатьох інших, стало ясним, що комуністи свою розкладову роботу провадили серед нашого суспільства досить енергійно.

У вересні 1917 р. стало відомим, що в Московщині перевагу здобувають скрізь комуністи. Це підбадьорило комуністів на Україні і вони підготовлялись до захоплення центральної влади в Києві.

Очевидно, контррозвідка штабу командуючого військами часто їх пляни викривала. Так було з П'ятаковим, який особливо активно працював у Києві. В Києві в той час ще були московські військові школи. Ім запропонував Генеральний Секретаріят залишити Україну. Були дані потяги й вони виїхали до Ростова (над Доном). З їх від'їздом всі по них військові будинки були перебрані Головною Військовою Управою.

Неодноразові спроби більшовиків захопити владу через місцеві повстання не мали успіху і більшовики почали наступ московських військ на Україну.

В жовтні 1917 р. командувач військ викликав мене до штабу та повідомив, що школу призначено на оборону Бахмачського залізничного вузла. Бахмач, це дуже важливий пункт і його страта відчиняє дорогу на Київ. Штаб пильно слідкував за рухом червоних в напрямі на Бахмач, але тому, що не мав вільних військових частин до диспозиції, був змушений кинути туди юнацьку школу. В наказі до школи штаб зазначив, що очікує з південно-західного пункту одну українізовану дивізію, яка без затримки у Києві, буде направлена просто до Бахмача. Начальник штабу, доручаючи наказ підкреслив, що до Бахмача ведуть два залізничні шляхи: один від Гомеля а другий від Ворожби. В тих напрямах до Бахмача посuvаються червоні війська під командою Муравйова. Начальник штабу повідомив мене, що на Київській товарівій станції замовлені вже ешалони для школи. Тієї ж ночі юнацька школа в складі чотирьох сотень і двадцяти старшин, з вісімнадцятьма кулеметами та відповідною кількістю муніції виїхала на місце свого призначення. Негайно після приїзду було вислано розвідку в напрямі на Гомель і Ворожбу.

З лінії Бахмач-Гомель наша розвідка донесла про сутичку з розвідкою большевиків, в

якій взяли на станції Доч трьох вояків у полон. Після допиту виявилося, що в Московщині була вже закінчена боротьба за владу і комуністи, опанувавши владу в Москві, почали творити регулярну червону армію. Взяті в полон хлопці мали по 17-18 років. Вони зізнали, що їх полк, у складі чотирьох куренів, наступає з Гомеля, а в полку багато китайців.

Їх зізнання підтвердились в сутічках з наступаючими віddілами від Ворожби. Про це все були надіслані звіти до Штабу Армії в Києві і з проханням вислати війська до Бахмачу. Наше командування не мало резервів, якими могло б успішно оперувати, а формувати нові частини було запізно. Страчено більше як шість місяців часу, а української регулярної армії Центральна Рада так і не створила, зігнорувавши вимоги вояків і військових авторитетів.

Весь тягар оборони Бахмачського вузла припав на Військову Юнацьку Школу. Оборонні бої школа успішно провадила продовж двох місяців, перед все збільшуючим тиском правого крила армії Муравйова, який в наступі на Україну залежало на опануванні Бахмачського залізничного вузла.

Лави червоних при наближенні до Бахмача чисельно збільшувались місцевими комуністами. Бахмачське залізничне Депо мало 2000 озброєних робітників, переважно москалі, які виступили проти нас збройно.

Розагітоване населення хоч і не виступало активно проти нас, але обдурене комуністичними гаслами, очікувало приходу большевиків, як тих, що дадуть їм землю. Під час тих боїв ми мали й досить прихильне наставлення зі сторони залізничних урядовців, які своєчасними інформаціями про рух і діяльність червоних по залізницях, робили нам неоціненим поміч, даючи можливість своєчасно робити пересунення та відбивати наступи червоних. Крім того передавали нам бомбастичні накази Муравйова, з яких ми мали багато цінних відомостей: про відношення червоноармійців до нашого населення, про те, як переводити харчування червоноармійців виключно коштом наших селян та які карі вживати на них, що не послухають наказу червоних. Ці відомості ми негайно пересилали до сільських управ, що насторожувало свідоміших і розумніших селян, змушувало глибше застановитись над комуністичними гаслами.

Зі збройним виступом проти нас Бахмачського Депа, під кінець січня 1918 р., школа була змушена збудувати нову оборонну лінію на полуднє ст. Бахмач у районі станції Крути. Після бою під Крутами, про який я подав у 9 числі „За Державність”, школа була приєднана на станції Бровари до Слобідського Конаша, який очолював С. Петлюра. Після приєднання

Б. Ф. Кононович.

В ПІДГОТОВЦІ ДО ВІДНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНОСТІ

Після німецько-польської війни

Швидкою бурею перекотилася воєнна завирюха через Польщу в 1939 році. Скоріше, як хто міг сподіватися, польське „моцарство” було розгромлене німецькими арміями, які протягом трьох тижнів дійшли до Перемишля. В тому ж часі червона армія переступила Збруч. З Седлець, Тарнівська, Берестя Литовського і Берези Картузької прямували на Луцьк і Львів, виморені українські політичні в'язні, частинно звільнені, частинно пробою вирвані. Нас немало здивував стан в Західній Україні: не було більших розрухів і повстань, про які ми мріяли в тюрмі, що ОУН повинна стати до збройної боротьби, як против поляків, так і против большевиків. Клімів Іван-Легенда, в групі якого ішов і я, часто нарікав, що не того сподіався з вибухом війни. Хоч боєві групи ОУН роззброювали військові частини, а зброю магазинували, все таки це не були заходи до відновлення державності України. Доходячи до Володимира Волинського, ми довідалися, що місцеві комуністи опанували це місто і верховодять. Легенда скликав наради нашої групи, на який і вирішено було місто відібрати від комуністів. З помічю Волинського кавалерійського полку, в якому було більшість українців — місто здобуто протягом кількох годин, наставлено українську адміністрацію, і на місці червоних плахт повівали синьо-жовті пропорці.

На Волині частини друзів пішли до своїх хуторів, а ми з Легендою попрямували до Сокала. По дорозі

на школи до коша був виданий наказ про наступ на Київ, де місцеві комуністи розпочали боротьбу за владу в Києві. Кіш виступив 2. лютого 1918 р. двома боєвими з'єднаннями; одно по дорозі з Броварів на Київ Печерськ, друге на оборону ланцюгового мосту через Дніпро і оборону стації Київ товарний.

Повстання місцевих комуністів було зліквідоване. А кілька днів пізніше червона армія опанувала Лівобережжя і почала наступ на Правобережжя. Юнаки були призначенні по частинах Армії з номінацією хорунжих. Армія відступала у напрямі на Житомир, а звідтам повернули на Україну з німецькою й австрійською арміями, які за умовою в Брест-Литовськім звільнювали Україну від московських червоних військ. Юнацька Школа по номінації юнаків в старшині перестала існувати. Юнаки школи в запеклих битвах загартували себе ще до закінчення вишколу. Іхня хоробрість викликала не тільки пошану серед своїх, а й призначення від ворогів.

на нас наскочив бойовий відділ ОУН, думаючи, що ми польські вояки. (Ми були в польських уніформах), Щойно тоді ми довідалися, що від Проводу не було доручень розгорнати ширші акції, ОУН мала нагромадити більші запаси зброї і амуніції. В селі Сілець ми зустрілися з сл. п. Маївським, який докладно поінформував Легенду про стан. Виходило, що ПУН не подав інформацій щодо приходу більшевиків на ЗУЗ і розгорнути бойову протибільшевицьку акцію відразу ОУН не могла.

Коли ми з І. Шпаком вертали до рідного села, вся природа усміхалася до нас, кожна стежка нагадувала підпільні ходи з перед трьох років і здавалося, що нічого не змінилося: ті самі села з високими церковними банями, так само у цвітистих спідничках і вишитих сорочках поралися в полі лівчата, які вже здалека вітали поворотців з тюрми. Тільки сум повівав від понуріх і мовчазних у шинчастих шапках солдатів з крісами напоготові. Нас ніхто в ті дні не чіпав і нічого не питав, але відчуваємо, що від тих брудних, ворохих солдатів добра не сподіватись.

Заледве два дні побував я дома, як коротка штафета від Легенди викликала мене до Вяряжа. Там нас трохи підготували (говорю „нас”, бо Легенда таких, як я, викликає більше) і одної дощової днини ми, помандрували болотистими дорогами до Грубешева. Нашим завданням було зорганізувати українське шкільництво на Холмщині і повести інтенсивну культурно-освітню працю по українських селах на далекому Підляшші і Холмщині.

Перше, що вишло мені в очі у цих селах — відсутність церков: усі вони були спалені польським шумом-винням, а то й самою поліцією. Діти не знали по українськи читати й писати, молодь частинно була скомуїзовано, національна свідомість стояла на дуже низькому рівні. Але народ був добрий і називав себе українським, хоча були й такі, що звали себе русинами, однаке відрізняли себе від москалів. Незабаром по всіх селах посталі українські школи, які в неділі правили за церкви. Молоді вчителі, хоч не професіонали зуміли викликати в дітворі національної почування. Вечорами старша молодь і господарі слухали лекцій з історії України. Вшановано „Першого листопада“ Вже співали місцеві хори. Подекуди зорганізовано аматорські театральні гуртки, які з гостинними виступами їздили по сусідніх селах. Це була тяжка, але віячна праця. Моя школа в Мінянах начислювала 90 учнів, і 3-та і 4-та кляса до кінця грудня вже читали українські книжечки, які треба було транспортувати з Сокальщини.

Холмщина протягом кількох місяців відродилася.

Поїздка до Krakova.

В грудні 1939 р. мене викликаю до Krakova. На вулиці Зеленій я зайшов на вказану адресу, де секретарят полк. Сушка працював повною парою. Я голосно висловив своє невдоволення з того, що організаційна кватира є відома німцям і деякі німецькі старшини заходять просто до полк. Сушка. Сл. п. Д. Равлик дав мені непомітний знак мовчати. Я зорієнтувався, що тут

щось не в порядку. Після того Равлик дискретно мене поінформував, що така політика ПУН-у йому теж не подобається і краєвий провід ОУН намагається тому запобігти, щоб організація не в'язала себе політичними діями з німцями. Лише того не можна говорити в секретаряті, бо полковник таких завваж не терпить. Докладніші інформації, які подав Легенда і Юрко, вловій мене упевнили, що ОУН, а головно краївий провід вестимуть боротьбу без огляду на те, чи це німцям буде до вподоби, чи ні. На обід до студентської харчівні мене запроців С. Г.. Ми зайняли один столик в куті залі, говорили про всячину. Мій друг начеб когось очікував. І дійсно, до залі увійшов середнього віку, пізнький, з бистрими очима, в зеленій куртці чоловік. З його лиця пробивалася повага і рішучість. Не звертаючи на нас уваги, він зайняв місце при столику в протилежному кінці залі і почав переглядати газету. Друг С. Г. сказав мені добре пригляднитися цьому мужчині, бо це — великий чоловік, з яким мені доведеться говорити.

По повороті до Мінян, мене викликав сл. п. Р. Шухевич до Грубешева, де мене поінформовано про стан в краю і про можливість вибуху війни між Німеччиною і більшевиками. Тоді я отримав конкретні доручення приготуватися до відходу в Україну з окремими дорученнями, на підставі яких треба буде приготувати кадри української адміністрації, яка займе місця зразу по відновленні української державності. На мій запит, як до того ставиться ПУН, сл. п. Р. Шухевич відповів, що ПУН стоїть на становищі не творити української держави проти всіх німців, мовляв, німці засильні і шкода жертв. Але ті справи будуть вияснені, а ОУН не сміє зрадити принципів національної революції. Після трагедії Карпатської України, орієнтація на власні сили набрала повної гостроти і актуальності. Такі вияснення сл. п. Р. Шухевича мені вловій задоволили і я з новою вірою в перемогу приготувався до відходу. Радів тим, що війна не заскочить українського народу, бо ОУН до неї себе заздалегідь приготовляє. Вже тоді я зінав, що прийдеться воювати проти німців.

Моя перша зустріч з провідником.

По передачі своїх обов'язків у Грубешівщині, я мав востаннє зголоситися в Krakovі до українського студенського гуртожитку. Там отримав виряд на дорогу і осфаточні інструкції. Нас чотирьох — Віntonюка, Шпака, В. Зеленого і мене покликав К. М. до окремої залі, де перевірив, чи маємо ми при собі всі потрібні речі на дорогу,

К.М. все споглядав на годинник, начеб когось чекав. Нагло відкрилися двері і якись молодий чоловік зголосив: „Увага, іде провідник!“ — „Струнко!“ — подав команду К. М. — „Право глянь!“ В двері з'явився чоловік у зеленій куртці, якого я бачив з студентської харчівні. По мені пішли мураски, не зі страху, а радше з неусвідомленої треви, — це ж бо самий Крайовий Провідник Степан Бандера, ім'я якого ми вимовляли в польській тюрмі з такою шанобливістю. Стільки сили всіх пробивалося з одвертих ясних очей, які, здавалось,

наскрізь бачать людину, перед якими нічого не можна скрити, ті очі напевно знають, з ким мають до діла і чи варто тих революціонерів посилати на відповідальну роботу. Короткий привіт і ми, як струни завмерли на місцях. Спокійні і зрівноважені слова Провідника промавляли до самої душі і найглибших почувань, ні одне слово не було марно кинене, кожне слово поривало нас в крутіж революційних змагань. Провідник сказав: „У ваші руки доручаю поважну справу і вірю, що ви ніколи не заведете надій українського народу і проводу ОУН“. Дружкій стиск руки Провідника і особисті побажання дали нам стільки запалу, який держав нас в жахливих умовинах пізніше, а останні знаменні слова дали змогу віддергати серед найбільших тортурувів і навіть в обличі смерти. Ми, як перший пробоєвий віддів, мали посилити працю організаційної мережі в краю і приготувати місце для інших відділів, які мали слідувати за нами. Вертаючи з Krakova в прикордонну смугу, я вступив до Міння де кілька дружів учительок і вчителів влаштували з такої нагоди працяльний вечір. Другого дня я з'явився на умовленому місці коло Кристинополя, де мене чекав Легенд. Увечері ми пробиралися глибоким снігом до кордону над Бугом. За яких 400 метрів від ріки на самоті, наче цілковито забута людьми стояла одинока хатина. Вікна її були щільно закриті. З теміні виринув чоловік і запитав нас про дорогу. Це була умовлена кличка, і ми увійшли до хати. В середині вже було кільканадцять осіб, з поміж яких виступував наперед мужчина, з каптановим волосям. Пізніше я довідався, що це був правник з Волині на прізвище — Пшеничний. Він зголосив Легенді про стан групи. Всіх нас було 16 осіб. Легенд передав нам большевицькі документи, гроші бусолі, а головно зброю. Отже, ми мали легкий кулемет, машинкові пістолі, кріси, по дві гранати на голову і пістолі. Останні вказівки про перехід кордону — і Легенд утиском руки поправив нас, бажаючи успіхів. Сам він мав перейти кордон другого дня з іншою групою.

Перехід кордону.

Організаційним провідником був Пшеничний. Запісочний перебрав військову команду і відповідав за охорону відділу. Точно о 10 год. вечора ми вийшли з хати. Гусаком, по глибокім снігу, виминаючи німецьку заставу — рушили до кордону. Безмежна темна ніч і глуха тишіна охопили нас у свої обійми. Ніхто ні пари з уст, тільки шарудів сніг під ногами. В напінняттю слух, зір і руки стискали холодну зброю. Одна думка настирливо не сходила з ума: перейти кордон і включитися в роботу, а якщо не пощастиТЬ — вмерти і не заломитися. Це були хвилини, які важили нашу долю, а доля революціонерів така химерна! Хоч вчора тим шляхом переходили наші контролі і виглядало, що перехід не тяжкий, але ж це було вчора, а сьогодні може бути інакше. До того ввечері звірився мені В. Рудник про свою інтуїцію, яка підказувала невдачу, а мій сон з домовою посував настрій. Та годі, долі конем не об'їдеш, життя треба сприймати таким, яким воно є...

„Увага, переходимо большевицькі дроти, бути готовим до стрілу!“ — передали повідомлення спереду. На

дущі полегшало, бо ж ще кількадесят метрів і большевицькі застави будуть уже за нами. Попередній друг перелазить через дроти, і позаду мене вже немає нікого. „Стой!“ — нагло почулося з лівої сторони. В тому ж таки менті впали стріли від большевицької застави. На команду „вогонь“ поспалися серії по большевиках. Відразу було видно світляні кулі, які з свистом перелітали над нами. Перші хвилини нагнали на мене трохи страху, але скоро я вже з повною свідомістю щукав у темряві ворога, намагаючись цільно стріляти. Ворожі стріли рідшли. На команду ми зірвалися з місця і гусаком рушили далі до лісу. Десь з правого боку злетіла червона ракета. Хоч до лісу не було навіть одного кілометра, дорога видалася дуже тяжкою і довгою. Приходилося западати до пояса в сніг і кожний крок коштував великих зусиль. Треба було поспішати, бо відкрите поле було добре для обстрілу. В лісі нас мали чекати друзі з кіньми і санями.

Нарешті, добилися до лісу. Під прикриттям грубих дубів відчули себе безпечніше. Не пройшли ще й кількадесят кроків, як на нас наскочила ворожа застава і, освітлюючи ракетами, почала обстріл. Не гаючи ні хвилини, ми пішли в наступ. При світлі ракет бачили виразно ворожих вояків у шипчастих шапках і валянках, якими вони човгали по снігу, як на лещатах. Ворог складався приблизно з одного рою, і годі сказати, скільки з них лишилося в живих.

Переступаючи через ворожі трупи, ми віддалилися від місця бою, і трохи пристали, щоб укладти дальший плян маршруту. Коблій був ранений в бік, але запевняв, що може іти. Амуніції залишилося пебагато і це нас дуже турбувало. Гранат було зажито найменше, і їх ми тримали на критичний момент.

Глибокий сніг був найбільшою перешкодою, і ми грузили в нього, як в пісок. Витягнеш одні ногу, а друга вже пропавала. І так крок за кроком віддалялися від кордону. Мокрі від поту, в черевиках вода від розтаного снігу, ноги тремтять від умучення, а серце б'є, як ковалський молот. Та коли до серця закрадалася зневіра, в уяві з'являється Провідник і чув його слова: „Вірю, що не заведете надій...“ Було вже після півночі, а ми ще були досить далеко від дороги, де нас мали чекати коні і сани. Кілька ракет попереду і з боків вказували на те, що ворог оточував нас більшою силою. Як пізніше виявилось, ми попали на військові скupчення, які мусіли приїхати ще вдень. Вже виразно було чути ворожі голоси. Оминути ворога не було можливості. Вирішено прийняти бій і перемогти, або згинути. Ми зайняли позиції і стали чекати ворога, який зближався з двох боків. Наш плян був такий: підпустити большевиків якнайближче і сильним вогнем прорватися на його зади. Заносилося на справжній бій.

В лежачій позиції наслухували за рухами ворога. Ось знову спалахнули ракети і між деревами з'явились постаті. Мені довелося перший раз бути в такій ситуації і здавалося, що жадного виходу для нас уже не було. На короткий момент, перед очима постали батьки, сестри і брати. Заплакана мати благословити на дорогу за Буг і висловлює сумнів, чи ще колись побачимось,

Клапоть снігу, який впав з дерева, перервав біг споминів. Серія автомата сколихнула тишею. Почався бій...

Ворог так близько.... кулі лякають по деревах. На мент гаснуть ракети і чути голос Запісочного. „З гранатами вперед!” Кидая гранати. Сильна детонація потрясає могутніми дубами. А це вже не одна, а десять гранат вибухають майже рівночасно. Ми зриваємося з місця і з останніх сил біжимо в хащі, стріляючи перед себе. Ще по одній гранаті кидаємо перед себе. Смертельні зойки свідчать про те, що не одна з них поцілила ворога. На хвилину все замовкає і далі стріли гrimлять вже за нами.

Серед густих хащів спинилися і перенірли свій стан. Ще двох друзів ранено в руку і легко в голову. Майже в кожного кулі подірявили чи то шапки, чи наплечник. Пшеничний і Запісочний згинули. Пшеничного боляшевики старалися взяти живим і він мабуть цебе дострілив. Запісочного розірвала граната. Ситуація безрадна, — амуніцію всю зужито. Ми вирішили розбитися на три групи і оминаючи ворога, обережно посуватися на схід, до найближчих сіл. Не гаючи часу, рушими з місця в різних напрямках. Шедловський, Зелений і я взяли напрям південно-східній.

Тяжко сказати, як довго ми йшли лісом. Це було змагання за кожний метер дороги. Навпереміну гарячі і студіні обливали тіло, залежно від того, чи ми йшли снігом, чи на хвилину приставали відпочинти. Десь за нами нічну тишу протинали рідкі стріли. Зрідка появлялися ракети. Тоді ми завмиралі на місці і зоріли в гущину дерев, чи не причається де ворог. Бракували віддиху, а ми все поспішали, западаючись в сніг. Діно, цей шлях був дуже тяжкий, але йшли ми з думкою: перейти його і вийти.... в нове життя. Хоч в підпіллі, тверде і небезпечне, але радісне. Відчути чар революційної боротьби — велика благодать. Здійснювати спрагнену цілим століттям мету українського народу — це був свого роду привілей, на який не міг собі кожний дозволити. „Здобудеш Українську Державу, або згинеш в боротьбі за неї” — це був закон, який диктував усім нашим еством. Ми були не перші і не останні: перед нами надали у визвольних змаганнях під Крутами і Базаром, гинули повіщені польським займанцем і розтрілювані НКВД, тяжкою смертію вмирали на далеких засланнях, в тюрях і глибокому підніжлю. Може загинемо й ми, але по нас прийдуть інші.

Так передумуючи в снігових засипах, у глухому лісі, набирали ми нових сил і байдарості. Не раз виходили на якусь лісову протоптану доріжку, якою легше було йти, але небезпека, ща на такій доріжці можемо зустріти ворогів, змушувала звертати в хащі. Ідучи на схід, ми мали перетягти головний шлях, який проходить через Волницю Коморову, і тут щойно зоріентувалися, що на тому шляху всюди були ворожі застави. В кількох місцях думали просникнутися, але даремно. В одному місці я підсунувся обережно до придорожнього насипу і кілька хвилин підслухував і виглядав. При найбільшій обережності ми вийшли на шлях і відразу ж з протилежної сторони поспівалися стріли. Заскочені несподіваним вогнем, кинулись ми з усієї сили з насипу в гу-

щавину. Без звуку упав на дорозі Зелений. Ми в двійку застригли по пояс в сніг, присіли і заперли дух в очікуванні. Кілька совєтських солдатів, стріляючи, перейшли дорогу і звернули в нашому напрямі. Боронитися ми вже не мали чим, вся амуніція була вичерпана. Ось один солдат іде просто до нас. Здавалося, він нас запримітив і вже наставляє перед себе кріс. Ось він зближається крок за кроком, оминає кущ, за яким ми сидимо, і, здивлений перед себе, іде далі. В нас зродилося підозріння, що солдат нас бачив, але зумисне оминув. Можливо що так воно й було. Ми з полегшею віддихнули, почекали ще пару хвилин і полізли шукати іншого переходу. Даремно шукали Зеленого, який впав від кулі. Десь далеко знову зчинилася стрілянина і знов все затихло, тільки жовта ракета затримтіла вгорі і згасла. Нарешті вирішили взяти напрям на північ. Зоріентувалися, що ліс обставлений тісним ворожким ланцюгом. В очах мертві тіла якісь червоної і рожевої кружала. Голова була тяжка, а ноги угиналися і годі було їх змусити до послуху. Вже не було контролі над віямці, які самі собою спадали на очі... Невже це сон, який завжди засипляє людину? Страх перед такою смертю підіграв нас ще на кілька десятків кроків.

Присіли відпочати. Тільки не заснути.. Ногами і всіма м'язами проходить приемний дрож і серце починає працювати повільніше. А ті вперті кружальця, які мерехтять в очах, набирають величини млинського кола. Нараз здається, що дерева починають ворушитися і танцюють, сягаючи своїми вершками аж ген під хмарі.

Нагло якась детонація потрясла цілім світом. Тілом пробіг непримінний дрож, а в уках ніби задзвініли натягнені струни гітари. — Якісь голоси невиразно дійшли до свідомості і інстинкт самозбереження труснув цілим еством. Голоси чимраз виразніші. Відкриваю очі і сам не знаю — сон, чи дійсність. Наді мною ширчасти шапки з червоними зірками. Сильний поштовх у бік привернув пам'ять. Руки тісно зв'язані на спині, а сам я лежу на соломі в якісі шопі. Біля мене стогне Шедловський. Щойно тепер я запримітив, що з голови у мене стікала кров, просякаючи аж до коміра. Яким чином ми дісталися до стодоли, де повно було ворожих вояків, не знаю і сьогодні.

На дворі був ясний день. Нас винесли на санки і повезли лісом на прикордонну станцію НКВД до Волниці Комарової. Від того часу почалася нова, нестерпно тяжка життєва дорога, яку я перейшов, завдячуячи виключно Всешинському і Невмирущі Ідеї, що додавали мені сил і видергливости перейти страхіття спецвідділу НКВД у Львові і не датися. В найбільш критичних хвилинах я пригадував слова Провідника: „Вірю, що не заведете надій...” — І не помилився. Дванадцять членів першого пробоєвого відділу було зловлено в тому ж таки лісі і допити, прятівши півтора року, ні одного з них не заломили. Дев'ять згинули в підвалах тюрем у перших днях вибуху війни, двом пощастило виправитися на волю 28 червня з Бригідок. Коблій був вивезений перед війною на Сибір, втік звідтам, по пів року добився через фронти до Львова і зворотці помер з великого винаження. Такий був шлях першої пробоєвої групи.

БЛАЖЕННІШИЙ ПОЛІКАРП

МИТРОПОЛИТ УКРАЇНСЬКОЇ
АВТОКЕФАЛЬНОЇ ЦЕРКВИ

спочив у Бозі, дня 22 жовтня р. Б. 1953 в
Паризі, в 78 році свого богоільного, сповнено-
го християнської лагідності й покори, любови
до Бога й Батьківщини Життя.

У ВІВТОРОК З ЛИСТОПАДА УПОКОІВСЯ бл. п. д-р о. ФІЛИМОН ПОБІГУШКА

Нехай легкою буде нерідна земля патріотові,
лагідному й доброму українському священ-
никові.

Головна Управа ООЧСУ.

Друкарські помилки

в попередньому (6) числі „Вісника“

Стор. 13 „На лекції математики“

Надруковано: Дасть вченій впевненості крил. Мовчи. Ще
мить. Хай доспіває.

Має бути: Мовчи. Ще мить. Хай доспіває. Дасть вчитись
впевненості крил.

В статті „Смерть і могила Гетьмана Мазепи“

Надруковано: Гюго має бути: Гюго
Д. Оленчин має бути: Д. Оленчин
М. Костік має бути М. Костін
Г. Сольден має бути Г. Сальден
М. Качальнічау має бути М. Каголь-
нічау

В. Тренке має бути В. Трепке

БІБЛІОГРАФІЯ

Авангард журнал для молоді ч. 8-9 (30-31) Орган
Центрального Комітету Спілки Української Молоді.

Іван Багряний

ОГНЕННЕ КОЛО

Повість про трагедію під Бродами.

Видавництво Україна стор. 203.

Філателіст Орган Союзу

Українських філателістів січень-червень 1953

СКЛАДАЙТЕ ЖЕРТВИ
НА
ПРЕСОВИЙ ФОНД „ВІСНИКА“

Незабаром вийде з друку монументальна
історична праця

„ІСТОРІЯ РУСІВ“
українською мовою

За редакцією проф. О. П. ОГЛОБЛИНА.

Літературний редактор В. ДАВИДЕНКО.

Тираж обмежений.

Поспішіть з передплатою. Книжка з вступною
статьєю матиме 300 сторінок друку.

За попереднім замовленням ціна книжки \$ 2.50
з пересилкою \$ 2.75.

Замовлення надсилайте на адресу:

— V I S N Y K —
P. O. Box 304, Cooper Sta. ODFF
New-York 3, N.Y.

В грудні ц. р. вийде з друку книжка

„ПЕРЕЯСЛАВСЬКА УМОВА 1654 Р.“

проф. О. П. ОГЛОБЛИНА

Ціна книжки розміром 80 ст. — \$ 1
з пересилкою \$ 1.25.

За попереднім замовленням 10% знижки.

Видає ООЧСУ та ЛВУ.

Замовлення надсилайте на адресу:

V I S N Y K
P. O. Box 304, Cooper Sta. New-York 3, N. Y.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ „ВІСНИКА“

Передплата на рік ..... \$ 4.00

Передплата на півроку 2.25

Ціна окремого примірника ..... .40

Всі передплати, зокрема з Канади, треба над-
силати грошевим переказом (моней ордер), або
в звичайних листах, на адресу адміністрації
журналу.

Банкові чеки й грошеві перекази треба випов-
нювати на адресу:

“V I S N Y K”
P. O. BOX 304, Cooper Sta., New York 3, N. Y.
O. D. F. F. U.

Про всякі зміни адреси прохаемо негайно по-
відомляти адміністрацію, рівночасно подаючи
і свою дотеперішню адресу.

Адміністрація.

“ВІСНИК” — ОРГАН ООЧСУ

Редактує Колегія

Головний редактор

I. Вовчук

**Жертви на Визвольний Фонд
(Збірка на Зелені Свята)**

Листа ч. 96 — збірщик С. Домарецький.

2 дол. : В. Гаврилюк, М. Кондрин, С. Домарецький, П. Воя Я. Малиновський, В. Гадевич,
1 дол. : П. Пришляк, І. Муха, Я. Синко, М. Муравйов, Іван, Т. Волошин, С. Миколишин, П. Палка, М. Волуйчук, М. Жук, Р. Стеблецький, І. Озоровський, Є. Бучний, Т. Думанський, Яцус.

Листа ч. 97 — збірщик Т. Підгородецький.

5 дол. : І. Дзядів,
3 дол. : М. Тарапатацький,
1 дол. : Е. Ясеновський, П. Савчук.

Листа ч. 98 —

5 дол. : Д. Притуляк, Т. Підгородецький,
3 дол. : А. Тильо, І. Цюлко, М. Дзядів, Джо, Лясковські,
2 дол. : Д. Дицік, С. Леуш, В. Пащак, П. Джинджора,
1 дол. : Дужецький, Ю. Кокорудз, А. Кокорудз, І. Струк, І. Петришин, П. Такой, П. Колеба, А. Фесенко, Л. Менак, С. Вовкун, Г. Іванів, С. Чуйко, Д. Гуменний, І. Боднар, С. Максимяк, В. Янко, А. Яременко, нечіткий, Т. Кричовський, Т. Мельник,
0.50 дол. : Ю. Рось.

КАРТЕРЕТ

Листа ч. 134 — збірщик О. Глущик.

2 дол. : М. Паславська,
1.50 дол. : О. Глущик,
1 дол. : М. Кривак, К. Хімяк, В. Клебан.

Листа ч. 135 — збірщик О. Глущик.

5 дол. : Д. Цимбаліста,
4 дол. : В. Каськів,
3 дол. : І. Кілник,
2 дол. : І. Клебан, С. Куцій, І. Федак, М. Шевчик, В. Гнатовський, Л. Харченко, Й. Шот,
1 дол. : М. Савулка, І. Кельман, П. Литвиненко, І. Валіяк, В. Лещак, Й. Пукас, І. Симчак, Т. Маслик, М. Жуковський, І. Бінда,
0.50 дол. : І. Савчак.

Листа ч. 137 — збірщик В. Дитиняк.

5 дол. : І. Глущик,
3 дол. : В. Матлаха, І. Кінгерський,
2 дол. : М. Шманько, М. Головчак, І. Грищук, І. Глущик, Ю. Шманько,
1 дол. : В. Клебан, І. Купець, О. Лемашевський, Е. Лазар, К. Ханас, І. Маркович, А. Казъо, О. Трач, С. Кармазин, Я. Турко.

Листа ч. 138 — збірщик М. Подубинський.

2 дол. : Р. Теребецька, М. Капко, І. Середоха,
1 дол. : М. Подубинський, Е. Бережинський, А. Смолинич, нечіткий, О. Вархолюк, Е. Ільницький, О. Рин, Т. Якубович, І. Лазор, С. Боднар, П. Калічинський, Д. Ананов, Д. Гулковський, В. Рубас, В. Харченко, нечіткий, нечіткий, нечіткий, Г. Лісничий, М. Юр'єва.

НЮАРК

Листа ч. 243 — збірщик М. Базилюк.

3 дол. : М. Гребеняк,
2 дол. : М. Базилюк, Е. Дмитрів,
1 дол. : В. Божко.

ЧИКАГО

Листа ч. 23 — збірщик Г. Пахароњка.

5 дол. : М. Магзяк, Е. Ковалік,
2 дол. : Г. Парахонька, В. Максим, В. Качмарик, М. Гнітка, Т. Семчишин, Ю. Малинюк, С. Тринога, В. Карпів, В. Зембровський,
1 дол. : М. Сальський, В. Гнатишн, І. Косар, І. Цебрій, В. Максим, В. Юркевич, В. Дмитрів, С. Конюк, Е. Перхач, А. Гнітка, І. Мерза.

ЗБІРКИ НА ВНЗВ. ФОНД З ІНШИХ НАГОД.

ПАТЕРЗОН

Управа 64 Відділу УНС (Тов. Т. Шевченка) через голову п. А. Лопушняка зложила долярів 15.

На прийняття з нагоди христині дочки Ірини у П-ва Корінь зложили присутні долярів 20.50.

2 дол. : Т. Корінь,
1 дол. : Гель, П. Мохун, В. Коцур, Г. Панчук, М. Срілецький, Боженко, М. Кухар, С. Шульган, Беньковський, М. Петрашук, І. Реган, С. Габа, А. Подоляк, Михайліяк, Т. І. Пришляк, В. Якимець, М. Глива, В. Муль,
0.50 дол. : П. Кравець.

На прийняття з нагоди христині дочки Анни у П-ва Чуйко зложили присутні долярів 12.

2 дол. : С. Чуйко, І. Вішка,
1 дол. : І. Бачинський, Л. Федак, В. Логаш, М. Пилипчак, І. Миха, А. Лисяк, Я. Вацяк, М. Жук.

На прийняття з нагоди христині сина Михайла у П-ва Кулінич в Нью-Йорку з ініціативи Б. Щербія присутні гості зложили на Визв. Фонд долярів 18.

5 дол. : Б. Щербій з Дружиною,
3 дол. : М. Гарматій,
2 дол. : І. Грицкович, Т. Воробець Ю. Луцишин, М. Джумік, М. Федчук.

З нагоди христині, що відбулося у П-ва Іванонків в Пісбургу зібрано на ВФ долярів 11.

2 дол. : І. Іванонків, М. Іванонків, П. Германський, А. Боднар, В. Садовий,
1 дол. : М. Правник.

Під час весілля у П-ва Анни і Антона Шмуль у Піттсбургу зібрано на ВФ долярів 50.25.

10 дол. : С. Василевич,
5 дол. : О. Брикайло, А. Шмуль, Т. Котила,
3 дол. : Г. Бородичин,
2 дол. : Л. Чабан, М. Майнош,
1.50 дол. : П. Бліще,
1 дол. : М. Турчин, І. Іванонків, М. Петришин, А. Борисенко, М. Іванонків, М. Любінєцький, Е. Коваль, В. Васильків, І. Канежок, С. Боднар, К. Павлюк, Е. Білінський, С. Гладкій, П. Пілкат, О. Голубяк, В. Коваль,
0.50 дол. : Безіменний,
0.25 дол. : П. Лічак.

Листа ч. 29 — \$ 55.00 збірщик П. Перцак. \$ 5: П. Перцак, В. Іващенко, І. Івчук, І. Горбачук, О. Кулик, Б. Мороз, П. Білецький, П. Кочут, \$ 3: Ю. Баран, \$ 2: К. Панасевич, І. Потоцький, С. Кострицький, І. Бутрин, Г. Костів, І. Процік.

Листа ч. 34 — \$ 10.00 — збірщик В. Шарван. \$ 5: Д. Макарчук, В. Шарван.

Листа ч. 35 — \$ 7.00 — збірщик П. Перцак. § 5: Е. Луковський, § 1: Я. Яцків, Р. Багнюк.

Листа ч. 36 — \$ 15.00 — збірщик Е. Раманишин. § 2: Е. Романишин, Смеречинський, П. Процік, С. Гридиник, § 1: Д. Ільковський, Слободян, Кулик, А. Френць, Миськів, Луць, М. Різник.

Листа ч. 37 — \$ 2.00 — збірщик Ірина Лаврівська. § 1: І. Лаврівська, М. Ганицька.

Листа ч. 38 — \$ 2.00 — збірщик Пожарнюк. § 2: Укр. Нац. Радіопрограма.

Листа ч. 41 — \$ 21.50 — збірщик М. Морозевич. § 2: І. Сашків, М. Дончак, § 1: В. Павлишин, нечіткий, М. Морозевич, І. Слободян, А. Ковел, М. Саміла, С. Ілеман, О. Гуменюк, С. Стефанів, Р. Войнак, нечіткий, нечіткий, І. Маласт, І. Грицкович, нечіткий, І. Юра, Н. Петрік, § 0.50: нечіткий.

Листа ч. 42 — \$ 12.00 — збірщик Й. Корит. § 5: О. Ховайло, § 3: Й. Корит, § 2: Ю. Кvasницький, С. Полянську.

ПІТСБУРГ:

Листа ч. 47 — \$ 19.00 — збірщик М. Крупа. § 2: Т. Котула, § 1: М. Крупа, Е. Гузар, Ю. Ватажнюк, М. Міськів, Н. Яцишин, П. Сенів, М. Муроль, М. Ольховий, Р. Мураль, нечіткий, А. Кузик, К. Маланій, нечіткий, М. Дуркач, § 0.50: Д. Нагайський, Д. Головатий, М. Хрін, І. Вітковський, Р. Спільник.

Листа ч. 49 — \$ 18.00 — збірщик В. Головецький. § 2: В. Головецький, § 1: нечіткий, І. Федан, Е. Кvas, Н. Зілінський, В. Вандяк, В. Калита, І. Янка, І. Різник, С. Мозарук, М. Земледух, Н. Ладун, Р. Попович, І. Деркач, нечітний, Т. Макар, § 0.50: А. Скубяк, С. Дмитрів.

Листа ч. 50 — \$ 8.00 — збірщик Т. Копецький. § 3: Т. Копецький, § 2: І. Терлецький, § 1: І. Когут, І. Михайлів, І. Кахникевич.

Листа ч. 51 — \$ 9.00 — збірщик М. Баран. § 3: М. Баран, § 2: М. Любинецький, § 1: І. Білонога, М. Стевурак, П. Глутковський, В. Гуменецький.

Листа ч. 52 — \$ 8.00 — збірщик М. Крупа. § 2: М. Дуткевич, § 1: М. Децик, А. Боднар, А. Грубачевський, В. Ткачук, І. Іваневич, П. Годованець.

Листа ч. 53 — \$ 46.00 — збірщик М. Турчин. § 5: О. Слота, А. Плюта, § 3: П. Германський, § 2: Г. Костюк, А. Кушнір, І. Приймак, А. Шмуль, А. Бородиця, М. Боррин, М. Турчин, С. Гладкий, І. Федик, о. М. Харіщак, М. Усик, § 1: М. Прокопчук, О. Городиський, М. Борисенко, В. Богатчук, В. Курман, М. Михайлюк, Я. Лабаш, нечіткий, Л. Явний, П. Івашко.

Листа ч. 54 — \$ 23.00 — збірщик П. Плякс. § 3: П. Іцерба, § 2: П. Плякс, О. Вертелецький, П. Неркун, І. Гіцак, Н. Вельгош, Др. Е. Юхнович, М. Олійник, § 1: М. Добрянський, І. Сосло, Б. Маланчук, Д. Гнатів, Д. Бобурчак, В. Бобурчак.

Листа ч. 55 — \$ 9.00 — збірщик П. Плякс. § 2: Д. Мельничук, § 1: В. Джубан, Г. Смолин, П. Кіця, Ф. Скрип, Т. Кіров, М. Салагуп, С. Ягушук.

Листа ч. 56 — \$ 12.00 — збірщик Е. Білинський. § 1: М. Маланчук, А. Шабат, К. Бутас, Г. Наконечний, П. Ючуман, І. Кійовський, І. Цьоць, Дж. Лішак, П. І. Біл, Г. Г., Е. Білинський, С. Одзга.

МІННЕАПОЛІС:

Листа ч. 62 — \$ 9.50 — збірщик Д. Мандибур. § 1: В. Крамарчук, Д. Мандибур, Покотило, Сольчаник, Г. Лучкі, Нобін, Човган, В. Плітканич, Я. Конол, § 0.50: В. Королек.

Листа ч. 63 — \$ 23.00 — збірщик В. Моцьо. § 1: Інашкевич, В. Сас, Д. Гусак, А. Загородній, В. Цегельницький, В. Амрозяк, І. Вакіряк, М. Яворський, М. Кучинський, Д. Дудинський, М. Муха, Д. Штогрин, В. Лісович, М. Іванюк, М. Козак, Е. Карпяк, І. Таратула, В. Головка, А. Гнатів, І. Машталір, М. Бабій, Г. Паніж, В. Моцьо.

ТРЕНТОН

Листа ч. 71 — \$ 6.00 — збірщик І. Купецький. § 1: І. Купецький, М. Шевців, П. Возняк, І. Понятинин, Я. Мельник, І. Самокишин.

АМСТЕРДАМ:

Листа ч. 80 — \$ 26.50 — збірщик Я. Кравчук і П. Мажак. § 2: П. Мажак, Я. Кравчук, М. Андруховський, нечіткий, В. Вересюк, § 1.50: В. Сірник, § 1: О. Вдовиччин, Я. Мудрій, О. Новосадів, Г. Остапюк, А. Петришин, Н. Буцюк, М. Кривуліч, нечіткий, С. Бибік, А. Білинський, С. Яреминин, І. Гайдучок, нечіткий, Г. Гайдучок, О. Пащак.

ЧИКАГО:

Листа ч. 139 — \$ 10.00 — збірщик М. Гавринк. § 2: М. Гавринк, § 1: В. Палагнюк, І. Магун, І. Южин, О. Вайда, нечіткий, В. Гавдью, нечіткий, Др. Рижевський.

Листа ч. 140 — \$ 5.00 — збірщик І. Костеліна. § 2: Ідеал С. Март. § 1: М. Смишинюк, Я. Кравець, І. Костеліна.

Листа ч. 142 — \$ 13.00 — збірщик А. Волос. § 5: О. Тарнавський, § 2: А. Волос, § 1: І. Гуменій, Н. Блімко, С. Лаба, А. Ярдига, Г. Паук, Матіїців.

Листа ч. 143 — \$ 19.00 — збірщик О. Вайда. § 5: В. Чайка, § 4: нечіткий, § 2: І. Южин, § 1: О. Вайда, М. Андрійчак, Н. Карпа, Г. Костик, А. Москальчук, М. Семеренка, І. Савчук, І. Дичковський.

Листа ч. 144 — \$ 26.00 — збірщик М. Сениця. § 5: Ф. Мельник, § 2: М. Гудз, Б. Савчинський, Д. Федорко, § 1: М. Сениця, Н. Харко, А. Турко, нечітний, М. Франків, І. Ривак, нечіткий, І. Рибій, А. Лобачевський, Д. Григорук, нечіткий, Ф. Фрищак, М. Талочко, Е. Михайлів, Ю. Стельмащук.

Листа ч. 146 — \$ 37.50 — збірщик М. Гальчишак. § 5: В. Фединський, § 2: М. Гальчишак, Волтер, § 1: С. Мацяк, П. Нішко, В. Фіца, В. Ластовий, М. Бортман, А. Іасів, І. Михальцевич, В. Коз, М. Кривий, нечіткий, нечіткий, В. Сачавський, В. Голота, В. Матвій, М. Ракуш, Зеленяк, нечіткий, Дж. Мотлюк, нечіткий, М. Дуда, В. Войтахівський, М. Сірко, Я. Лойв, М. Горох, Т. Ценький, В. Смерч, § 0.50: А. Хотинецький, Ю. Малецький, О. Лобойко.

Листа ч. 147 — \$ 17.50 — збірщик Т. Кавка. § 3: Т. Кавка, § 2: І. Гончарів, § 1: І. Кропивко, О. Логуш, О. Варениця, Т. Голіяш, Ф. Пелишень, В. Калинюк, Волянський, нечітний, А. Іміль М. Гуменяк, § 0.50: Т. Курпіта, Сокіл, Василь, М. Стасюк, М. Посідайко.

Листа ч. 152 — \$ 3.00 — \$ 3: Р. Галамай.

Листа ч. 153 — \$ 18.00 — збірщик Л. Боднар. \$ 5: Гриць Пелепецький (?), \$ 2: М. Сташко, М. Харкевич, П. Петрушевський, \$ 1: К. Тонюк, нечіткий, В. Левицький, П. Гой, Гориничка, Яремко, Я. Стадник.

Листа ч. 154 — \$ 20.00 — збірщик П. Дідик. \$ 10: П. Дідик, \$ 5: Г. Шавалюк, М. Дідух.

Листа ч. 155 — \$ 20.00 — збірщик П. Дідик. \$ 15: адв. В. Дідух, \$ 5: Ст. Кіняк.

Листа ч. 156 — \$ 10.00 — збірщик І. Підгідянець. \$ 2: Г. Боринець, \$ 1: І. Бурдик, нечіткий, П. Мацюк, Е. Іванусь, С. Гриців, М. Кіц, Дж. Панасяк, Козачів.

Листа ч. 158 — \$ 2.00 — збірщик М. Гнікавий. \$ 1: М. Гнікавий, Ю. Сидорович.

Г А Р Т Ф О Р Д

Листа ч. 181 — \$ 17.00 — збірщик М. Курилець. \$ 2: І. Дережицький, П. Презімірський, М. Курилець, \$ 1: А. Ясінський, П. Цуп, І. Цуп, Л. Коваль, М. Петрицький, М. Сенцьо, П. Платуш, В. Дуда, С. Перцак, В. Голота, Т. Мандрик.

Листа ч. 183 — \$ 21.50 — збірщик Евгенія Мельник. \$ 2: А. Данилюк, \$ 1: Е. Мельник, В. Грунтовський, П. Когут, І. Мельник, М. Кравець, Л. Гурбел, С. Юзій, А. Наконечний, М. Мороз, С. Процьо, І. Васильків, М. Гриєськ, С. Підляк, Я. Куско, Т. Мельник, М. Лукасевич, Ю. Жевко, М. Семчишин, О. Гладун, \$ 0.50: В. Мерещак.

Листа ч. 184 — \$ 26.00 — збірщик В. Грунтовський. \$ 5: І. Гудима, \$ 4: В. Грунтовський, \$ 2: В. Луців, Г. Марич, О. Сич, \$ 1.50; С. Капко, \$ 1: І. Копчик, А. Клюка, С. Перун, С. Бойчук, В. Гірний, А. Мельник, нечіткий, В. Тимчишин, О. Мох, \$ 0.50: П. Шекурак.

Листа ч. 185 — \$ 12.00 — збірщик С. Кравець. \$ 2: С. Перцак, \$ 1: Я. Тростянецький, С. Кравець, І. Польний, В. Романів, М. Музичка, П. Єдиноровіч, Г. Семчишин, Я. Грицай, П. Мельник, Я. Романів.

Листа ч. 186 — \$ 14.50 — збірщик Марта Заячківська. \$ 2.50: Е. Батерман, \$ 2: І. Тесля, С. Олексів, Б. Заячківський, Б. Ковальський, \$ 1: Ю. Руденський, П. Солецька, М. Заячківська.

Листа ч. 187 — \$ 6.00 — збірщик С. Оприско. \$ 1: С. Оприско, П. Дутка, Ю. Данахид, І. Кукуль, Е. Логуш, Т. Колінський.

Листа ч. 188 — \$ 18.50 — збірщик Іванна Гілевич. \$ 2: Г. Янішевський, Б. Ковальський, В. Грицина, О. Охрім, І. Гілевич, \$ 1: С. Беднарчук, В. Тесля, О. Гладун, Т. Бундзяк, М. Хімчак, Б. Козак, В. Кушинський, С. Тимчишин, \$ 0.50: І. Олексів.

ЗБІРКА НА ВІЗВОЛЬНИЙ ФОНД НА РІЗДВО.

Н Ю А Р К

Листа ч. 8 — \$ 14.00 — збірщик І. Ілемський. \$ 2: Д. Солодчук, \$ 1: І. Кутній, Т. Сюшко, Б. Мілєр, М. Шаркевич, В. Хомик, В. Ліскович, П. Крутій, А. Гудзів, Ф. Мікулінєць, В. Іваночко, П. Ящук, І. Ілемський.

Листа ч. 9 — \$ 21.00 — збірщик М. Банах. \$ 10: М. Банах, \$ 2: Р. Яворський, нечіткий, \$ 1: В. Кульчицький, М. Шаркевич, М. Банах, П. Бабіяк, нечіткий, М. Горішка, нечіткий.

Листа ч. 10 — \$ 6.00 — збірщик Др. П. Гайдучок. \$ 1: П. Воробець, А. Мартищук, М. Нечепір, О. Гайовська, Р. Желінська, П. Гайдучок.

Листа ч. 11 — \$32.25 — збірщик М. Кормило. \$ 5: Т. Спігій, \$ 3: М. Кормило, \$ 2: І. Тимчишин, Т. Леськів, М. Яворський, І. Назар, В. Куцман, В. Гнидка, \$ 1: І. Бабець, М. Максимів, Я. Івахів, М. Керда, Г. Цюрпіта, Т. Понощ, О. Копир, Б. Голь, П. Колісник, О. Юречко, \$ 0.50: П. Мехніч, В. Мандюк, Н. Мандюк, Х., \$ 0.25: С. Шумнило.

Листа ч. 12 — \$ 29.00 — збірщик Л. Мигаль. \$ 2: В. Терещук, Л. Мигаль, М. Лісак, Гански, М. Дорош, Д. Фучала, \$ 1: Дж. Сокальський, М. Бader, П. Гой, М. Стецьків, Е. Цибик, Т. Данилко, Е. Ганчар, Дж. Павлічко, І. Збавдан, В. Іваночко, М. Добривський, Б. Глухан, А. Паш, М. Кідзер, М. Галько.

Листа ч. 13 — \$ 17.00 — збірщик Л. Мигаль. \$ 5: Назар, \$ 2: Ю. Чижик, В. Романишин, А. Паньків, Е. Кузан, \$ 1: М. Форбанес, О. Олійник, І. Яворський, В. Притула.